



K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

**LAPSET JA AIKUISET
KUMPPANEINA – SUKUPOLVET
VERKOKSI -HANKE 2002–2004**

**JOHANNA MOILANEN
23.6.2005**

SUKUPOLVET VERKOKSI -HANKKEEN LOPPURAPORTTI

LAPSET JA AIKUISET KUMPPANEINA – SUKUPOLVET VERKOKSI–HANKE 2002–2004

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	6
2. PROJEKTIN TAUSTA JA TAVOITTEET	8
2.1 SUKUPOLVISUHTEET JA MENTOROINTI.....	8
Lapset ja nuoret sukupolvisuhteissa.....	8
Mentoroinnin tausta ja idea.....	9
2.2 TAVOITTEET	13
2.3 LÄHTÖKOHDAT	14
Ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminta	14
Yhteisötyön näkökulma	16
Toimintatutkimuksella uuteen käytäntöön.....	17
3. PROJEKTIN SISÄLTÖ, TOTEUTUS JA TOIMIJAT	19
3.1 SUKUPOLVET KUMPPANEIKSI.....	19
Sukupolvien välinen mentorointi	19
Toiminnan periaatteet.....	22
3.2 KOHDEALUEET JA TOIMIJAT.....	24
Kohdealueet.....	24
Lapset, nuoret, perheet ja mentorit.....	25
Yhteistyöverkosto	28
3.3 TOTEUTTAMISPROSESSI VUOSINA 2002–2004	29
Suunnitteluvaihe (maaliskuu–heinäkuu 2002).....	29
Käynnistämismuoto (elokuu 2002–kesäkuu 2003)	33
Kokeilu- ja kehittelyvaihe (elokuu 2003–helmikuu 2004)	38
Vakiinnuttamismuoto (maaliskuu–joulukuu 2004)	41
4. PROJEKTIN TULOKSET	44
4.1 MALLI SUKUPOLVIEN VÄLISEEN MENTOROINTIIN	44
4.2 MENTOROINNIN PROSESSI	48

Tiedotus ja rekrytointi	48
Mentorien perehdytys ja valinta	50
Lasten, nuorten ja perheiden alkutapaamiset	53
Yhteensovittamistyö ja -tapaaminen	54
Tuki ja ohjaus	55
Yhteiset toimintapäivät ja tapahtumat	60
4.3 RYHMÄTOIMINTAKOKEILUT	62
Kultaisen iän kerho 2003–2004	63
Kummiluokka -projekti 2004–2005	64
5. PROJEKTIN ARVIOINTI.....	66
5.1 PROSESSARVIOINTI	66
Lähtökohdat.....	66
Toteutus.....	67
5.2 OSALLISTUJIEN ARVIOT	70
”Se aina kysyy puhelimesta ja sit me päätetään”	70
”Meistä kukaan ei pärjää yksin tässä maailmassa”	74
”Jokainen voi olla omalla tavallaan hyvä mentori”	77
”Mentori voi olla puolueeton, ymmärtävä juttukaveri”	80
5.3 ITSEARVIOINTIA	83
Onnistumisen ehtoja.....	83
Kynnyskohtia	86
6. POHDINTA	88
6.1 SUKUPOLVITYÖN KEHITTÄMINEN	88
Mitä sukupolvityö on	88
Sukupolvityön mahdollisuudet.....	89
6.2 MENTOROINNIN MONET MUODOT.....	91
Ryhmämentorointi.....	91
Vertaismentorointi.....	92
E-mentorointi	93
6.3 SOSIAALIPOLIITTINEN MERKITYS	94
LIITTEET	99

Liite 1. Mentorin haastattelurunko.....	99
Liite 2. Mentorin kulukorvauslomake.....	100
Liite 3. Lapsen /nuoren alkutietolomake.....	101
Liite 4. Vanhemman alkutietolomake.....	102
Liite 5. Yhdessä sovittua -malli.....	104
Liite 6. Sukupolvet verkoksi –projektin ”Talviriehan” ohjelma.....	105
Liite 7. Puolistrukturoidun palautekirjeen malli.....	106
LÄHTEET	108

Tiivistelmä

Sukupolvet verkoksi -hanke toteutettiin Jyväskylän seudulla vuosina 2002–2004. Hanketta hallinnoi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ja sen rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Hanke kohdistui Jyväskylässä Keltinmäen, Keljon, Myllyjärven ja Mäyrämäen asuinalueille sekä Jyväskylän maalaiskunnassa Tikkakoskelle. Hankkeeseen osallistui yhteensä 29 erikäistä lasta ja nuorta 21 perheestä sekä 32 vapaaehtoista aikuista. Valtaosa toiminnassa osallistuneista perheistä oli yhden vanhemman perheitä. Mukana oli myös maahanmuuttajaperheitä. Projekti oli toiminta-alueen lapsille ja nuorille perheineen avointa, jonka kautta pyrittiin välttämään toiminnan leimaavuutta. Tärkeitä yhteistyökumppaneita olivat alueen koulut, päiväkodit, neuvola, sosiaalitoimi, nuorisotyö, seurakunta, lastensuojelujärjestöt, sosiaalialan oppilaitokset ja opiskelijat, asukasyhdistykset ja muut kansalaisverkostot.

Hankkeen kokoavana päämääränä oli turvata lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia kehittämällä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen, mentoroinnin malli riittävien aikuiskontaktien mahdollistamiseksi. Sukupolvien välinen mentorointi käy työvälineeksi ehkäisevään lastensuojeluun ja yhteistyöhön. Hankkeessa luotiin muuttuneisiin yhteiskunnallisiin ja yhteisöllisiin suhteisiin sopiva sukupolvien välisen vuorovaikutuksen malli ja vahvistettiin sellaisia paikallisia rakenteita, jotka mahdollistavat riittävät aikuiskontaktit niitä kaipaaville lapsille ja nuorille.

Projektissa vapaaehtoiset aikuiset toimivat tiettyjen asuinalueiden lasten ja nuorten ystävinä ja ohjaajina eli mentoreina, periaatteinaan vastavuoroisuus sekä yhteistyö lasten vanhempien kanssa. Toiminnan perusajatuksena oli, että jokaiselle toimintaan osallistuvalla lapsella valitaan oma mentori. Lapsi–aikuinen -parit määrittivät keskenään toiminnan sisällön ja tapaamistahdin. Periaatteena oli, että hyvä mentorointisuhde toimii vastavuoroisesti: myös mentorit oppivat lapsilta ja nuorilta.

Lapsille ja nuorille perheineen sekä mentoreille järjestettiin säännöllisesti yhteisiä toimintapäiviä, tapahtumia ja retkiä, jotka suunniteltiin yhdessä osallistujien kanssa ja toteutettiin yhteistyössä sosiaalialan opiskelijoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Tapahtumien ja toimintapäivien tavoitteena oli vahvistaa lapsen ja mentorin suhdetta ja tukea perheiden ja mentoreiden tutustumista sekä ylipäänsä osallistujien keskinäistä verkottumista.

Mentorit perehdytettiin yhteistyössä toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten, Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen, Pesäpuu ry:n ja Pelastakaa Lapset ry:n kanssa. Heille organisoitiin säännöllistä (työn)ohjausta ja vertaistukea sekä mahdollisuus tarvittaessa henkilökohtaisiin tapaamisiin projektityöntekijän kanssa.

Projektissa kokeiltiin myös eri sukupolville suunnattua yhteistä ryhmätoimintaa lukuvuonna 2003–2004 Kultaisen iän kerhossa ja lukuvuonna 2004–2005 Kummiluokka-projektissa. Keltinmäen Kultaisen iän kerhossa kehitettiin alueen päiväkotij- ja alakouluikäisten lasten sekä vanhusten yhteistä ryhmätoimintaa. Kummiluokka -projektissa kokeiltiin puolestaan projektialueella sijaitsevien yläkoulun ja vanhainkodin yhteistyössä vanhusten ja yläkouluikäisten nuorten ryhmätoimintaa.

Projektissa havaittiin, että sukupolvien välisen mentorointitoiminnan käynnistäminen ja sen ylläpitäminen vaatii vähintään yhden työntekijän panosta. Projektissa syntyi myös ajatus ”sukupolvityöstä”. Suomessa sukupolvityön käsite on vielä vieras. Laajasti ajateltuna se tarkoittaa mitä tahansa sellaista työtä tai lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on lähentää eri sukupolvia toisiinsa sekä vahvistaa sen perustalta tämän ajan puitteisiin sopivaa yhteisöllisyyttä, esimerkiksi juuri asuinalue, muu alue tai yhteisö työn pohjana.

1. Johdanto

Toimivia ehkäisevän lastensuojelutyön malleja on Suomessa vielä varsin vähän. Samalla tiedetään, että perhe-elämän ja yhteisöjen muutos näkyy ja koetaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden elinolosuhteissa, elämäntilanteissa ja sosiaalisen tuen tuottamismahdollisuuksissa. Väitetään, että lasten ja nuorten ulottuvilla olevat aikuisresurssit ovat vähentyneet; yhä useammat lapset ja nuoret tarvitsivat läsnä olevaa suhdetta aikuiseseen (Bardy ym. 2001). Toisaalta myös vanhemmat sukupolvet kaipaavat vastavuoroisuutta nuorempien kanssa. Sosiaalialan ammattikäytännöt ja toimintatavat ovat uudenlaisten haasteiden edessä; miten rakentaa muuttuneisiin yhteiskunnallisiin ja yhteisöllisiin olosuhteisiin sopivia toimintamalleja lasten ja nuorten, perheiden sekä yhteisöjen kanssa tehtävään työhön?

Edellisten nuorten sukupolvien Suomi kaupungistui, nykyisten globalisoituu vauhdilla. Sukupolvien välisen kanssakäymisen muodot eivät kuitenkaan ole vielä löytäneet niitä muotoja, joita tämä muutos edellyttää. Nopea muutos ja jatkuvia omakohtaisia valintoja lapsilta ja nuoriltakin vaativa arki korostaa kaikkien uuden sukupolven jäsenten tarvetta saada käyttöönsä edellisten sukupolvien kokemustietoa omien, vielä rajallisten kokemustensa peiliksi ja vastapainoksi (ks. esim. Ahonen 1998). Samaan aikaan perheinstituutiosta tapahtuneista muutoksista johtuen tiivis, muut toimintakentät lapsen elämästä sulkeistava perhelapsuus on käynyt harvinaiseksi. Perhelapsuuden sijan on saanut lapsuus, jota voidaan nimittää *verkostolapsuudeksi* (Satka & Moilanen 2004).

Nykylapsuuteen liittyvät verkostot näyttävät levittäytyvän varsin laajalle, mutta on hyvä kysyä, kuinka tukevia ja tiiviitä ne todella ovat? On väitetty, että lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavat tekijät viittaavat siihen, että aikuisresurssit lasten ympärillä ovat vähentyneet tai suhteisiin käytetty aika vähentynyt. Näin on käynyt lapsiperheissä sekä lasten muissa jokapäiväisissä ympäristöissä, kuten päivähoitossa ja kouluissa. (Bardy ym. 2001). Tämän päivän tärkeä kysymys on, miten luoda sellaisia sukupolvien välisen vuorovaikutuksen malleja ja tukea niitä paikallisia rakenteita, jotka mahdollistavat riittävät aikuiskontaktit niitä kaipaaville lapsille ja nuorille siten, että myös lapset ja nuoret ymmärretään toiminnassa osallistuvina ja aktiivisina toimijoina.

Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamassa ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistyksen hallinnoimassa *Sukupolvet verkoksi -hankkeessa* (2002–2004) ajan haasteeseen vastattiin kehittämällä ehkäisevän lastensuojelun ja yhteisötyön välineeksi malli sukupolvien välisestä mento- roinnista. Sukupolvet verkoksi -projektin päämääränä oli aikaansaada muuttuneisiin yhteiskunnalli-

siin ja yhteisöllisiin suhteisiin sopiva malli, jossa vapaaehtoiset aikuiset yhdessä lasten vanhempien ja ammattilaisten kanssa ottavat vastuuta alueen lapsista ja nuorista.

Käsillä oleva raportti on tämän kolmevuotisen hankkeen loppuraportti. Päävastuun raportista on kantanut projektityöntekijä, mutta kiitokset sen – ja koko projektin – toteuttamisideoista ja tuesta kuuluvat laajalle yhteistyöverkostolle. Suurin kiitos on lausuttava projektiin vuosien 2002 ja 2004 välisenä aikana osallistuneille lapsille, nuorille, lasten vanhemmille ja vapaaehtoisille – ilman Teitä projektia olisi ollut mahdoton toteuttaa.

2. Projektin tausta ja tavoitteet

2.1 Sukupolvisuhteet ja mentorointi

Lapset ja nuoret sukupolvisuhteissa

Vielä tänä päivänäkin lapsista ja nuorista puhutaan usein seuraavana tai tulevana sukupolvena – sellaisena, jota ei oikeastaan ole vielä olemassa yhteiskunnassa (Bardy 1998). Lasten omat tiedot ja kokemukset, heidän omat koetut ja eletyt lapsuutensa ovat jääneet syrjään ikään kuin lapset eläisivät jossain yhteiskunnan marginaalissa, muiden ja yhteiskunnallisesti tärkeämpien tahojen "taustalla" ja keskeisten taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien ulkopuolella. (Alanen 2001b, 166–167). Vasta viime vuosikymmeninä lapsuutta on ryhdytty pohtimaan itsenäisenä ilmiönä, eikä lapsia ymmärretä enää vain keskenkasvuisiksi aikuisiksi. On vähitellen ymmärretty, että sukupolvisuhteita muodostuu yksilöille kuitenkin ihmiselämän ensimmäisistä päivistä lähtien ja jatkuvasti, lapsuudesta vanhuuteen (Alanen 2001a, 105, Povlsen ym. 1999, ks. myös Lallukka 2003).

Sukupolvien väliset suhteet on usein käsitetty hierarkkiseksi; lapset ja nuoret on ymmärretty toiminnan kohteiksi ja vuorovaikutuksen passiiviseksi osapuoliksi. Arkikielessä sukupolvi -termillä ihmisiä luokitellaan heitä yhdistävien ja erottavien piirteiden ja ominaisuuksien mukaan. Sukupolvi -termi saa kuitenkin uudenlaista sisältöä kun se viittaa ihmisryhmien erojen ja samankaltaisuuksien lisäksi ihmisten tai ihmisryhmien välisiin suhteisiin. Tällöin sukupolvi toimii relationaalisena käsitteenä. Eri sukupolvet määrittävät olemassaolollaan toinen toisiaan, ne ovat vastavuoroisessa riippuvuussuhteissa toinen toisiinsa ja ovat siinä merkityksessä toisilleen välttämättömiä, että ilman toista ei voi olla toistakaan (Alanen 2001a, 109–111, Satka & Moilanen 2004).

Leena Alasen (2001b, 165) mukaan länsimaisissa yhteiskunnissa on vuosituhannen vaihduttua meillä sukupolvijärjestyksen murros (ks. myös Alanen 2003, 27–28). Tämä näkyy julkista keskustelua ja sosiaalista järjestystä hallinneen lapsuuskäsityksen ja sukupolvisuhteiden mallien epävakautumisena ja keskeisinä pidettyjen tuki-instituutioiden, kuten vanhemmuuden, perheen, kasvatuksen ja koulun kriisiytymisenä. Tämän päivän lapsuutta voi kuvata verkostolapsuus-käsitteen kautta: lapset elävät arkeaan perheen ohella päivähoitopaikassa tai koulussa, kaveripiirissä, TV:n ja muun median yleisönä, järjestöjen organisoimissa harrastuspäireissä, internetissä sekä monenlaisilla kuluttamisen markkinoilla. Samalla vanhempien ja opettajien rinnalle ovat astuneet monet muut merkittävät aikuiset. (Satka & Moilanen 2004).

Nykyään lasten ja vanhempien suhde on muuttunut myös niin, että vanhemmat joutuvat kysymään neuvoa lapsiltaan. Lapset ovat usein aikuisia taitavampia monilla elämänalueilla, muun muassa uuden teknologian omaksumisessa ja käytössä. Oppiminen ei tapahdu yksisuuntaisesti vanhemmilta lapsille, vaan vanhemmatkin oppivat lapsiltaan. Nopean muutoksen yhteiskunnassa lapset ja nuoret ovat edelläkävijöitä, koska he kykenevät ennakoimaan kulttuurisia muutoksia ja voivat siten hankkia itselleen uudenlaista arvovaltaa. (Korhonen 2002, 67.)

On sanottu, että uuden sukupolvijärjestelmän hahmottumisessa on olennaista sellainen lapsuuden politiikka, joka pyrkii eri-ikäisten ihmisten kanssakäymisen lisäämiseen ja tasa-arvoiseen asemaan yhteiskunnassa (Alanen & Bardy 1990, 92.). Lapsilla ja nuorilla tulisi siis olla oikeus *osallisina sukupolvisuhteissa* – laajemminkin kuin vain oman perheen tai suvun sisällä – ja saada näistä suhteista voimavaroja kasvamisensa ja elämisensä tueksi (ks. Eläköön lapset...2000). Kun lapset nähdään sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa vakavasti otettavana osapuolena, on sillä todennäköisesti myönteisiä vaikutuksia lasten itsetuntoon ja tätä kautta muillekin elämän osa-alueille. Niillä lapsilla, joilla on lähipiirissään vanhempien lisäksi muita lapsesta aidosti kiinnostuneita ihmisiä, on usein paremmat mahdollisuudet peilata ajattelua itsestään. (Bardy 2002). Lasten mukaanotto yhteisöihin, kunnioittava suhtautuminen ja lapsen näkeminen ennen kaikkea ihmisenä, tukevat lasten itsetuntemusta (Bardy ym. 2001, 124–125).

Mentoroinnin tausta ja idea

Mentorointi on vanha menetelmä, jolla on pyritty siirtämään elämänviisautta ja kokemuseräistä tietoa vanhemmalta, kokeneemmalta henkilöltä nuoremmalle ihmiselle ja siten edistämään hänen kasvuaan ja oppimistaan (Miller 2002, 25). Mentoroinnin alkujuurten on sanottu olevan muinaisessa Kreikassa, kun sotapäällikkö Odysseus pyysi ystävänsä Mentoria toimimaan poikansa Telemachuksen ystävä, ohjaajana ja opastajana ollessaan itse pitkän ajan poissa (esim. Miller 2002, 34, Baker & Maguire 2005, 14, myös Sihvola & Kukkamaa 2003, 79). Mentorointi on vakiintunut väline esimerkiksi työelämässä, jossa sitä käytetään henkilöstön kehittämisvälineenä sekä apuna koulutuksessa. Mentoroinnilla on pyritty motivoimaan vasta-alkajia työelämään sekä välittämään ja jakamaan ”hiljaista tietoa”, kokemukseen perustuvia työelämän tietoja ja taitoja. (ks. esim. Miller 2002, Juusela ym. 2000).

Yleisimmin mentoroinnilla tarkoitetaan tukea, ohjausta ja neuvoja, joita kokeneempi henkilö antaa nuoremmalle tai itseään kokemattommalle. Kansainvälisesti katsoen mentoroinnin sovellusalue on varsin laeva. Sitä on sovellettu työelämän ohella muun muassa naisten kesken tiede- ja työyhteisöissä; opiskeluelämässä ja opintojen tukemisessa, lähinnä yliopistoissa ja korkeakouluissa; huume- ja päihdetyössä; etnisten vähemmistöjen kanssa tehtävässä työssä; lastensuojelussa, nuoriso- ja kasvatustyössä jne. (esim. DuBois ja Karcher 2005, Miller 2002). Yhteistä sovelluksille on se, että niiden avulla pyritään rakentamaan luottamuksellista ja vastavuoroista suhdetta mentorin ja mentoroitavan välille. Perinteisesti mentorointi onkin tapahtunut kahden henkilön välisessä henkilökohtaisessa vuorovaikutussuhteessa, mutta sitä on mahdollista toteuttaa myös esimerkiksi ryhmätoiminnassa (esim. Herrera ym. 2002, Miller 2002).

Mentoroinnissa voidaan erottaa toisistaan *suunniteltu mentorointi* ja *luonnollinen mentorointi*. Luonnollinen mentorointi ilmenee satunnaisesti ihmisten eri elämäntilanteissa, esimerkiksi ystävyysuhteissa, opetustilanteissa tai ylipäänsä niissä tilanteissa, joissa kokemuksiltaan erilaisessa asemassa olevat, mahdollisesti eri-ikäiset ihmiset kohtaavat toisiaan. Sitä voidaan luonnehtia kokemukselliseksi vaihdoksi, joka tapahtuu vastavuoroisuuden ja tasavertaisuuden periaatteiden pohjalta. Suunnitellun mentoroinnin perusideologia on sama, mutta se perustuu useimmiten jäseneltyyn ohjelmaan, joka sisältää selkeät tavoitteet ja muodollisen prosessin, jonka avulla mentorit ja mentoroidut saatetaan yhteen. Suunniteltuun mentorointiin liittyy usein sopimuksellisuus, jonka kautta määritetään yhteiset tavoitteet ja pelisäännöt sekä osapuolten vastuut ja oikeudet. (ks. Miller 2002, 23–29, DuBois & Karcher 2005). Suunnitellussa mentoroinnissa on aina mukana “kolmas osapuoli”, toimintaa kordinoiva ja toteuttava (ulkopuolinen) taho (Bennetts 2003).

Sukupolvien välinen mentorointi on lähinnä lastensuojeluun – ja sen piirissä tapahtuvaan työhön –, sekä kasvatus- ja yhteisötyöhön sovellettu versio mentoroinnista. Se on varsin käytetty menetelmä esimerkiksi Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Australiassa (ks. esim. Taylor & Bressler 2000, Grossman 1999, McCrea & Smith 1997a-b, Rhodes 2001, Hall 2003). Herrera ym. (2002, 2) toteavat, että yhdysvaltalainen “nuorisomentorointiliike” sai alkunsa siitä yksinkertaisesta mutta lupaavasta oletuksesta, että erityisesti riskiolosuhteissa tai -tilanteissa elävät nuoret voivat hyötyä suuresti opastavista ja tukevista suhteista muiden aikuisten – kuin omien vanhempien – kanssa. Sukupolvien välisen mentoroinnin tyypillisin muoto on parimentorointi, jossa lapsi tai nuori toimii yhdessä tietyn ajan toimintaan sitoutuneen aikuisen, henkilökohtaisen mentorinsa, kanssa. Yhdysvaltalaisissa arvioinneissa on todettu, että tämä perinteinen mentorointimalli on tehokas; sen on todettu muun muassa parantavan toimintaan osallistuneiden lasten ja nuorten koulusuorituksia ja -osallistumista, vähentä-

vän päihteidenkäyttöä sekä vahvistavan itsetuntoa ja minäkuvaa (esim. LoSciuto ym. 1996, Jekielek ym. 2002, Grossman 1999, Grossman & Garry 1997).

Yhdysvaltoja voi pitää (sukupolvien välisen) mentoroinnin edelläkävijämaana, jossa menetelmä on kasvattanut huomasti suosiotaan 1980-luvulta lähtien (Freedman 1993).¹ Mentorointiohjelmien ja –mallien kirjo on suuri ja mentorointia koordinoidaan ja kehitetään laajasti ja monitasoisesti, lähtien valtiolliselta tasolta (esim. opetus- ja oikeusministeriöt) lukuisiin kansallisella tasolla toimiviin järjestöihin, keskuksiin ja yliopistollisiin tutkimuskeskuksiin (ks. Center for Intergenerational..., Generations Together). Myös uskonnollisilla yhteisöillä on tärkeä rooli mentorointiohjelmien toteuttamisessa. Sukupolvien välistä mentorointia toteutetaan myös kouluyhteisöissä, jolloin mentoreiden rooli lapsen tai nuoren koulutyöskentelyn tukijana on suuri. (esim. DuBois & Karcher 2005, Sipe & Roder 1999).

Yhdysvaltalaisessa arviointitutkimuksessa on todettu, että hyvin suunnitellulla ja systemaattisesti toteutetulla mentoroinnilla voidaan saavuttaa positiivisia tuloksia lasten ja nuorten hyvinvoinnissa. Näyttää kuitenkin siltä, että yhdysvaltalaisiin mentorointimalleihin liittyy usein vahva aikuislähtöisyys; lapset ja nuoret ymmärretään lähinnä toiminnan kohteina – ei aktiivisina ja resursseja omaavina toimijoina (ks. myös Philip 2000, 7, 2003). On siis vaarana, että ainoastaan vanhempien sukupolvien kokemustietoa, näkemyksiä ja asenteita pidetään arvokkaina ja tavoiteltavina, lasten ja nuorten kokemusten ja näkemysten jäädessä paitsioon. Kritiikkiä onkin esitetty siitä, ettei malleja arvioitaessa ja tutkittaessa lasten ja nuorten omaa näkökulmaa ole pidetty tärkeänä (ks. esim. Philip 2003, Philip & Hendry 1996, 190). Myös koko mentorointi-käsitteen on nähty kärsineen inflaatiota: siitä on tullut iskusana, jota markkinoidaan pärjäämisen ja menestyksen edellytyksenä millä tahansa elämän osa-alueella, eikä vähiten liike-elämässä ja yritysmaailmassa (ks. esim. Freedman 1993, Bennetts 2003).

Yhdysvaltalaiset mallit ovat lähes aina suunnattuja pelkästään niille lapsille ja nuorille, jotka elävät jonkinlaisissa riskiolosuhteissa ("youth and children at risk"), painottuen usein suomalaisella termistöllä ilmaisten korjaavaan lastensuojelutyöhön. Mentorointia on kritisoitu myös siitä, että se edustaa "hyveellisiä" keskiluokkaisia arvoja, joiden ytimessä on ihanne miehen ja naisen väliseen suhteeseen perustuvasta ydinperheestä – tämän vuoksi miespuolisten mentoreiden rekrytointia on pidetty erityi-

¹ Maan suurimmaksi ja vanhimmaksi nuorisomentoroinnin järjestöksi on mainittu *Big Brothers Big Sisters*, joka perustettiin vuonna 1904. Järjestön toiminta ja organisaatio on levittäytynyt myös Eurooppaan. Järjestön perusideana on rekrytoida ja organisoida aikuiskontaktin tarpeessa oleville 5–18 -vuotiaille lapsille ja nuorille "isosiskoja" tai "isoveljiä", jotka toimivat eräänlaisina tukihenkilöinä tai luottoaikuisina. (Herrera ym. 2002, Miller 2002, 4).

sen tärkeänä (Philip 2003, 103). Yhdysvaltalainen Marc Freedman väittää, että mentoroinnin ideologiset juuret ovat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun hyväntekeväisyysjärjestöjen 'friendly visiting'-liikkeessä (1993, 26–27).

Ideat lapsille ja nuorille suunnatusta mentorointitoiminnasta rantautuivat Eurooppaan erityisesti 1990-luvun puolivälin jälkeen. Liabø kumppaneineen (2005, 392) on löytänyt lapsille ja nuorille suunnattuja mentorointiohjelmia ja -projekteja on ainakin kahdestakymmenestä Euroopan maasta. Erityisesti Iso-Britanniassa mentorointikokeiluja ja -projekteja on viime vuosina ollut runsaasti (esim. Philip 2003, Bennetts 2003, Liabø ym. 2005). Liabø ym.(2005, 392) huomauttavat kuitenkin, että Euroopassa mallia ja esimerkkiä on usein otettu varsin kriitikittömästi Yhdysvalloista, kun kulttuuristen ja paikallisten erojen ja vaikutusten pohtiminen on jäänyt taka-alalle. Yhtäältä mentorointia on kritisoitu siitä, että sitä käytetään erilaisten ”moraalisten projektien” välineenä: Englannissa esimerkiksi opetus- ja työministeriö on käynnistänyt ”hyvinvointia työstä” –filosofiaan perustuvan strategiaohjelman, jossa mentorointia hyödynnetään työttömien nuorten työelämään aktivoinnissa (Bennetts 2003, 70).

Keskustelua sukupolvien välisestä kuilusta ja tarpeesta vahvistaa sukupolvien vuorovaikutusta on käyty viime vuosina Suomessa vilkkaasti. On sanottu, että sukupolvien etäännyminen toisistaan merkitsee myös ihmisten välisen kanssakäymisen yksipuolistumista; tulisi hahmotella uusia malleja lasten ja aikuisten välisen suhteiden kohtaamisen syventämiseksi, niin yhteiskunnallisesti kuin yksilötasollakin (Bardy ym. 2001, 143). Muutamilla paikkakunnilla on eri tahojen organisoimana kokeiltu esimerkiksi varavaari- ja -mummotoimintaa, tukivaaritoimintaa ja kummimummo- ja pappatoimintaa. Valtakunnallisesti on myös käynnistetty hankkeita, joilla pyritään edistämään sukupolvien välistä vuorovaikutusta.

Suomeen mentorointi tuli 1990-luvun loppupuolella ja sitä on sovellettu pääasiassa työ- ja opiskeluyhteisöissä, joissa vanhempi ja kokeneempi työntekijä tai opiskelija mentoroii eli ohjaa, opastaa ja tukee nuorempaansa tai noviisia (esim. Juusela ym. 2000, Sihvola & Kukkamaa 2003, 78–81). Sukupolvien välistä mentorointia ehkäisevän lastensuojelun menetelmänä ei ole Suomessa kokeiltu aiemmin. Joitakin projekteja on toteutettu sekä maahanmuuttajatyössä (esim. Oulun seudun Kulttuurimentor –projekti) että nuorisotyön piirissä nuorten elämänhallinnan ja työllistymisen edellytysten vahvistamisessa (ks. Mehtonen 2000, Kurhila 1998). Suomessa ollaan siis vasta tutustumassa mentorointiin lastensuojelun, yhteisötyön ja kasvatustyön menetelmänä.

2.2 Tavoitteet

Sukupolvet verkoksi -projektin kokoavana päämääränä on ollut turvata ja edistää lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia kehittämällä sukupolvien välinen vuorovaikutuksen, mentoroinnin, malli riittävien aikuiskontaktien mahdollistamiseksi. Projektin tavoitteena on ollut tuottaa yksi vastaus lasten ja nuorten pahoinvointiin ja näköalattomuuteen; toimintatapa, jossa lähtökohtana on näkemys sukupolvien välisten suhteiden suuresta merkityksestä uuden sukupolven identiteetille ja hyvinvoinnille (ks. Sukupolvet verkoksi -hanke: Alustava toteuttamissuunnitelma 20.5.2001).

Projektin päätavoitteita ovat olleet:

- o kehittää yhteisöllinen toimintatapa, jossa lasten ja nuorten arki ja siihen liittyvät kysymykset kohdataan sukupolvien välisellä mentoroinnilla.
- o luoda sukupolvien välistä mentorointia toteuttavien ammatti- ja vapaaehtoistoimijoiden verkosto ja vuorovaikutuksen malli.
- o sellainen mallia koskeva tiedontuotanto ja kokemusten arviointi, joka mahdollistaa toimintatavan levittämisen yleiseen käyttöön.

Tähtäimessä on ollut rakentaa paikallinen malli, jossa lasten ja nuorten arkiset sosiaalisen tuen tarpeet kohdataan *sukupolvien väliseen mentorointiin* ja vastavuoroisuuteen perustuen. Sukupolvien välinen mentorointi on suuntautunut aikuiskontakteja kaipaaville lapsille ja nuorille perheineen sekä toimintaan sitoutuville vapaaehtoisille aikuisille, mentoreille. Tavoitteena on ollut saada toimijat ja yhteistyökumppanit näkemään sukupolvien välisen kanssakäymisen edistäminen luonnollisena osana omaa työtään ja arkeaan siten, että mentorit ovat sekä lapsille että ammattilaisille tarvittaessa saatavilla oleva puuttuva sosiaalinen lenkki, mutta eivät kuitenkaan vanhempien korvike. Mentoreiden tarkoitus ei ole viedä kenenkään paikkaa tai korvata toista ihmistä toisella, vaan luoda uusia ihmissuhteita, joista voi parhaimmillaan kasvaa elämänmittaisia ystävyksiä.

Projektin toteutusta on ohjannut voimavarakeskeinen ja lapsen osallisuutta korostava ajattelu, joista käsin sukupolvien välistä mentorointimenetelmää on sovellettu. Yhtäällä tärkeää on ollut kehittää sellaisia paikallisia rakenteita, joissa vanhemmat, ammattilaiset ja vapaaehtoiset aikuiset yhdessä ot-

tavat vastuuta lapsista ja nuorista. Projektin toimintaideologian kokemusten jakamisella ja vastavuoroisella suhteella on tärkeä rooli lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa. Kertomukset, tarinat ja elämäkokemukset toimivat myös vastavuoroisesti: lapset ja nuoret tarjoavat aikuisille peilauspintaa omiin kokemuksiin (vrt. Ahonen 1998).

2.3 Lähtökohdat

Ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoiminta

Sukupolvet verkoksi -projekti on ollut luonteeltaan *ehkäisevää lastensuojelutyötä*. Toiminnan periaatteena on ollut avoimuus; sen piiriin tulevilta lapsilta ja nuorilta ei ole edellytetty nimettyjä 'ongelmia', jolloin on pyritty myös välttämään toiminnan leimaavuutta. Mukaan pääsemiseksi on riittänyt lapsen tai nuoren oma tahto ja vanhemman suostumus. Lasten, nuorten ja perheiden mukaan rekrytoinnissa kohdealueilla lasten ja perheiden kanssa työskentelevillä ammattilaisilla sekä kansalaisverkostoilla on ollut merkittävä rooli.

Ehkäisevää lastensuojelua on pidetty terminologisesti vaikeasti määriteltävänä ja rajattavana käsitteenä. Törrönen ja Vornanen (2004, 159–163) toteavat, että ehkäisevä lastensuojelu on ennen kaikkea näkökulma lasten hyväksi tehtävään työhön. Ajatuksen taustalla on käsitys lasten oikeudesta lapsuuteen ja mahdollisuudesta turvalliseen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin. Lastensuojelun ehkäisevä työ sisällyttää itsensä oletuksen siitä, että tiedetään, mitä halutaan välttää. Ehkäisevällä työllä pyritään estämään negatiivisen kehityskulun syntyminen tai syveneminen. Sen yleiseksi tavoitteeksi voidaan luonnehtia hyvien edellytysten antaminen lapsuuteen.

Ehkäisevä lastensuojelu voidaan määritellä laajana koko lapsiväestöä koskevana ja sen hyvinvointia tukevana yleisenä toimintana. Tällöin pyrkimyksenä on makrotasolla tapahtuva toiminta, lasten ja nuorten kasvuoloihin vaikuttaminen, ympäristöpolitiikka, yhdyskuntasuunnittelu, sosiaali-, lapsi-, ja perhepolitiikka jne. Toisaalta ehkäisevä lastensuojelu on nähtävissä rajatumpana, kohdennettuna toimintana, jolloin haetaan erityisiä tietyille lapsiryhmille tai tietyihin elämäntilanteisiin tarkoitettuja palveluja, joiden tarkoituksena on ehkäistä lasten ja nuorten huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Ehkäisevää lastensuojelutyötä tehdään niin kunnallisissa peruspalveluissa ja järjestöissä kuin alueellisella ja seudullisella tasolla moniammatillisesti sekä eri sektoreiden yhteistyönä. Lasten ja nuorten hyvinvoinnista huolehtiminen on aikuisten tehtävä ja heidän vastuullaan. Mutta tämän lisäksi myös lapset

ja nuoret tarvitsevat mahdollisuuksia osallistua omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin omasta suojelustaan. (Törrönen ja Vornanen 2004).

Yhtä palkattua projektityöntekijää lukuun ottamatta projektia on toteutettu *vapaaehtoistoiminnan* pohjalta. Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan yleisimmässä mielessä hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää palkatonta ja ei-ammattillista toimintaa, joka ei tavoittele taloudellista hyötyä. On todettu, että vapaaehtoistoiminta pystyy usein erityisesti vastaamaan esimerkiksi sellaisiin vaikeuksiin, jotka perustuvat läheisen ihmissuhteen puuttumiseen ja yksinäisyyteen (Lehtinen 1997, myös Yeung 2002). Oleellinen lähtökohta on, että toiminnassa lähdetään aina ”sieltä, missä ihmiset ovat” eli toiminnan lähtökohta on ihmisissä itsessään ja siinä arkipäivässä, jota he elävät (Kurki 2001, 73).

Vapaaehtoistoiminnassa tulee toteutua siihen osallistuvien vapaa tahto, eikä ketään voida siihen pakottaa tai velvoittaa (Lehtinen 1997, Koskiahho 2001, 16). Erityisesti tukihenkilötyyppisessä toiminnassa vapaaehtoistoiminta edellyttää tiettyä sitoutumista ja suunnitelmallisuutta, varsinkin jos toiminnalle määritellään tietyt tavoitteet (ks. esim. Korhonen 2005). Vapaaehtoistoiminnassa korostetaan ihmisen vastuuta itsestään ja toisista ihmisistä. Sen pitäisi olla yhteistä tekemistä, ei pelkästään vapaaehtoispalvelujen tuottamista. Toiminnan tuloksellisuutta tai merkitystä ei voida mitata työtuntien tai siihen osallistuvien henkilöiden lukumäärällä, vaan sen merkitys on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tämä asettaa omat ehtonsa toiminnan mittaamiseen tai arviointiin, mikä voi tapahtua vain pitkäaikaisena ja syvällisenä prosessin seurantana. (Lehtinen 1997).

Vapaaehtoistoiminnan periaatteena on, että se tapahtuu tavallisen ihmisen taidoin. Yleensä pidetään tärkeänä, että vapaaehtoisille järjestetään toimintavalmiuksia vahvistavaa perus- ja jatkokoulutusta sekä jatkuvaa toiminnanohjausta ryhmässä ja tarpeen mukaan myös yksilökohtaisesti. Olennaista vapaaehtoistoiminnassa on se, että se on ihmisten välistä tasa-arvoista vuorovaikutusta ja siten vastavuoroista – tämä pätee niin autettavan kuin auttajankin suhteeseen, samoin kuin vapaaehtoisten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Vapaaehtoistoiminnan tulee myös olla luotettavaa, turvallista ja luottamuksellista. Siinä mielessä se edellyttää tiettyä sitoutumista ja myös vaitiolovelvollisuutta. Toiminnan tulee myös olla puolueetonta ja siinä toimitaan vapaaehtoisten ja palvelun vastaanottajan ehdoilla eli kunnioitetaan itsemääräämisoikeutta ja edistetään tuen vastaanottajan osallistumista ja toimintamahdollisuuksia. (Lehtinen 1997, Korhonen 2005).

Yhteisötyön näkökulma

Sukupolvet verkoksi -projektin pitkän aikatahtaimen tavoitteena on ollut edistää ja kehittää alueellista yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä eri sukupolvien kesken. Projektissa on koetettu toiminnallisen yhteisöllisyyden kautta tukea mukana olevien lasten, nuorten ja perheiden sekä vapaaehtoisten keskinäistä tutustumista ja verkottumista sekä yhteisöön kiinnittymistä (ks. Blomberg & Marttila 2004). Projektissa on kiinnitytty *yhteisö(sosiaali)työn* toimintaperiaatteisiin: sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyyn, lähipalvelujen ja -toimintojen kehittämiseen, kansalaisten oma-aloitteisuuden tukemiseen sekä sosiaalisten verkostojen merkityksen tunnustamiseen. Yhteisösosiaalityössä yksilöiden, perheiden ja ryhmien hyvinvointia ja selviytymistä edistetään käyttämällä hyväksi yhteisöjen suomia mahdollisuuksia. Keskeisenä tehtävänä on vaikuttaa kansalaisten elinolosuhteisiin paikallisella tasolla, tukea heidän osallisuuttaan erilaisissa arjen verkostoissa ja vahvistaa heidän kokemustaan täysivaltaisesta kansalaisuudesta (ks. Roivainen 2001).

Yhteisö on käsitteenä epämääräinen ja monimerkityksellinen. Yleisimmillään yhteisö tarkoittaa ihmisten välisen vuorovaikutuksen tapaa, yhteisyyttä tai ihmisten välisiä suhteita. Toiminnallisesta yhteisöstä voidaan puhua silloin, kun ihmiset ovat toiminnallisesti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja vuorovaikutus on vapaaehtoista ja tasa-arvoista. Tunnetasolla ilmenevää yhteenkuuluvuuden tunnetta voidaan taas kutsua symboliseksi yhteisyydeksi. Symbolinen yhteisyys ilmenee muun muassa jaettuina uskomuksina, tunteina ja subjektiivisina kokemuksina. Yhteisöstä voidaan tämän määritelmän mukaan puhua vasta sitten, kun ihmisryhmä on konkreettisesti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Symbolinen yhteisyys ja toiminnallinen yhteisö eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan päinvastoin vahvistavat toinen toisiaan. (Lehtonen 1990, 14–15, 23–26, ks. myös Blomberg & Marttila 2004).

Yhteinen asuinalue ei vielä takaa yhteisön ja yhteisöllisyyden muodostumista. Kuitenkin nykypäivänä varsin usein ihmisten alueellinen läheisyys ja yhteisöllisyys liitetään yhteen. Voidaan sanoa, että yhteiseen asuinalueeseen liittyvä yhteenkuuluvuuden tunne voi edustaa tämän päivän maailmassa elävälle ihmisille syvällisintä yhteisyyden tunnetta. Tällöin kysymys ei kuitenkaan ole yhteisöllisyydestä, vaan symbolisesta yhteisyydestä. (Lehtonen 1990, 219, ks. myös Blomberg & Marttila 2004). Yhteisön kiinteyttäminen on Mikkolan (1996, 59) mukaan moderneissa yhteiskunnissa pitkälti myös ammatillinen intressi. Välittäminen toisista ja lähiympäristöstä on eräänlaista ennaltaehkäisevää toimintaa, vastalääkettä välinpitämättömyydelle ja vieraantumiselle. Kurjen (2001, 30) mukaan yhteisöllisen suhteen tunnusmerkkejä ovat dialogi, solidaarisuus, avoimuus, uudistuminen ja samalla integraatio ja

pysyvyys. Aidon yhteisön rakentumiseksi on löydettävä ensin sellainen olemisen, elämisen ja jakamisen muoto, joka juurtuu syväälle. Sen pohjalta on mahdollista luoda sosiaalisen toiminnan malli, joka saa institutionaalisen muodon ja johtaa pysyvään uudistumiseen.

Toimintatutkimuksella uuteen käytäntöön

Sukupolvet verkoksi -projektin tavoitteena on ollut sellainen sukupolvien välistä mentorointimallia koskeva tiedontuotanto ja kokemusten arviointi, joka mahdollistaa toimintatavan levittämiseen yleiseen käyttöön. Jotta toimintamallia on voitu muokata ja kehittää osallistujien tarpeita vastaavaksi, projektin osallistujilta on kerätty systemaattisesti toimintaa koskevaa palaute- ja arviointitietoa. Osa tiedontuotannosta on tapahtunut sosiaalialan opiskelijoiden projekti- ja opinnäytetöinä (esim. Blomberg & Marttila 2004, Heinonen & Parviainen 2004, Jonninen & Sormunen 2004, Blomberg & Rämänen 2005), osa projektityöntekijän raportointeina. (Moilanen 2005a-b, 2004a-b, 2003).

Projekti on edennyt toimintatutkimustyyppisenä kehittämishankkeena, jossa suunniteltuja toimintoja tarvittaessa muutetaan käytännöstä tulevan palautteen mukaisesti. Elizabeth Hart ja Meg Bond (1995, 35) näkevät toimintatutkimuksen ilmentävän uudenlaisen ”demokraattisen hengen” esiinnoutua: heidän mielestään se ilmenee ammatillisen käytännön ja tutkimuksen toisiaan kunnioittavana vuoropuheluna ja yhteistoiminnallisuutena. Hartin ja Bondin (emt., 4) mielestä vallitsevan asiantuntijuuden uudistamisen ja kehittämisen ideologia osoittaa väistämättä toimintatutkimuksen suuntaan. Toimintatutkimuksessa ammattikäytäntöihin, asiakkaan palveluprosesseihin, verkoston yhteistoimintaan jne. pyritään vaikuttamaan tutkimuksellisen otteen avulla.

Ernest T. Stringer (ks. 1999, 17) määrittelee toimintatutkimuksen lähestymistavaksi, joka perustuu ihmisten yhteistoimintaan ongelmien ratkaisemisessa. Se suosii osallistavia toimintatapoja, jotka mahdollistavat osallistujien kannalta keskeisten ongelmien ja aiheiden tutkimisen ja kehittämiskeinojen etsimisen. Toimintatutkimuksessa todellisuutta tarkastellaan useiden ihmisten – tutkijan, käytännön ammattilaisten, asiakkaiden ja sidosryhmien jäsenten – näköaloista käsin. Toimintatutkimus on luonteeltaan siis keskeisesti yhteisöllinen prosessi. Lähtökohtana on se, että ne ihmiset, joita tutkimus koskee, toteuttavat yhdessä tutkimus- ja kehittämishanketta sen täysivaltaisina jäseninä. Tutkijan ja tutkimuksessa osallisena olevan yhteisön, ammattilaisten jne. toiminnalliset roolit voivat tällöin kietoutua tiiviisti toisiinsa. (Stringer 1999, 29, 35, Kiviniemi 1999, 64–65).

3. PROJEKTIN SISÄLTÖ, TOTEUTUS JA TOIMIJAT

3.1 Sukupolvet kumppaneiksi

Sukupolvien välinen mentorointi

Sukupolvet verkoksi -projektissa on tuotettu suomalaisiin olosuhteisiin sopiva, uudenlainen sukupolvien välinen vuorovaikutus- ja toimintamalli. Taustana ja tarttumapintana tässä työssä ovat olleet kansainväliset, lähinnä yhdysvaltalaiset ja englantilaiset, mallit sukupolvien välisestä mentoroinnista. Varsin aikaisessa vaiheessa kävi kuitenkin selväksi, että kansainväliset mallit eivät ole suoraan siirrettävissä suomalaisiin olosuhteisiin, vaan kehittämisen on tapahduttava kansallisten ja paikallisten kontekstien ja reunaehtojen varassa. On myös otettava huomioon, että esimerkiksi Yhdysvalloissa sosiaaliturva- ja palvelut on organisoitu eri lailla kuin Suomessa, niiden perustuessa vahvasti vapaaehtoistoimintaan ja hyväntekeväisyyteen.

Sukupolvien välisen mentoroinnin mallia on rakennettu projektin aikana yhteistyössä projektiin osallistuneiden – lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa sekä vapaaehtoisten aikuisten – ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Projekti on kohdistettu pilottialueiden lapsille, nuorille ja heidän vanhemmilleen sekä toimintaan sitoutuville vapaaehtoisille aikuisille eli mentoreille. Lisäksi kohderyhmänä ovat olleet toiminta-alueilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevät eri alojen ammattilaiset sekä sosiaaalialan oppilaitokset ja opiskelijat.

Projektissa sukupolvien välisen mentoroinnin idea on määritetty niin, että siinä luodaan ja käytetään sellaisia sukupolvien välisiä suhteita, joiden perustana on keskinäinen välittäminen, sitoutuminen ja luottamus (vrt. esim. Taylor & Bressler 2000, Grossman 1999, Freedman 1993). Projektissa on ollut kyse *suunnitellusta sukupolvien välisestä mentoroinnista*, jossa aikuisen ja lapsen tai nuoren välinen suhde ei perustu sukulaisuuteen, vaan vapaaehtoisuuteen ja sopimuksellisuuteen. Mentorointi on käsitetty kahden eri-ikäisen ihmisen välisenä supportiivisena vuorovaikutussuhteena, jossa aikuinen mentori sitoutuu olemaan lapsen tai nuoren ystävänä ja arjen kumppanina vähintään vuoden ajan.

Projektin periaatteena on ollut, että mentoreina voivat toimia *kaikenikäiset aikuiset* (vrt. Alustava toteuttamissuunnitelma 21.5.2002). Projektin toteutusta on ohjannut periaate, että mentoroinnissa toimitaan vastavuoroisesti: myös lapset ja nuoret käsitetään antavina osapuolina ja voimavaroja omaavina toimijoina. Mentorointi on esimerkki sopimuksellisesta tavasta vaihtaa kokemuspääomaa

ja jakaa arjen kumppanuutta eri-ikäisten kesken. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisia kasvamisensa tueksi, mutta myös vanhemmat sukupolvet kaipaavat vastavuoroisuutta nuorempien kanssa.

Projektissa eri-ikäiset vapaaehtoiset aikuiset ovat toimineet tiettyjen asuinalueiden lasten ja nuorten *ystävinä ja ohjaajina eli mentoreina*. Perusajatuksena on ollut, että jokaiselle toimintaan osallistuvalla lapselle valitaan oma mentori. Lapsi–aikuinen -parit ovat toimineet yhdessä pareittain, kummankin osapuolen toiveet ja mahdollisuudet huomioon ottaen sekä yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa. Paritoiminta on voinut sisältää mitä tahansa arkisia asioita (esim. ulkoilu, harrastukset, läksyjenteko, leipominen jne.). Tärkeintä on ollut yhdessä vietetty aika ja se, että toimitaan yhdessä sovittujen "pelisääntöjen" mukaisesti. (Moilanen 2003, 2004a-b).

Projektin mentorointitoiminta on ollut kaikille kohdealueen lapsille ja nuorille perheineen avointa; tämän kautta on pyritty välttämään toiminnan leimaavuutta. Suurin osa projektiin osallistuneista perheistä on ollut yhden vanhemman perheitä. Toimintaan on osallistunut myös maahanmuuttaja-perheitä. Ennen mentorointitoiminnan aloittamista projektityöntekijä on tavannut lapsen tai nuoren vanhempineen ja kartoittanut haastattelemalla kunkin osapuolen toiveita ja tarpeita sekä perheen elämäntilannetta. Alkutapaamisten tavoitteena on ollut tutustua lapseen ja perheeseen, tehdä toimintaa heille tutuksi sekä antaa työntekijälle välineitä lapsi–aikuinen -parien yhteensovittamistyöhön. Alkutapaamisissa lasta ja tämän vanhempia on pyydetty myös täyttämään alkutietolomakkeet (ks. liitteet 3 ja 4), joista on kehitetty omat versiot sekä lapselle tai nuorelle että tämän vanhemmalle.

Lapsi /nuori–aikuinen -parien yhteensovittamisen kriteereinä ovat olleet muun muassa lapsen tai nuoren omat toiveet, mentorin mahdollisuudet, mahdolliset yhteiset kiinnostuksenkohteet ja fyysinen etäisyys. Projektityöntekijän valittua toisilleen sopivat parit lapsi tai nuori vanhempineen, mentori ja projektityöntekijä ovat kokoontuneet yhteensovittamistapaamiseen, joka on yleensä toteutettu perheen kotona. Tapaamisessa on pohdittu yhteisiä pelisääntöjä ja keskusteltu vielä yhdessä kunkin toiveista, tarpeista ja mahdollisuuksista. Projektityöntekijä on toiminut näissä tapaamisissa avustajana, keskustelujen vetäjänä ja dokumentoijana. Yhteydenpito- ja tiedotusvälineenä lasten, nuorten ja perheiden suuntaan on käytetty vähintään kahden kuukauden välein lähetettyjä projektikirjeitä, joissa on käyty läpi menneitä tapahtumia ja toimintaa sekä tiedotettu tulevista. Tämän lisäksi projektityöntekijä on pitänyt yhteyttä perheisiin puhelimella ja sähköpostilla.

Mentoreita on rekrytoitu muun muassa alueellisten ja paikallisten lehtijuttujen ja -artikkelien kautta, tiedottamalla paikallisradiossa, lehti-ilmoituksin, yleisille ilmoitustauluille kiinnitetyin mainoksia ja

esittein, projektiesittelyin (esim. asukasyhdistykset, eläkeläisjärjestöt, Ikääntyvien yliopisto, oppilaitokset) sekä alueellisiin tapahtumiin osallistumalla tai niitä järjestämällä. Vapaaehtoisia on rekrytoitu Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan keskuksen ja SPR:n Jyväskylän paikallisosaston järjestämillä vapaaehtoistoiminnan peruskursseilta sekä erilaisia sähköpostilistoja ja sähköisiä ilmoitustauluja hyväksi käyttäen. Toiminnan edetessä tärkeäksi rekrytointikanavaksi on muodostunut toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten verkostojen hyödyntäminen. (ks. luku 4.2).

Toiminnasta kiinnostuneet vapaaehtoiset aikuiset on informoitu toiminnasta, heidät on perehdytetty ja haastateltu sekä heidän motiivinsa toimintaan lähtemiselle on selvitetty. Mentoriksi ryhtyvältä on edellytetty vähintään vuoden mittaista sitoutumista toimintaan. Vapaaehtoiset ovat osallistuneet mentoreille suunniteltuun perehdytykseen, josta alkuosa eli vapaaehtoistoiminnan perusteet (9–15 h), on järjestetty yhteistyössä Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen ja SPR:n paikallisosaston kanssa. Tämän jälkeen vapaaehtoiset ovat osallistuneet mentoreille tarkoitettuun syventävään perehdytykseen, joka on järjestetty konkreettisesti sillä asuinalueella, millä hanke toimii. Syventävän perehdytyksen teemat ovat liittyneet muun muassa sukupolvien välisiin suhteisiin ja toimintaan lasten kanssa, omaan elämänhistoriaan ja kokemuksiin sekä lastensuojelun periaatteisiin (ks. luku 4.2). Syventäviä perehdytysjaksoja on toteutettu projektin aikana yhteensä *viisi* ja ne on järjestetty yhteistyössä toiminnassa olleiden mentoreiden sekä kahden lastensuojelujärjestön kanssa (Pesäpuu ry, Pelastakaa lapset ry).

Perehdytyksen jälkeen tai sen aikana mentoriksi haluavat on haastateltu ja heitä on pyydetty tarkistuttamaan henkilötaustansa poliisin tietoarkeista. Haastatteluihin on pyritty järjestämään aina kaksi haastattelijaa näkökulman monipuolistamiseksi; niissä on ollut läsnä aina projektityöntekijä ja työparina tilanteen mukaan esimerkiksi joku yhteistyökumppaneista tai projektin työharjoittelijoista. Haastatteluissa on selvitetty muun muassa vapaaehtoisen omaa elämäntilannetta ja -historiaa, motiiveja ja toiveita sekä mahdollisuuksia osallistua sitovaan ja säännölliseen vapaaehtoistoimintaan (ks. liite 1 Mentorin haastattelurunko).

Mentoreille on järjestetty koko projektin ajan säännöllistä (työn)ohjausta ja vertaistapaamisia, joiden sisältöön ja tiheyteen he ovat pystyneet itse vaikuttamaan. Ohjaustapaamisia on ollut tarpeen mukaan, keskimäärin kerran kuussa (aloitusvaiheessa) tai kahdessa kuukaudessa. Ohjaustapaamisten kokoonkutsujana ja vetäjänä on toiminut projektityöntekijä. Usein tapaamisten runko on ollut varsin vapaamuotoinen ja osallistujien tarpeesta lähtevä periaatteella *”vaihdetaan kuulumisia, saa iloita, saa tuskailia”*. Aloitusvaiheessa ryhmä on sitoutunut luottamuksellisuuteen ja vaitiolovelvollisuuteen.

Mentoreiden toiveesta muutamissa ohjaustapaamisissa on ollut vetäjänä ulkopuolinen työnohjaaja, yhteistyökumppani paikallisesta lastensuojelujärjestöstä (Pesäpuu ry).

Mentoreilla on ollut mahdollisuus saada tarvittaessa henkilökohtaista tukea ja neuvontaa projektityöntekijältä ja tätä mahdollisuutta on käytetty säännöllisesti. Toimivaksi palaute- ja yhteydenpito-kanavaksi on osoittautunut sähköposti, jota mentorit ovat käyttäneet runsaasti esimerkiksi akuutteihin kysymyksiin vastauksia tai kommentteja tarvitessaan. Yhteydenpito- ja tiedotusvälineenä on käytetty vähintään kahden kuukauden välein lähetettyjä projektkirjeitä, joissa on käyty läpi menneitä tapahtumia ja toimintaa sekä tiedotettu tulevista. Toiminnan tukemiseksi mentoreille on korvattu toiminnasta aiheutuvat kohtuulliset kulut (esim. matkakulut, uimahalliliput jne.) todellisten menojen mukaan (ks. liite 2 Mentorin kulukorvauslomake). Suurin osa vapaaehtoisista on käyttänyt tätä korvausmahdollisuutta, mutta eivät kuitenkaan kaikki.

Yhteisöllisyyden vahvistamiseksi ja mentorointitoiminnan tueksi projektissa on järjestetty lapsille ja nuorille, perheille ja mentoreille yhteistä *suuryhmätoimintaa*, jota on toteutettu noin neljä kertaa vuodessa erilaisten tapahtumien ja toimintapäivien muodossa. Tapahtumien ja toimintapäivien tavoitteena on ollut vahvistaa lapsen ja mentorin suhdetta, edesauttaa perheiden ja mentoreiden tutustumista sekä ylipäätään tukea osallistujien keskinäistä verkottumista. Tapahtumien teemoja ovat olleet muun muassa kädentaidot ja luonto, retket ja erilaiset vuodenaikatapahtumat (kevätretki, joulutapahtuma, ruskarieha, talvirieha jne.). Projektin osallistujat ovat osallistuneet suuryhmätoiminnan suunnitteluun antamalla palautetta toteutuneista päivistä ja retkistä sekä ehdottaneet teemoja seuraavia varten. Toimintapäivien, tapahtumien ja retkien järjestämisestä päävastuun on kantanut projektityöntekijä, mutta niiden suunnittelussa ja toteutuksessa merkittävässä roolissa ovat olleet sosiaalialan opiskelijat ammattikorkeakoulusta ja yliopistosta.

Toiminnan periaatteet

Projektin lähtökohtana on ollut näkemys *lasten ja nuorten oikeudesta olla osallisina sukupolvisuhteissa*. Jo YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen hengessä lasten ja nuorilla tulisi olla oikeus osallisina sukupolvisuhteissa – laajemminkin kuin vain oman perheen tai suvun sisällä – sekä saada näistä suhteista voimavaroja kasvamisensa ja elämisensä tueksi (ks. Eläköön lapset...2000). Kirsi Lallukka (2003, 153) toteaa, että nykyisin helposti ajatellaan, että suunnilleen samanikäiset ovat toisilleen sopivaa seuraa siksi, koska he ovat kehityksellisesti samalla tasolla. Oletetaan, että nuorempi seura ei tue ja edistä kehitystä, ja vanhempi seura voi olla riski: omaksutaan tekemisiä ja tapoja, jotka ovat ”ennen-

aikaisia”, turmelevia. Viimeaikaiset pedofiakeskustelut ovat tuoneet näkyviin hyväksikäyttöriskin sukupolvien välisissä suhteissa, eikä tämä välttämättä kannusta sukupolvien välisten suhteiden lisäämiseen (emt., 156).

Toisaalta suomalaisessa yhteiskunnassa näyttäisi olevan taipumusta määritellä lapsen perheen tai suvun ulkopuoliset aikuiskontaktit ”biologisen” puheen kautta. Lapselle tai nuorelle tärkeistä aikuisista, olivat he sitten lapsen elämässä työnsä tai vapaaehtoisuutensa takia, puhutaan helposti esimerkiksi ”varaäiteinä”, ”varamummoina” tai ”isosiskoina”. Näin voi syntyä sellainen kuva, että nämä ”vara-aikuiset” ovat ikään kuin pelkästään korvaamassa jotain sellaista biologista sukulaisuussuhdetta, josta lapsi on tavalla tai toisella jäänyt paitsi. (Moilanen 2005b). Toisaalta esimerkiksi Aino Ritala-Koskinen (2003, 133) toteaa tutkimuksensa perusteella, että uusperheiden lapsille tärkeintä oli, kuinka he tulevat rakastetuiksi, kunnioitetuiksi ja huolehdituiksi; muodollinen suhde tai perheen perinteinen organisoituminen ei ollut heille ensisijaista.

Suomessa on ollut sekä kuntien että järjestöjen organisoimaa tukihenkilötoimintaa lapsille ja nuorille jo usean vuosikymmenen ajan. Korhonen (2005, 11) toteaa, että nykyistä lastensuojelun tukihenkilötoimintaa edeltää vuoden 1936 lastensuojelulaissa määritelty suojeluvalvontajärjestelmä, jossa lastensuojeluviranomaiset määräsivät valvonnan tarpeessa olevalle lapselle tai nuorelle vapaaehtoisen suojeluvalvojan. Tukihenkilötoiminta korvasi 1970-luvulla suojeluvalvonnan, ja lastensuojelulain uudistuksen myötä vuonna 1983 tukihenkilötoiminnan asema vakiinnutettiin. Lastensuojelun tukihenkilötoiminta perustuu siis lastensuojelulakiin (LsL 13 §), jonka mukaan kunnan on järjestettävä lapselle tai nuorelle tarvittaessa tukihenkilö tai tukiperhe (emt., 9).

Sukupolvien välisellä mentoroinnilla on monia yhtymäkohtia lastensuojelun tukihenkilötoimintaan, mutta kysymys ei kuitenkaan ole samasta asiasta. Esimerkiksi kunnallisessa lastensuojelussa tukihenkilötoimintaan pääsemiseksi edellytetään usein sosiaalityöntekijän lähetettä tai lapsen ja tämän perheen (lastensuojelun) asiakkuutta. Mentoroinnissa lähdetään liikkeelle siitä, että toiminta on lähtökohtaisesti avointa kaikille alueen lapsille ja nuorille perheineen, eikä mukaan pääsemiseksi edellytetä nimettyjä ongelmia. Toinen keskeinen ero on terminologinen – ja voidaan ajatella, että merkittävästi myös ideologinen. Projektissa on haluttu käyttää ”terminologisesti tuoretta” kieltä ja puhua *toimintaan osallistuvista* mentoreista ja lapsista ja nuorista tai *”aikuisystävistä”* ja *”lapsiystävistä”* – *”tuettavien”* tai *”tukijoiden”* sijaan. Tällä käsitteellisellä valinnalla on haluttu korostaa sitä, että myös lapset ja nuoret ymmärretään aktiivisina toimijoina ja että mentorointisuhteen tärkeimmistä kulmakivistä on vastavuoroisuus.

Kolmas erottava tekijä tukihenkilötoimintaan nähden on projektissa kehitetyn toiminnan sitominen alue- ja yhteisönäkökulmaan. Projektia on toteutettu tietyillä asuinalueilla ja osallistujien yhteisöllisyyden vahvistamiseksi sekä lapsi–aikuinen-paritoiminnan tueksi projektissa on järjestetty kaikille osallistujille yhteistä *suuryhmätoimintaa*. Yhteiset toimintapäivät ja tapahtumat on suunnattu lapsille ja nuorille perheineen sekä mentoreille. Tavoitteena on ollut vahvistaa lapsen ja mentorin suhdetta, edesauttaa perheiden ja mentoreiden tutustumista, mutta tukea myös laajemmin osallistujien keskinäistä verkottumista.

3.2 Kohdealueet ja toimijat

Kohdealueet

Sukupolvet verkoksi -projekti on toteutettu Keltinmäen, Myllyjärven, Mäyrämäen ja Keljon asuinalueilla, jotka sijaitsevat Jyväskylän kaupungin läntisessä osassa ja joilla asuu yhteensä noin 7 500 asukasta². Vuosina 2002–2003 toimintaa toteutettiin Keltinmäessä, Myllyjärvellä ja Mäyrämässä, mutta vuonna 2004 toimintaa laajennettiin läheiselle Keljon alueelle siellä esiin nousseiden tarpeiden johdosta. Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen alueella on keskimääräistä enemmän työttömyyttä, erityisesti pitkäaikaistyöttömyyttä sekä nuorten työttömyyttä. Alueen asuntokannasta lähes puolet on vuokra-asuntoja. Tulotaso on keskimääräistä alhaisempi ja toimeentulotukea saavien määrä melko korkea. Alueella on suhteellisen voimakas muuttoliike ja sillä asuu paljon yksinhuoltajaperheitä. (ks. Jyväskylän seutu – ihmistä varten, Keltinmäki – Myllyjärvi, Jyväskylän kaupungin info – Tietoja suuralueittain).

Ensimmäisenä toimintavuonna projektia koetettiin käynnistää myös Tikkakoskella Jyväskylän maalaiskunnassa, mutta toimintaan ei löytynyt riittävästi vapaaehtoisia. Jyväskylän maalaiskunnan pohjoisosassa sijaitseva Tikkakoski on noin 20 kilometrin etäisyydellä Jyväskylästä. Asukkaita Tikkakoskella on noin 5 000 ja alue on muuttovoittoinen. Muuttoliikettä, joka koskee erityisesti lapsiperheitä, synnyttää osaltaan alueella sijaitseva varuskunta. Jyväskylän maalaiskunnassa lapsiperheiden osuus väestömäärästä on yleensä ottaen varsin suuri. (ks. Jyväskylän seutu – ihmistä varten, Tikkakoski).

² Keltinmäki on yksi Jyväskylän vanhimpia lähiöitä ja se on rakennettu pääosin 1970-luvulla. Myllyjärvi sijaitsee Keltinmäen ja Keljon uuden markettialueen välissä ja alueelta löytyy sekä kerrostalo- että rivi- ja omakotitalo-asutusta. Mäyrämäki ja uusi Mustalammen alue ovat pientalovaltaisia asuinalueita Keltinmäen länsipuolella.

Lapset, nuoret, perheet ja mentorit

Sukupolvet verkoksi -projektiin on osallistunut vuosien 2002–2004 aikana *29 lasta ja nuorta yhteensä 21 perheestä*. Lapset ja nuoret ovat olleet toiminnan aloitusvaiheessa iältään 4–18-vuotiaita. Heidän joukossaan on ollut seitsemän sisarusparia, joista molemmille sisaruksille on järjestetty lasten itsensä omat mentorit. Suurin osa lapsista on ollut aloitushetkellä 7–12 -vuotias. Enemmistö (23) lapsista ja nuorista on tullut monilapsisista perheistä; kuudella ei ollut sisaruksia.

Hankkeeseen mukaan pääsemiseksi on riittänyt lapsen tai nuoren oma tahto ja vanhemman suostumus – osallistujilta ei ole esimerkiksi edellytetty vanhemman yksinhuoltajuutta tai lastensuojelun asiakkuutta. Käytännössä valtaosa lapsista ja nuorista (22) on ollut lähtöisin yhden vanhemman perheestä, jossa arjesta lapsen tai lasten kanssa huolehtii pääasiallisesti äiti. Toimintaan on osallistunut myös neljä maahanmuuttajaperhettä. Toimintaan on siis hakeutunut sellaisia lapsia ja nuoria, joiden elämässä aikuiskontaktit ovat olleet syystä tai toisesta vähäisiä. Toiminta on näyttänyt kohdentuvan ikään kuin ”itsestään” tietyille lapsi- ja nuorisoryhmälle. Taustalla on saattanut olla projektin tiivis yhteistyö alueen lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten kanssa ja ammattilaisten aktiivisesti suorittama ”suosittelu-” ja rekrytointityö.

Projektin aikana toiminnan on kokonaan keskeyttänyt neljä lasta tai nuorta yhteensä kolmesta perheestä. Keskeytysten taustalla ovat olleet nuoren oma halu lopettaa toiminta, koska yhteistyö mentorin kanssa ei sujunut toivotulla tavalla ja yhdessä tapauksessa sovittamattomat ristiriidat lapsen vanhemman ja mentorin välillä. Yhteensä kolmelle lapselle tai nuorelle on lisäksi projektin aikana vaihdettu mentoria, yhdelle lapselle kaksi kertaa. Henkilövaihdosten taustalla ovat olleet muun muassa mentorin muutto paikkakunnalta pois, vakava sairastuminen tai muuttunut elämäntilanne sekä yhdessä tapauksessa nuoren oma ehdotus vaihdoksesta, kun toivottua yhteisymmärrystä ei mentorin kanssa löytynyt. (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja Mentorointiparien seuranta 2002–2005).

Toimintaan on osallistunut projektin aikana yhteensä *32 mentoria*, jotka ovat olleet toiminnan aloitushetkellä iältään 19–67-vuotiaita. Heistä kuusi on ollut miehiä, loput 26 naisia. Miespuolisten vapaaehtoisten rekrytointi ja vähäisyys on ollut yksi koko hankkeen ajan esillä olleista kysymyksistä, etenkin kun reilut puolet toimintaan hakeutuneista lapsista on ollut poikia ja monet heistä ovat toi-

voneet ystäväkseen miestä. Tämä asia näyttää koskettaneen laajalti myös yhdysvaltalaisia mentorointimalleja (esim. Freedman 1993).

Helmikuuhun 2005 mennessä toiminnan oli kokonaan keskeyttänyt yhteensä viisi mentoria. Keskeytyksen syinä ovat olleet muun muassa oma muuttunut elämäntilanne tai vakava sairastuminen, paikkakunnalta poismuutto tai ”oman” nuoren halu lopettaa toiminta. Pisimpään toiminnassa mukana olleet mentorit ovat toimineet projektissa alusta loppuun saakka, kun taas lyhin osallistumisaika on ollut kolme kuukautta – näin siitäkin huolimatta, että mentoreilta on toivottu vähintään vuoden mittaista sitoutumista toimintaan. Kaikkiaan puolet (kuusi) alkuvaiheessa mukaan lähteneistä mentoreista oli helmikuussa 2005 edelleen mukana toiminnassa. Lisäksi muutama on sopinut lapsen ja tämän perheen kanssa toiminnan jatkamisesta omaehtoisesti, ilman projektin tukea. (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja Mentorointiparien seuranta 2002–2005).

Seuraavassa taulukossa on esitetty projektiin liittyneet lapset ja nuoret, perheet sekä mentorit toimintavuosittain.

	1. vuosi	2. vuosi	3. vuosi	Yhteensä
Lapsia ja nuoria - Perheitä	14 11	8 6	7 4	29 21
Lasten vanhempia ja sisaruksia	20	10	8	38
Mentoreita	12	13	7	32
Yhteensä	46	31	22	99

Taulukko 1. Projektiin liittyneet lapset ja nuoret, perheet ja mentorit toimintavuosittain.

Projektin aikana on tullut runsaasti yhteydenottoja toiminnasta kiinnostuneilta vapaaehtoisilta, koko projektin aikana yhteensä 71 henkilöltä. Kuitenkin vain alle puolet näistä yhteydenotoista on johtanut toimintaan osallistumiseen. Osa kiinnostuneista on osallistunut jopa perehdytyksiinkin, mutta luopunut myöhemmin ajatuksesta. Seuraavassa taulukossa 2 on esitetty toiminnasta kiinnostuneet ja siihen liittyneet mentorit vuosittain. (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja, Vapaaehtoisiksi ryhtymisestä kiinnostuneet vuosina 2002–2005).

	Yhteydenottoja kiinnostuneilta	Toimintaan lähteneitä mentoreita
1. vuosi	23	12
2. vuosi	29	13
3. vuosi	19	7
yhteensä	71	32

Taulukko 2. Mentoreiden rekrytoituminen toimintavuositain.

Merkittävä rooli projektin suunnittelussa ja toteutuksessa on ollut myös sosiaalialan opiskelijoilla, jotka ovat osallistuneet projektiin eri vaiheissa. Projektia on ollut kolmen vuoden aikana suunnittelemassa ja toteuttamassa yhteensä 24 sosiaalialan opiskelijaa, joista kahdeksan on ollut sosiaalityön opiskelijoita yliopistosta ja 16 sosionomiopiskelijoita ammattikorkeakoulusta. Opiskelijoiden rooli yhteisten toimintapäivien ja tapahtumien suunnittelussa ja toteutuksessa ja toiminnan arvioinnissa, kuten palautehaastattelujen toteuttamisessa, on ollut erittäin merkittävä ja ilman heitä projektia olisi ollut vaikea toteuttaa.

Lasten ja nuorten alkutietolomakkeista (ks. liite 3) käy ilmi, että suurin osa lapsista toivoi aloitusvaiheessa, että voisi tavata mentorinsa kanssa noin kerran viikossa. Osa toivoi tapaamisia jopa kaksi, kolme kertaa viikossa. Moni halusi tehdä mentorin kanssa samantyyppisiä asioita, mistä muutenkin piti: käydä elokuvissa, uimassa tai kaupungilla, pelata pelejä, liikkua ja ulkoilla yhdessä. Useimmiten aikuiseksi ystäväksi toivottiin nuorehkoa, noin 20–40-vuotiasta naista tai miestä, toiveen sukupuolesta vaihdellen pitkälti vastaajan oman sukupuolen mukaan. Joissakin lomakkeissa toivottiin ”varamummoa” tai ”-pappaa”. Yhdessä vastauksessa todettiin, että ”*persoonaa ratkaisee, ei ikä eikä sukupuoli.*” Lapset ja nuoret toivoivat aikuiselta ystävältä muun muassa luotettavuutta ja sitä, että tämä ”*välittäisi oikeasti*”.

Lasten vanhempien alkutietolomakkeista (ks. liite 4) käy ilmi, että suurin osa vanhemmista oli saanut tiedon projektista koulusta tai päiväkodista, joko jaettujen esitteiden kautta tai siten, että henkilökunta oli kertonut toiminnasta ja suositellut hakeutumaan mukaan. Noin kolmannes vanhemmista oli kuullut projektista sosiaalitoimesta, lähinnä lastensuojelun perhetyöntekijöiltä. Suurin osa vanhemmista ilmoitti hakeutuneensa toimintaan mukaan siksi, että omat voimavarat eivät riittäneet esimer-

kiksi harrastamaan lapsen kanssa ja että lapsi tai nuori saisi tueksensa luotettavan ja turvallisen aikuisen, jonka kanssa jakaa omia asioitaan.

Lasten vanhempien alkutietolomakkeissa nousi esiin myös yksinäisyys ja verkostojen puuttuminen, jotka korostuivat erityisesti yksinhuoltajavanhempien vastauksissa. Toisaalta toivottiin myös sitä, että lapsi tai nuori saisi toisenkin aikuisen näkökulman elämään kuin vain oman äidin. Maahanmuuttajavanhempien vastauksissa nousivat esiin toiveet tutustua suomalaiseen kulttuuriin ja suomalaisiin. Enemmistö vanhemmista kuvaili elämäntilannettaan aloitushetkellä kiireiseksi, yksinäiseksi tai hyvin vaihtelevaksi, esimerkiksi ”välillä sujuu tosi hyvin, välillä ei yhtään mikään”. Suurin toive toiminnan suhteen oli, että oma lapsi saisi mukavaa tekemistä ja uuden, kestävän ihmissuhteen toiseen aikuiseen. Sopiva tapaamistahti oli monien mielestä tapaaminen kerran viikossa; osa tosin huomautti, että ensisijassa tapaamistahtia määrittävät vapaaehtoisen mahdollisuudet osallistua toimintaan.

Mentoreiden alkuhaastatteluissa (ks. haastattelurunko liite 1) suurin osa mentoreista korosti, että toiminnassa voi antaa lapselle tai nuorelle jotain arvokasta, mutta saada myös itselle mielihyvää, uusia kokemuksia ja sisältöä elämään; laajentaa omaa ihmissuhdeverkostoaan sekä saada kosketuspintaa lasten ja nuorten elämään tänä päivänä. Monilla toive vastavuoroisen ystävyysuhteen syntymisestä lapsen tai nuoren kanssa oli tärkeällä sijalla. Opiskelijat painottivat myös sitä, että yhtenä motiivina on saada opiskelemaansa alaan liittyvää kokemusta ja näkökulmaa. Projektiin osallistuneet mentorit ovat olleet hyvin eri-ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa eläviä: osa opiskelijoita, osa eläkeläisiä; osa työttömiä, osa työssäkäyviä; osa perheellisiä tai parisuhteessa eläviä, osa sinkkuja. 20–35 -vuotiaita ja toisaalta yli 55 -vuotiaita on kuitenkin hakeutunut toimintaan keskimääräistä enemmän. (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja: Mentoreiden alkuhaastattelut vuosina 2002–2004).

Yhteistyöverkosto

Sukupolvet verkoksi -projektin toteuttaminen on perustunut laajan yhteistyöverkoston tukeen ja kumppanuuteen. Yhteistyökumppaneiden merkitys on ollut erityisen tärkeä siksi, että projektin resurssit ovat olleet varsin niukat (yksi projektityöntekijä). Yhteistyöverkoston ytimen ovat muodostaneet kohdealueiden koulut (vuosiluokat 1.–6, ja 7.–10.), päiväkodit, sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotyö, seurakunta sekä Jyväskylän yliopiston ja ammattikorkeakoulun sosiaalialan opetusyksiköt ja opiskelijat. Tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat olleet Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan keskus, Pelastakaa Lapset ry, Pesäpuu ry, Pienperheyhdistys ry, paikalliset eläkeläisjärjestöt, asu-

kasyhdistykset ja vanhempainyhdistykset, Jyväskylän seudun työttömien yhdistys, Ikääntyvien yliopisto sekä alueilla toimivat muut hankkeet.

Projektin tavoitteena on ollut saada yhteistyökumppanit näkemään lasten, nuorten ja vapaaehtoisten aikuisten vuorovaikutuksen edistäminen luonnollisena osana omaa työtään ja arkeaan. Tämä on edellyttänyt jatkuvaa ja avointa keskustelua, säännöllistä tiedotusta ja toimijoiden ajan tasalla pitämistä. Tärkeäksi yhteistyön tekemisen tavaksi ovat muodostuneet myös pienimuotoiset ”yhteiset projektit”, joista esimerkkejä ovat luvussa 4.3 esiteltävät Kultaisen iän kerho-projekti ja Kummiluokka-projekti. Yhteistyökumppaneiden rooli on ollut merkittävä projektin suunnittelussa, siihen liittyvässä tiedotuksessa, lasten, nuorten ja perheiden rekrytoinnissa sekä projektin tutuksi tekemisessä, sekä jatkuvassa dialogissa, jonka avulla käytäntöjä ja toimintoja on pyritty muokkaamaan yhä paremmin tarpeita vastaaviksi.

Vuoden 2003 alussa projektille luotiin *alueellinen yhteyshenkilökäytäntö*. Tämä on tarkoittanut sitä, että kohdealueilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten keskuudesta on valittu muutamia avainhenkilöitä, jotka ovat jakaneet tietoa asiakkailleen ja kollegoilleen sekä toimineet välittöminä linkkeinä projektiin päin. Yhteyshenkilöitä on ollut yhteensä neljä: vuosiluokkien 1.–6. koulukuraattori, vuosiluokkien 7.–10. kouluohjaaja, erään päiväkodin johtaja sekä alueen lastenneuvolan terveydenhoitaja. Yhteyshenkilöiltä lapset ja nuoret perheineen ovat voineet kysyä toimintaan liittyvistä asioista. Yhteyshenkilöt ovat usein olleet merkittävässä roolissa myös silloin, kun toimintaa on käynnistetty lasten ja perheiden kanssa – he ovat mainostaneet ja ”suositelleet” toimintaa perheille ja joskus jopa toimineet projektityöntekijän työparina perheiden aloitustapaamisissa.

3.3 Toteuttamisprosessi vuosina 2002–2004

Suunnitteluvaihe (maaliskuu–heinäkuu 2002)

Sukupolvet verkoksi -projekti alkoi suunnittelulla ja yhteistyöverkoston kokoamisella keväällä 2002. Suunnitteluvaiheessa keskeistä oli tehdä projektia tutuksi ja tiedottaa siitä alueellisella ja paikallisella tasolla sekä selvittää sitä organisaatioiden, ammattilaisten ja kansalaisten, verkkoa, jotka voisivat jotenkin liittyä projektin teemaan (vrt. Kurki 2001, 134). Suunnitteluvaiheen aluksi koottiin projektin ohjausryhmä, johon pyydettiin jäsenet seuraavilta tahoilta: Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskus, alueellinen päivähoito ja sosiaalityö (Keltinmäki, Myllyjärvi, Mäyrämäki), koulun

sosiaalityö (Tikkakoski), Lastensuojelun Keskusliiton ja Suomen Kuntaliiton Harava-hanke, mentoreiden edustaja sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulu (sosiaaliala) ja Jyväskylän yliopisto (sosiaalityö).

Suunnitteluvaiheessa oli olennaista kansainvälisten, lähinnä yhdysvaltalaisen ja englantilaisten, sukupolvien välisen mentoroinnin mallien tutkiminen ja sovellettavan tiedon ja kokemusten valikointi. Oli selvitettävä myös, löytyikö kotimaasta vastaavatyypisiä kokeiluja tai toimintamalleja. Tärkeää oli kriittisesti analysoida ja tutkia kansainvälisiä toimintamalleja, niiden hyötyjä ja heikkouksia, jotta oli mahdollista ryhtyä kehittämään nimenomaan suomalaisiin olosuhteisiin sopivaa sukupolvien välisen vuorovaikutuksen mallia.

Oleennaista oli myös tarkentaa ja ”uudelleen määrittää” projektin tärkeimpiä käsitteitä ja toiminnan lähtökohtia: sukupolvien välistä mentorointia, ehkäisevää lastensuojelutyötä sekä alue- ja yhteistyötä suhteessa projektitoimintaan. Määrittelyssä oli huomioitava alustavan toteuttamissuunnitelman mukaiset linjaukset; esimerkiksi se, että sukupolvien välinen mentorointi tarkoittaa ensisijassa lapsille ja nuorille suunnattua toimintaa, eikä toiminnassa rekrytoida tuki- tai luottohenkilöitä lasten vanhemmille – vaikka epäilemättä tällaisellekin toiminnalle olisi tarvetta. Pohdintaa vaati myös kysymys sukupolvien välisen mentoroinnin ja lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminnan eroista ja yhtäläisyyksistä – tämä oli kysymys, joka keskusteluissa yhteistyökumppaneiden kanssa nousi usein esille. (vrt. Virtanen 2000, 74).

Keskeistä oli käydä keskustelua ja suunnitella hanketta erilaisten, eri näkökulmista teemaa tarkastelevien, yhteistyökumppaneiden kanssa. Yhteistyökumppanit olivat hankkeesta varsin innostuneita ja teemalla tuntui olevan sosiaalista tilausta. Alkuvaiheessa keskustelua käytiin muun muassa seuraavien toimijoiden kanssa:

- Lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry
- Lastensuojelun Keskusliiton ja Suomen Kuntaliiton Harava-hanke
- Jyvässeudun työttömien yhdistys
- Mannerheimin lastensuojeluliiton Keski-Suomen piiri
- Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskus
- Jyväskylän kaupungin Nuorten palvelukeskus (lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminta)
- Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen alue
- Jyväskylän Eläkeläisneuvosto

- Jyväskylän kaupungin aluesosiaalityö
- Jyväskylän maalaiskunnan aluesosiaalityö ja koulun sosiaalityö
- Kukkuloiden Kuriiri-hanke
- Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityön yksikkö
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu, sosiaaliala
- Pienperheyhdistys, Helsinki
- Heikki Waris-instituutti, Helsinki

Suunnitteluvaiheen tärkeimpiä taitekohtia oli projektin kohdealueiden valinta. Ohjausryhmässä käydyissä keskusteluissa sovittiin, että toiminta kohdennetaan Jyväskylän kaupungissa yhdelle asuinalueelle tai -kokonaisuudelle ja Jyväskylän maalaiskunnassa toiselle. Kevään 2002 aikana projektityöntekijä kävi keskusteluja lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa sekä Jyväskylässä että Jyväskylän maalaiskunnassa. Keskustelujen pohjalta projektin kohdealueet tarkennettiin kesäkuussa 2002. Alueiden valinnassa tärkeä kriteeri oli alueen toimijoiden osoittama yhteistyöhalukkuus ja mielenkiinto hanketta kohtaan. Huomioon otettiin myös alueiden rakenteelliset tekijät, kuten erilaiset asukkaiden hyvinvointia uhkaavat tekijät (esim. työttömyysaste) ja yksinhuoltajaperheiden prosentuaalinen määrä.

Suunnittelussa oli olennaista valita tietyt toimintalinjat ja etenemisstrategia. Oli pohdittava varsin laajaa kokonaisuutta: miten ja mistä vapaaehtoisia aikuisia rekrytoidaan ja miten heidät koulutetaan; miten lapsia ja nuoria – ja minkä ikäisiä – perheineen rekrytoidaan mukaan ja miten heidät perehdytetään toimintaan; missä vaiheessa ryhdytään järjestämään kaikille osapuolille yhteisiä tapahtumia ja toimintapäiviä ja miten ne organisoidaan; mitkä ovat mielekkäimpiä tapoja toteuttaa oppilaitos- ja opiskelijayhteistyötä; ja miten projektia markkinoidaan, mainostetaan ja tehdään tutuksi jne. (vrt. Kurki 2001, 134, Virtanen 2000, 74–75). Etenemisstrategian järkevöittämisessä olennaista oli projektin tavoitteiden konkretisointi, ositus ja tietyssä mielessä myös ”uudelleen määrittäminen” (vrt. Virtanen 2000, 20).

Ensimmäisen toimintavuoden tavoitteeksi asetettiin kymmenen mentorin ja kymmenen lapsen tai nuoren toimintaan rekrytoiminen ja perehdyttäminen sekä paritoiminnan käynnistäminen alkutalvesta 2003. Alkuvaiheessa pohdintaa aiheutti kysymys siitä, miten toimintaan saadaan mukaan ne lapset ja nuoret perheineen, jotka voisivat siitä ”oikeasti” hyötyä. Toisaalta ajatuksena oli se, että mentorointitoiminta ei ole luonteeltaan akuuttia kriisiapua, vaan lähtökohtainen periaate on vastavuoroisen ja pitkäkestoisen ystävyysuhteen luomisesta lapsen tai nuoren ja aikuisen välille. Oli

pohdittava myös sitä, miten kynnys toimintaan hakeutumiseen saataisiin mahdollisimman alhaiseksi ja toisaalta myös sitä, minkä kanavien kautta lapsia ja nuoria perheineen voitaisiin tehokkaimmin houkutella mukaan. Oli pidettävä mielessä toiminnan avoimuuden ja ehkäisevän työn periaate: toimintaa ei leimaavuuden vähentämiseksi tietoisesti haluttu ryhtyä markkinoimaan esimerkiksi pelkäämään lastensuojelun sosiaalityön – tai kohdennetusti minkään muunkaan ammattilaisorganisaation – kautta, vaikka jonkinlaista painetta tähän yhteistyökumppaneiden osalta tulikin. Yhteistyökumppaneiden kanssa päädyttiin siihen, että parhain tapa tavoittaa mahdollisimman laajalti lapset ja nuoret perheineen, on päiväkotien, koulujen, neuvolan, sosiaalitoimen, nuorisotyön, seurakunnan jne. kautta koteihin jaettavat esitteet, projektiesittelyt vanhempainilloissa ym. sekä yleiset mainokset ja lehtijuttu.

Toiminnan jatkuvuutta ja vakiinnuttamista oli pohdittava jo projektin suunnitteluvaiheessa. Ensimmäiseksi käytännön kysymykseksi nousi, olisiko toimintaan osallistuvat mentorit syytä kirjata jo jonkun olemassa olevan organisaation tai yhteisön henkilörekisteriin. Ohjausryhmän tuella päätettiin, että mentorit kirjataan Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen henkilörekisteriin, jolloin vapaaehtoiset saavat keskuksen organisoiman toimintavakuutuksen sekä mahdollisuuden hyödyntää sen tarjoamia koulutus- ja virkistämismahdollisuuksia. Toimintaan osallistuvien lasten ja nuorten vakuutukset päätettiin organisoida projektin puolesta. Mentoreiden koulutuksen suunnitteluun projektityöntekijä kokosi työryhmän, johon osallistuivat työntekijät Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan keskuksesta, Pelastakaa lapset ry:stä ja Pesäpuu ry:stä. Työryhmässä sovittiin, että syksyllä 2002 mentoriksi haluaville järjestetään yksi syventävä perehdytysjakso, jonka toteuttaminen edellyttää vähintään kymmentä osallistujaa. Vapaaehtoistoiminnan keskuksen kanssa sovittiin lisäksi kahdesta syksyn aikana yhteistyössä järjestettävästä vapaaehtoistoiminnan peruskurssista, joilla esitellään ja markkinoidaan projektia.

Suunnitteluvaiheessa pohdittiin myös sitä, onko mentorointitoiminnasta hyvä laatia jonkinlaista kirjallista sopimusta lapsen tai nuoren, tämän vanhempien ja mentorin välillä, kuten esimerkiksi lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa tehdään (ks. esim. Korhonen 2005). Järkevimmältä vaihtoehdolta tuntui pohtia asiaa toimintaan osallistuvien mentoreiden ja perheiden kanssa, joten ratkaisu siirtyi myöhempään vaiheeseen. Välttämättömältä tuntui myös luoda toimintaan palautejärjestelmä, jolla voidaan kerätä säännöllisesti palautetta ja kehittämehdotuksia kaikilta osapuolilta eli lapsilta ja nuorilta itseltään, lasten vanhemmilta sekä mentoreilta.

Suunnitteluvaiheen päätteeksi projektityöntekijä sai tarkennetun projektisuunnitelman valmiiksi loppukesästä 2002. Suunnitelmassa konkretisoitiin toiminnan periaatteita ja toteutusta kohdealueilla ja se jaettiin sähköisesti keskeisimmille yhteistyökumppaneille heinä–elokuussa 2002. Suunnitelmassa hankkeen ohjaaviksi toiminnallisiksi lähtökohdiksi muotoutuivat sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ja alueellisen yhteistyön vahvistaminen, lapsilähtöisyys sekä lasten, nuorten ja perheiden kanssa toteutettavan vapaaehtoistoiminnan ja kansalaisosallistumisen kehittäminen.

Käynnistämisvaihe (elokuu 2002–kesäkuu 2003)

Suunnitteluvaiheen jälkeen toiminta käynnistettiin kohdealueilla elo–syyskuussa 2002. Käynnistämisvaiheessa edettiin niin, että aluksi luotiin kontaktit alueilla lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviin ammattilaisiin ja välittömästi sen jälkeen alueilla toimiviin järjestöihin ja kansalaisverkostoihin. Järjestö- ja kansalaistoimijoita mukaan haastamalla tavoiteltiin sekä mahdollisuuksia toiminnan yhteiseen suunnitteluun että vapaaehtoisten aikuisten rekrytointia ja innostamista. Oli tärkeää saada projektille julkisuutta. Projektin teema näytti olevan median silmissä kiinnostava ja projektista ilmestyi syksyn 2002 aikana liki kymmenen lehtiartikkelia alue- ja paikallislehdissä sekä maakuntalehdessä. Projektityöntekijä kävi myös esittelemässä projektia kohdealueiden yleisötapahtumissa elo- ja syyskuussa 2002 (Tikkakosken Tohinat, Keltinmäen Syysmarkkinat).

Syksyllä 2002 keskustelu yhteistyökumppaneiden kanssa oli erittäin vilkasta. Syksyille ajoittui muun muassa suuri määrä projektiesittelyjä erilaisissa järjestöissä ja muissa organisaatioissa. Projektityöntekijä esitteli projektia muun muassa seuraaville toimijoille:

- Paikalliset eläkeläisjärjestöt
- Paikalliset SPR:n paikallisosastot
- Jyväskylän kesäyliopiston Ikääntyvien yliopisto
- Paikalliset seurakunnat (työntekijät, perhekerhot ym.)
- Paikalliset Marttajärjestöt
- Asukasyhdistykset
- Kohdealueiden koulujen vanhempainyhdistykset
- Keltinmäen Jyväskylä-työryhmä

Kysymykset toiminnan jatkuvuudesta ja vakiinnuttamisesta olivat esillä keskusteluissa. Keskustelu- ja suunnittelukumppaneina olivat muun muassa projektialueiden koulut (vuosiluokat 1.–10.), erityi-

sesti koulujen oppilashuoltoryhmät, päiväkodit, nuorisotyö, koululaisten iltapäivätoiminta, neuvolat ja seurakunnat sekä lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivat kansalaisverkostot. Marraskuussa 2002 jatkuvuuden ja vakiinnuttamisen kannalta otettiin merkittävä askel: sovittiin *alueellisesta yhteyshenkilökäytännöstä* Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen alueella. Yhteyshenkilöiksi lupautuivat alakoulun koulukuraattori, yläkoulun kouluohjaaja ja päivähoidosta erään päiväkodin johtaja.

On todettu, että usein projektien tavoitteet muuttuvat suunnitellusta ja välillä olisi hyvä pysähtyä pohtimaan, onko ylipäättään järkevää pitäytyä alkuperäisissä tavoitteissa, jos niiden tavoittaminen käy yhä epärealistisemmaksi (Virtanen 2000, 20). Käynnistysvaiheessa tuli nopeasti eteen kysymys, tulisiko vapaaehtoisiksi rekrytoida pelkästään aikuisia, jotka itse asuvat juuri samalla asuinalueella kuin toimintaan lähtevät lapset ja nuoret perheineen. Projektin ohjausryhmässä linjattiin niin, että asuinpaikkaan liittyviä ”kriteerejä” ei ole järkevää asettaa – yhtäältä todettiin myös se, että pelkän alueellisen rekrytoinnin kautta riittävää määrää vapaaehtoisia ei välttämättä edes löydetä. Toisaalta pidettiin tärkeänä myös sitä, että toimintaan lähtevät sitoutuvat asuin- ja yhteisönäkökulmaan ja heidän perehdytyksessään käsitellään lasten ja nuorten asuin- ja elinympäristöön sekä alueeseen liittyviä kysymyksiä.

Eräs käynnistämisen vaiheeseen liittyneistä merkittävistä pohdinnan ja ”uudelleen määrittelyn” kohdista oli vapaaehtoisten ikään liittyvät kysymykset. Projektityöntekijälle tuli yhteydenottoja toiminnasta kiinnostuneilta nuorilta aikuisilta, jotka kysyivät ”*olenko liian nuori tähän toimintaan*” (Projektityöntekijän työpäiväkirja 10.8.2002). Alustavassa toteuttamissuunnitelmassa oli määritelty niin, että vapaaehtoisiksi etsitään ja rekrytoidaan *seniorikansalaisia* (ks. Alustava toteuttamissuunnitelma 20.5.2001). Yhteistyökumppaneiden ja ohjausryhmän kanssa asiaa pohdittaessa todettiin, että mielekästä ei ole linjata niin, että jonkin tietyn ikäisiä *aikuisia* ei voida ottaa mukaan toimintaan. Todettiin myös, että jos rajauksia tehdään, olisi mahdollista puhua aidosta ”sukupolvet verkoksi” -ajatuksesta.

Käynnistämisen vaiheessa syksyllä 2002 jouduttiin pohtimaan uudelleen myös toimintaan otettavien lasten ja nuorten ikää. Alkuperäisessä toteuttamissuunnitelmassa oli linjattu projektia *kouluikäisille* lapsille ja nuorille tarkoitetuksi (ks. Alustava toteuttamissuunnitelma 20.5.2001). Toisaalta sekä lasten vanhempien yhteydenotot että keskustelut yhteistyökumppaneiden kanssa osoittivat, että tarvetta olisi likipitäen kaikissa ikäryhmissä. Tuntui siis järkevältä muokata alkuperäisessä toteuttamissuunnitelmassa asetettua ”ikäsuositusta” sukupolvet verkoksi -ajatuksen ohjaamana. Samaan aikaan kuitenkin todettiin, että on tärkeää pohtia pienempien lasten, kuten alle kolme–nelivuotiaiden, perushoivaan ynnä muuhun liittyviä kysymyksiä ennen toiminnan aloittamista.

Syksyllä 2002 projekti järjesti Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen ja SPR:n paikallisosaston kanssa kaksi vapaaehtoistoiminnan peruskurssia. Samaan aikaan työryhmän kanssa viimeisteltiin suunnitelmat mentoreiden syventävästä perehdytyksestä, joka päätettiin toteuttaa marraskuussa 2002 sillä edellytyksellä, että osallistujia saadaan vähintään kymmenen. Tähän perehdytykseen osallistui yhteensä 13 henkilöä, joista 12, kymmenen naista ja kaksi miestä, lähti lopulta mukaan toimintaan. Osallistujien alkuhaastatteluista kävi ilmi, että suurin osa oli kuullut projektista ensi kerran vapaaehtoistoiminnan peruskurssilla ja innostunut tällöin asiasta (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja, Mentoreiden alkuhaastattelut 2002). Vain muutama kertoi perustaneensa yhteydenottoa lehti-ilmoitukseen tai mainokseen.

Loppuvuodesta 2002 syventävän perehdytyksen suorittaneet 12 vapaaehtoista olivat kiinnostuneita ryhtymään mentoriksi nimenomaan Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen alueiden lapsille ja nuorille. Suurin osa heistä asuikin itse kyseisellä alueella tai sen välittömässä läheisyydessä. Jyväskylän maalaiskunnan Tikkakoskelle ei sen sijaan löytynyt kuin yksi toiminnasta kiinnostunut henkilö. Vapaaehtoisten vähyyden vuoksi ja paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta projektin ohjausryhmä päätti joulukuussa 2002 keskeyttää toiminnan Tikkakoskella.

Yhdessä alueellisten yhteistyökumppaneiden päätettiin lähettää päiväkotien ja koulujen kautta projektiesitteet kaikkiin niihin Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen koteihin, joissa lapsi tai lapset käyvät alueen koulussa tai päiväkodissa. Samaan aikaan jaettiin perheille suunnattuja esitteitä ja tiedotteita myös muille alueiden yhteistyökumppaneille, kuten neuvolaan, sosiaalitoimeen, seurakuntaan ja nuorisotyöhön. Projektityöntekijän näkökulmasta olennaiselta tuntui, että lapsia ja nuoria tiedotettaisiin projektista suoraan, esimerkiksi kouluissa luokkakohtaisin tietoisuina. Koulujen henkilökunta ei kuitenkaan pitänyt tätä välttämättömänä. (Projektityöntekijän työpäiväkirja 22.10.2002). Osa alueella lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivista ammattilaisista otti aktiivisen roolin levittämällä tietoa ja ”suosittelemalla” toimintaa asiakkainaan oleville lapsille, nuorille ja perheille. Rekrytointityö tehostui marraskuussa 2002 käynnistyneen alueellisen yhteyshenkilökäytännön myötä.

Käynnistämisvaiheessa tuntui järkevältä ottaa käyttöön alkutietolomakkeet toimintaan hakeutuville lapsille tai nuorille ja heidän vanhemmilleen. Projektityöntekijän näkökulmasta alkutietolomakkeilla oli suuri välineellinen merkitys erityisesti lapsi–aikuinen -parien yhteensovittamistyössä. Projektin toimintaideologian mukaisesti oli selvää, että lapsille ja nuorille laaditaan lomakkeesta oma versionsa ja lasten vanhemmille omansa. Lapsille ja nuorille suunnattujen lomakkeen laatiminen ymmärrettäväksi ja tarkoituksenmukaiseksi oli varsin haasteellista ja vaati useampia muokkauskertoja.

Yhtäältä oli pohdittava sitä, mikä merkitys lomakkeilla ylipäätään on lapsille, nuorille ja perheille – synnyttävätkö ne itsessään vaikutelmaa ”byrokraattisesta” tai ”paperien kautta kulkevasta” toiminnasta (Projektityöntekijän työpäiväkirja 20.1.2003). Toisaalta tuntui tärkeältä kerätä tietoja yhteensovittamistyötä varten sekä dokumentoida tiedot tarkasti. Samassa yhteydessä ajankohtaiseksi tulivat pohdinnat projektityöntekijän roolista lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä. Mitä työntekijä heille edustaa tai mitä tämän tulisi heille ensisijassa edustaa – missä määrin viranomaista, entä ”välittäjätahoa” tai koordinaattoria; mahdollistajaa, auttajaa jne.? Olennaiseksi roolin määrittelyssä muodostuivat lasten, nuorten ja perheiden kanssa alkutapaamisten yhteydessä käydyt keskustelut ja niissä esille nousseet toiveet ja ehdotukset työntekijän roolista ja toimenkuvasta (”mihin tarvitsette tässä minua”).

Loppuvuodesta 2002 päiväkotien ja koulujen kautta jaetut tiedotteet näyttivät saavuttaneen alueen perheet hyvin. Enemmistö vanhemmista kertoi juuri näiden tiedotteiden rohkaisemana rohkaistuneensa ottamaan yhteyttä projektityöntekijään (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja, Perheiden alkutapaamiset 2003). Osalle perheen kanssa työskentelevä ammattilainen, kuten päiväkodin työntekijä tai perhetyöntekijä, oli suositellut toimintaa. Lapset ja nuoret perheineen rekrytoituivat toimintaan niin, että varsinainen mentorointiparitoiminta aloitettiin helmi–maaliskuussa 2003 Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen asuinalueilla, lähes kesällä 2002 laaditun suunnitelman mukaisessa aikataulussa.

Käynnistämisyhteisöissä oli tärkeä keskustella mentoreiksi perehdytettyjen kanssa (työn)ohjauksen ja tuen luonteesta ja tarpeesta sekä alustavasti sisällöistä. Ensimmäisessä ohjaustapaamisessa tammi-kuussa 2003 ryhmän periaatteiksi vahvistettiin seuraavat lähtökohdat: *avoimuus, mahdollisuus kritiikkiin esille nostamiseen, luottamuksellisuus, vaitiolovelvollisuus, tasa-arvoisuus ja lapsilähtöisyys* (Projektityöntekijän havaintopäiväkirja, Mentoreiden ohjaustapaamiset 2002). Mentoreilta kerättiin kirjallista palautetta toiminnasta – sen kehittämiskohdista ja onnistuneista asioista – ensimmäisen kerran maaliskuussa 2003. Kritiikkinä esitettiin tuolloin, että toiminnan käynnistymistä oli jouduttu odottamaan varsin kauan. Toisaalta useimmat näkivät odotusaikaan liittyvän sekä myönteisiä että kielteisiä asioita: itselle oli jäänyt riittävästi aikaa pohtia omaa sitoutumista, roolia ja valmiuksia. Projektityöntekijältä mentorit toivoivat muun muassa seuraavia asioita: ”koossapitävää voimaa”, ”lankojen käsissä pitämistä” ja ”yhteistä tukijaa”. (Mentoreiden palautteet, 11.3.2002).

Huhtikuun 2003 loppuun mennessä projektiin oli liittynyt 14 eri-ikäistä lasta ja nuorta, yhteensä 11 perheestä. Lasten ja nuorten ikäjakauma oli varsin laaja: nuorin mukana olevista lapsista oli 5-vuotias

ja vanhin 17-vuotias. Lähes kaikki perheet olivat yhden vanhemman perheitä. Toiminta lasten, nuorten ja perheiden kanssa aloitettiin siten, että ensiksi projektityöntekijä toteutti alkutapaamiset joko perheen kotona tai jossain muualla yhdessä sovitussa paikassa. Alkutapaamisiin osallistui projektityöntekijän lisäksi lapsi tai nuori vanhempineen, ja tapaamisten tarkoituksena oli selvittää lapsen tai nuoren ja tämän vanhempien toiveita, tarpeita ja perheen elämäntilannetta sekä tehdä projektin toimintaa ja vapaaehtoistoimintaa ylipäättään perheelle tutuksi. Alkutapaamisten ja projektityöntekijän toteuttaman yhteensovittamistyön jälkeen järjestettiin ensimmäiset yhteiset tapaamiset, joissa mentorointiparitoiminta varsinaisesti käynnistettiin. (ks. luku 4.2).

Tässä yhteydessä nousi uudestaan esille kysymys, olisiko mentoroinnista hyvä laatia kirjallinen sopimus, josta jäisi oma kappale lapselle tai nuorelle, mentorille sekä lapsen vanhemmalle. Keskusteluissa projektin osallistujien tuli kuitenkin esille se, että osallistujat eivät pitäneet kirjallisen sopimuksen laatimista tarpeellisena. Useat totesivat, että toiminnasta tulee liian ”virallista”, jos siihen liittyy asiakirjojen laatimista. Osallistujien kanssa päädyttiin sellaiseen käytäntöön, että projektityöntekijällä on lupa kirjata omiin muistiinpanoihinsa sekä sovittamisprosessissa että yhteensovittamistapaamisessa esille nousseet olennaiset asiat ja jos tietoja tarvitaan myöhemmin, ne löytyvät työntekijältä.

Käynnistämisvaiheen lopuksi projekti järjesti keskustelutilaisuuden keväällä 2003 Keltinmäen, Myllyjärven ja Mäyrämäen alueiden toimijoille. Tilaisuuteen osallistui toimijoita muun muassa alueen päivähoitosta, nuorisotyöstä, asukasyhdistyksistä, seurakunnasta ja neuvolasta. Tilaisuudessa kerrattiin projektin tapahtumia, jaettiin pienimuotoinen väliraportti sekä laadittiin yhdessä suunnitelmaa seuraavalle vuodelle (mm. tiedotus, yhteyshenkilökäytäntö, yhteiset tapahtumat ja tilaisuudet). Alueellista yhteyshenkilökäytäntöä täydennettiin siten, että alueen lastenneuvolan terveydenhoitaja lupautui uudeksi yhteyshenkilöksi. (Projektityöntekijän työpäiväkirja 29.4.2003).

Käynnistämisvaiheen päätti toukokuussa 2003 järjestetty ensimmäinen yhteinen toimintapäivä, kevätretki, joka suuntautui Ähtärin eläinpuistoon. Retkelle osallistuivat tuolloin lähes kaikki toiminnassa olevat lapset ja nuoret perheineen sekä mentorit (45 osallistujaa). Osallistujilta pyydettiin etukäteen kirjeitse ehdotuksia retken kohteesta ja ohjelmasta, ja eniten kannatusta sai retki eläinpuistoon. Projektityöntekijä toteutti käytännön järjestelyt ottaen huomioon sen, että oli tärkeää muokata päivän luonne ja ohjelma tietyllä tapaa ”neutraaliksi”: kun kohdataan isolla joukolla ensimmäistä kertaa, on hyvä, että ihmisille jää mahdollisuus tutustua ”helpomman” ja ”kevyemmän” ohjelman puitteissa. Kun tutustuminen ja ryhmäytyminen on käynnistynyt, voidaan edetä osallistavampaan ja toiminnallisempaan ohjelmaan (Projektityöntekijän työpäiväkirja 11.4.2003).

Kokeilu- ja kehittelyvaihe (elokuu 2003–helmikuu 2004)

Kokeilu- ja kehittelyvaiheessa tuntui olennaiselta laajentaa projektia; tämä etenkin siksi, että kyselyitä toiminnasta kiinnostuneilta perheiltä tuli koko ajan lisää ja myös mukana olevat vapaaehtoiset toivoivat joukkonsa kasvavan. Toisaalta kehitellyn mentorointimallin muokkaamiseksi tarvittiin lisää kokemuksia ja tietoa. Alkusyksystä 2003 käynnistettiin Jyväskylässä vapaaehtoisten rekrytointikampanja, jota toteutettiin muun muassa lehti- ja radiojutuun, mainoksiin, mukana olevien vapaaehtoisten verkostoja ja yhteistyöverkostoja hyödyntäen, järjestökirjein ja projektiesittelyin. Projektityöntekijä oli yhteydessä myös niihin järjestöihin ja kansalaisverkostoihin, joille edellisvuonna esiteltiin projektia (mm. eläkeläisjärjestöt). Toiminnan uudelleen käynnistämisestä ja jatkamisesta Tikkakoskella Jyväskylän maalaiskunnassa käytiin vielä keskustelua, mutta koska yhteistyö- ja kokeiluintoa ei alueella löytynyt, toiminta päätettiin kokonaan.

Uusia vapaaehtoisia mukaan rekrytoitaessa nousi vahvasti esille se, kuinka tärkeätä on tiedotus- ja julkisuustyön jatkuvuus. Toisaalta selvältä näytti myös se, että tiedotus- ja julkisuustyötä ei voi tehdä koko aikaa samalla intensiteetillä ja volyyymilla – etenkin kun tiedotus on vain yksi pieni osa projektin kokonaistoimintaa. Tärkeä havainto oli, että tiedotuksen ja vapaaehtoisten rekrytoinnin kannalta mainoskampanjat, tiedotusiskut ym. on järkevä keskittää esimerkiksi pari kolme kertaa vuodessa toteutettaviksi, esimerkiksi alkusykyksi ja alkukevääksi. Merkittäväksi tiedotus- ja rekrytointikanavaksi huomattiin nyt toiminnassa mukana olevien mentoreiden verkostot ja kokemustiedon välittyminen näiden verkostojen kautta.

Kokeiluvaiheessa eteen nousi myös kysymys siitä, voiko vapaaehtoisia velvoittaa osallistumaan esimerkiksi vähintään kerran tai kaksi kertaa vuodessa ohjaus- ja vertaistapaamisiin. Kysymys juonsi juurensa siitä, kun syksyn 2003 ensimmäiseen ohjaustapaamiseen osallistui vain muutama vapaaehtoinen. Lisäksi samaan aikaan ensimmäinen vapaaehtoisista keskeytti toiminnan vain muutaman kuukauden jälkeen. Nämä johdattivat projektityöntekijän pohdintoihin vapaaehtoisten sitoutumisesta ja velvoitteista – ja myös siitä, olisiko osallistujien vastustuksesta huolimatta sittenkin ollut hyvä ottaa käyttöön käytäntö kirjallisesta sopimuksesta. Tekisikö kirjallinen sopimus sitoutumisesta näkövampaa ja luotettavampaa?

Pohdintojen ja vapaaehtoisten kanssa käymiensä keskustelujen pohjalta projektityöntekijä päätti ottaa kysymyksen kirjallisesta sopimuksesta esille toimintaan jatkossa ohjautuvien vapaaehtoisten,

lasten, nuorten ja perheiden kanssa. ”Yhdessä sovittua” –malli eli kirjallinen sopimus mentorointitoiminnasta otettiin projektissa käyttöön uusien vapaaehtoisten ja perheiden kanssa loppuvuodesta 2003 lähtien. Kun toimitaan lasten ja nuorten kanssa ja kyse on pitkäaikaisten ihmissuhteiden luomiseen tähtäävästä toiminnasta, on sitoutumisen aste erilainen kuin esimerkiksi kertaluonteisessa vapaaehtoistoiminnassa (vrt. Korhonen 2005).

Kokeiluvaiheessa mentoreiden työnohjauksessa hyödynnettiin vapaaehtoisten aloitteesta ulkopuolista työnohjaajaa. Lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry:n työntekijän tuella käsiteltiin mentorointisuhteissa esiin nousseita asioita sekä koottiin mentoreille konkreettista vinkkilistaa toiminnallisista harjoituksista ja tehtävistä lasten ja nuorten kanssa. Alkusyksystä 2003 mentoreille ja perheille tarjottiin myös ensimmäistä kertaa mahdollisuutta yhteisiin ”päivityspalaverihin”, kaikki osapuolet ja työntekijän yhteen saattaviin seurantatapaamisiin. Noin puolet osallistujista toivoi tapaamisen järjestämistä; osa halusi tarkistaa yhteensovittamistapaamisessa päätettyä tapaamistahtia, osa tavata muuten vain kuumien vaihtojen merkeissä.

Syksyllä 2003 projekti järjesti Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen ja SPR:n paikallisosaston kanssa edellisvuoden tapaan kaksi vapaaehtoistoiminnan peruskurssia. Samaan aikaan suunniteltiin mentoreiden syventävää perehdytystä, joka päätettiin toteuttaa marraskuussa 2003. Perehdytykseen osallistui yhteensä 10 henkilöä, mikä tarkoitti mentoreiden joukon kaksinkertaistamista joulukuun 2003 mennessä. Mielenkiintoista oli se, että uusien vapaaehtoisten keski-ikä oli selvästi nuorempi kuin edellisvuonna (23 v.). Näin voitiin vastata siihen kysyntään, joka alueen perheiden suunnassa näytti toimintaa kohti kasvavan. Myös alueen ammattilaisten kanssa tehty yhteistyö tuotti hedelmää: useat yhteyttä ottaneista lasten vanhemmista kertoivat saaneensa tiedon toiminnasta joko koulun tai päiväkodin kautta ja yleisiltä ilmoitustauluilta.

Kokeilu- ja kehittämissä vaiheissa etsittiin sopivaa rytmiä perheille ja mentoreille suunnattujen yhteisten tapahtumien ja toimintapäivien järjestämiseen. Syyskaudella 2003 järjestettiin kaksi toimintapäivää ja tämä tahti vaikutti sekä työntekijän näkökulmasta että osallistujilta saadun palautteen perusteelta varsin sopivalta. Samalla kuitenkin entisestään kirkastui se, kuinka työteliästä toimintapäivien suunnittelu ja järjestäminen on. On huolehdittava ilmoittautumisista ja mahdollisista peruutuksista, ruokien, kuljetusten, tilojen ym. varauksista, hankittava tarvikkeet ja välineet, etsittävä yhteistyökumppaneita oppilaitoksista tai muista verkostoista, suunniteltava päivän kulku ja varauduttava aikataulu ym. muutoksiin jne. jne. (Projektityöntekijän työpäiväkirja 23.9.2003).

Toiminnan arvioimiseksi kerättiin syksyllä 2003 väliarvioita ja palautetta projektin osallistujilta. Palautteet kerättiin mentoreilta ohjaustapaamisen yhteydessä toteutetulla kyselyllä ja perheiltä puoli-strukturoiduilla palautekirjeillä. Keväällä 2004 palautetta pyydettiin kyselyillä ja palautekirjeillä uudelleen. Saatu palaute vahvisti ajatusta, että päätös kirjallisten sopimusten laatimisesta oli järkevä ratkaisu. Joissakin lasten vanhempien palautteissa tuotiin esille pettymystä siitä, että mentori ei ollut pystynytkään tapaamaan lasta tai nuorta niin usein kuin yhteensovittamistapaamisessa oli sovittu. Toisaalta projektin toimintaa pidettiin kokonaisuudessaan erinomaisena sekä yhteisiä toimintapäiviä ja retkiä antoisina kaikkia osapuolia ajatellen.

Ensimmäiset lapsista ja perheistä keskeyttivät toiminnan alkuvuodesta 2004 oltuaan mukana noin vuoden. Toiminnan keskeytti kolme lasta kahdesta perheestä. Taustalla olivat nuoren oma halu lopettaa toiminta, kun toivottua yhteyttä mentorin kanssa ei syntynyt ja toisaalla sovittamattomat ristiriidat lapsen vanhemman ja mentorin välillä. Kummassakaan tapauksessa ei onnistuttu järjestämään yhteistä lopetustapaamista, vaikka projektityöntekijä näin ehdottikin.

Yhteistyömuotoja ja –mahdollisuuksia eri tahojen kanssa tarkistettiin edelleen ja yritettiin etsiä tätä kautta myös väyliä toiminnan vakiinnuttamiseen. Yhteistyö sosiaalialan opiskelijoiden ja oppilaitosten tiivistyi ja laajeni; syksyllä 2003 neljä yliopiston sosiaalityön projektiopiskelijaa liittyi koko lukuvuodeksi projektin toimintaan (ks. Blomberg & Marttila 2004, Heinonen & Parviainen 2004). Opiskelijoiden tuella projektissa kokeiltiin lukuvuonna 2003–2004 eri sukupolvien yhteistä ryhmätoimintaa. Keltinmäessä toteutettiin Kultaisen iän kerho, joka oli avointa ryhmätoimintaa alueen ikäihmisille ja lähipäiväkotien sekä koulun iltapäivätoimintaan osallistuville lapsille. Ryhmätoiminnan suunnitteluun ja toteutukseen osallistui myös sosiaalialan opiskelijoita ammattikorkeakoulusta.

Kokeilu- ja kehittälyvaiheen lopulla pohdinnat ”ajasta projektin jälkeen” vahvistuivat; miten toiminnan jatkuvuus ja rahoitus voidaan turvata, millä keinoin toiminta on mahdollista vakiinnuttaa niinkin lyhyessä ajassa kuin kolmessa vuodessa. Juurruttamis- ja vakiinnuttamistyöstä keskusteltiin ohjausryhmässä ja sovittiin, että Jyväskylän kaupungin mahdollisuudet tukea toimintaa selvitetään. Neuvottelut eivät kuitenkaan rahoituksen kannalta tuottaneet tulosta. Neuvotteluja toiminnan jatkuvuudesta ja organisoimisesta käytiin myös muutaman lastensuojelujärjestön kanssa.

Vakiinnuttamisvaihe (maaliskuu–joulukuu 2004)

Vakiinnuttamisvaiheessa toimintamallia viimeisteltiin edelleen keskustelemalla osallistujien ja yhteistyökumppaneiden kanssa sekä koottiin ja levitettiin projektissa kerättyä tietoa ja kokemuksia. Toimintamallia esiteltiin muissa Keski-Suomen kunnissa, kuten Äänekoskella ja Keuruulla, sekä maakunnassa toimiville paikallisille lastensuojelu- ja nuorisojärjestöille, kuten Pelastakaa lapset ry:n paikallisyhdistyksille ja Koskelan nuoret ry:lle. Projektista raportoitiin laajalti mediassa, kuten Helsingin Sanomissa (ks. HS 25.7.04), Sosiaaliturvassa (ks. Moilanen 2004b), Sosiaali- ja terveysviestissä (ks. Moilanen 2004a) ja Lapsen Maailma-lehdessä (ks. Siljamäki 2004). Toimintamallista raportoitiin myös paikallisella ja alueellisella tasolla (esim. Taimiaho 2004, Pesonen 2005).

Keväällä 2004 toteutettiin kolmekymmentä (30) osallistujien palautehaastattelua. Arviointien keruuta jatkettiin syksyllä 2004, kun toteutettiin 31 osallistujan haastattelut. Haastatteluja olivat suorittamassa sosiaalialan opiskelijat ammattikorkeakoulusta ja yliopistosta. Lisäksi projektityöntekijä haastatteli 10 toimintaan osallistunutta lasta ja nuorta. Haastattelupalaute kerrytti arvokasta tietoa ja kokemuksia toimintamallin vakiinnuttamista varten. Projektityöntekijä raportoi alustavasti tuloksista sosiaalialan ammattilehdissä (Moilanen 2004a-b).

Vakiinnuttamisvaiheessa projektiin otettiin lisää uusia vapaaehtoisia sekä lapsia ja nuoria perheineen, mutta toiminnan radikaali kasvattaminen ei tulevan rahoituksen epävarmuuden vuoksi ollut mahdollista. Ristiriitaa käytäntöön työhön tämä toi siten, että vasta viimeisenä toimintavuonna projektin toiminta näytti tulevan laajalti tutuksi sekä vapaaehtoisten, lasten, nuorten ja perheiden että yhteistyökumppaneiden keskuudessa. Juuri kun projektin ”vetovoima” olisi ollut suurimmillaan, pitikin ryhtyä jarruttelemaan toimintaa. Syksyllä 2004 todettiin yhdessä ohjausryhmän kanssa, että koska toiminnan jatkorahoitus on epäselvä, ei ole järkevää tehdä tiivistä ja aktiivista rekrytointityötä uusien osallistujien mukaan houkuttamiseksi.

Keväällä 2004 ja syksyllä 2004 järjestettiin kuitenkin vielä kaksi pienryhmämuotoista syventävää perehdytystä uusille mentoreille. Alkuosa perehdytyksestä eli vapaaehtoistoiminnan perusteet järjestettiin keväällä 2004 yhteistyössä SPR:n ja Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen kanssa, mutta syksyllä 2004 koko perehdytys organisoitiin projektin omin voimin eli projektityöntekijän ja toiminnassa mukana olevien mentoreiden panosta hyödyntäen. Kevään 2004 järjestettiin perehdytystä lasten ja nuorten kanssa tehtävästä vapaaehtoistoiminnasta myös ammattilaisille ja

muille asiasta kiinnostuneille alueen toimijoille yhteistyössä Pienperheyhdistys ry:n kanssa. Tämä koulutusilta houkuttikin mukaan yli parikymmentä alueen toimijaa.

Vakiinnuttamisvaiheen loppupuolella kokeiltiin yhteistyökumppaneiden toiveesta uudenlaista sukupolvien ryhmätoimintaa. Syksyllä 2004 käynnistettiin kohdealueella toimivan yläkoulun, vanhainkodin ja projektin yhteistyönä Kummiluokka-projekti. Syksyllä 2004 alkanutta ryhmäkokeilua Kultaisen iän kerhossa jatkettiin vastaavasti kevään 2004 loppuun asti, jonka jälkeen Jyväskylän kaupunki sitoutui jatkamaan toimintaa (ks. luku 4.3). Nämä alaprojektit olivat osoituksia siitä, että sukupolvia yhdistäviä toimintamuotoja kaivataan monissa yhteisöissä ja monilla eri sektoreilla. Samalla ne vahvistivat projektin aikana syntynyttä oivallusta *sukupolvityöstä* – työstä, joka on Suomessa käsitteenä vielä varsin vieras. Laajasti ajateltuna se tarkoittaa mitä tahansa sellaista työtä tai lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on lähentää eri sukupolvia toisiinsa sekä vahvistaa sen perustalta tämän ajan puitteisiin sopivaa yhteisöllisyyttä, esimerkiksi asuinalue tai jokin tietty yhteisö työn pohjana.

Vakiinnuttamisvaiheessa viimeisteltiin yksi projektin tärkeimmistä tuotoksista eli kuvaus sukupolvi- en välisen mentoroinnin prosessista. Entistä näkyvämmäksi tuli se, että kuinka laaja mentorointi-toimintaa toteuttavan työntekijän toimenkuva on. Se sisältää vapaaehtoisten rekrytoinnin, perehdyt-tyksen ja työnohjauksen; lasten, nuorten ja perheiden rekrytoinnin, tapaamiset ja ohjauksen; toimintapäivien ja tapahtumien suunnittelun ja toteutuksen; kustannus seurannan ja taloushallinnointia; palautteen keruun, analysoinnin ja raportoinnin jne. Kävi siis selväksi, että toiminta vaatii ehdotto- masti vähintään yhden kokoaikaisen työntekijän panoksen – toimintaan osallistujien määrästä riip- puen jopa useamman. Toimenkuvan laajuuden kuvaamiseksi projektityöntekijä kirjasi kaikki ne eri roolit, joissa oli projektin aikana toiminut: *aluetyöntekijänä, lapsi- ja perhesosiaalityöntekijänä, suunnittelija- na ja kehittäjänä, kouluttajana, ryhmänvetäjänä, arvioijana, havainnoijana, dokumentoijana, raportoijana ja tiedot- tajana.*

Projektin vakiinnuttamis- ja päätösvaiheessa kävi selväksi, että kolme vuotta on varsin lyhyt aika uuden toimintamallin kehittämiseen, kokeiluun ja uudelleen kehittämiseen sekä juurruttamiseen kokonaisuudessaan. Keväällä 2004 perustettiin työryhmä suunnittelemaan projektin toimintojen jatkuvuuden turvaamista ja edelleen kehittämistä. Ryhmään kutsuttiin toimijoita maakunnallisesti niin kunnallisesta lastensuojelutyöstä, lastensuojelu- ja nuorisojärjestöistä kuin sosiaalialan oppilai- toksistakin. Ryhmän lopullinen kokoonpano oli varsin järjestöpainotteinen: siihen osallistuivat edus- tajat Mannerheimin lastensuojeluliitosta, YAD ry:stä, Nuorten ystävät ry:stä, Pelastakaa lapset ry:stä, Saarijärven nuorisorengas ry:stä sekä Jyväskylän yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta.

Työryhmä kävi läpi toiminnan juurruttamis- ja rahoitusvaihtoehtoja ja päätyi valmistelemaan hakuksen Raha-automaattiyhdistykselle uudesta, projektin tuotoksia hyödyntävästä ja edelleen kehitävästä maakunnallisesta hankkeesta. Kuuden keskisuomalaisen kunnan tai alueen – Jyväskylän, Jämsän seudun, Keuruun, Saarijärven, Viitasaaren ja Pihliperä ja Äänekosken – ja useamman lastensuojelu- ja nuorisojärjestön kanssa päätettiin hakea rahoitusta uudelle ”*Välittävät sukupolvet*” -hankkeelle. (ks. luku 6.3).

Uuden hankkeen luontevimpana hakijatahona pidettiin Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten kannatusyhdistystä, jonka hallinnoima myös Sukupolvet verkoksi –projektia oli toteutettu. Joulukuussa 2004 saatiin alustava tieto *Välittävät sukupolvet -hankkeelle* ehdotetusta projektiaivustuksesta vuosille 2005–2007. Valtioneuvosto hyväksyi ehdotuksen helmikuussa 2005, ja uusi hanke saatettiin aloittaa maaliskuussa 2005. Vakiinnuttamisvaiheen päätti projektityöntekijän toteuttama palaute- ja arviointitiedon analysointi sekä loppuraportointi.

4. PROJEKTIN TULOKSET

4.1 Malli sukupolvien väliseen mentorointiin

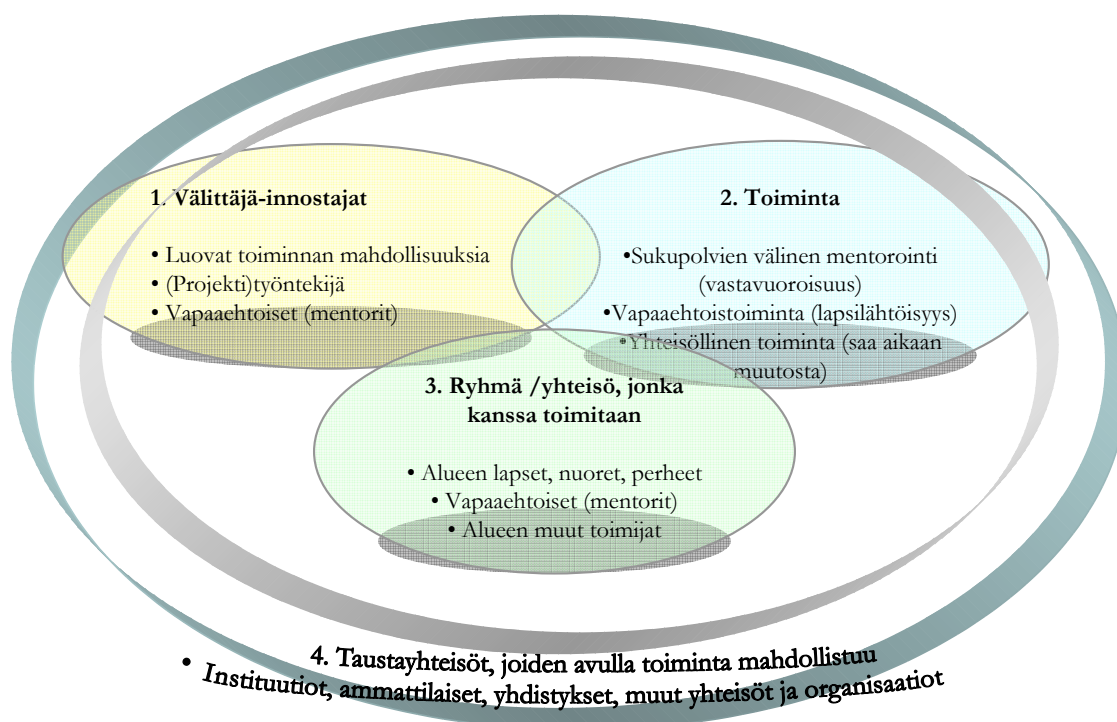
Suomessa on vuosikymmenten ajan ollut lapsille ja nuorille suunnattuja toimintoja ja käytäntöjä, jotka joiltakin kohdin muistuttavat sukupolvien välistä mentorointitoimintaa. Esimerkiksi lastensuojelun tukihenkilötoiminta ja perinteinen kummitoiminta muistuttavat tietyiltä osin mentorointia. Sukupolvet verkoksi -projektissa on osoitettu, mitä myönteisessä mielessä erilaista käsitteisiin mentori ja mentorointi liittyy. Vaikka mentori-termi maistuu suomalaisen suussa ehkä oudolle, siinä on myös hyvät puolensa: sitä eivät rasita leimaavat tai jopa negatiiviset määrittelyt, joista helposti voi syntyä käsitys yksisuuntaisesta vuorovaikutussuhteesta, jossa toinen on ”hyvää hyvyttään” avun antaja ja toinen enemmän ja vähemmän passiivinen vastaanottaja (esim. ”tuettava”). Mentorille sopivia käännöksiä pohdittiin yhdessä osallistujien ja yhteistyökumppaneiden kanssa moneen otteeseen. Hankkeessa parhaimpina käännöksinä pidettiin *aikuisystävää*, *aikuiskeaveria* ja *luottoaikuista*. Useimpien toimintaan osallistuneiden lasten ja nuorten mielestä aikuisystävä –nimitys oli sopivin.

Projektissa keskeistä on ollut, että siinä on luotu sukupolvien väliseen mentorointiin perustuva tapa *jäsentää ja organisoida systemaattisesti ehkäisevän lastensuojelun vapaaehtoistoimintaa* – näitä tapoja on Suomessa vielä valitettavan vähän. Itse asiassa näyttää siltä, että tämänkaltaiset ehkäisevät, toimintaperiaatteiltaan avoimet, palvelut tai toiminnot puuttuvat lähes kokonaan yhteiskunnallisesta palvelujärjestelmästäimme. YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain mukaan ehkäisevän lastensuojelun tulisi koskea kaikkia lapsia ja nuoria, mutta usein se käsitetään sellaiseksi lastensuojelutyöksi, jonka piiriin ohjautuakseen lapsella, nuorella tai perheellä on jo oltava jonkinasteinen ongelma tai huoli. Ehkäisevään lastensuojeluun tulisi sisältyä ja kehittää muitakin kuin vanhemmille suunnattuja tuki- ja palvelumuotoja, vaikka toki myös tämä on tärkeää; myös lapsilla on oikeus suoraan tukeen ja palveluun (ks. Hurtig 2003, myös Rousu & Holma 2004a, 17).

Projektissa on voitu kokeilevalla otteella ja yhteistyössä osallistujien kanssa rakentaa suomalaisiin olosuhteisiin sopivaa sukupolvien välistä mentorointimallia, joka sopii työväliseksi niin ehkäisevään lastensuojelutyöhön kuin yhteisötyöhönkin. Ehkäisevässä lastensuojelussa mentorilla voi olla monta erilaista roolia. Ennen kaikkea mentori on henkilö, joka sitoutuu toimimaan yhteistyössä lapsen tai nuoren kanssa yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti. Mentori voi olla ystävä, ohjaaja tai neuvonantaja, kuuntelija, innostaja ja kannustaja, henkilö joka välittää, vastuullinen aikuinen. Mentorin ei sen sijaan

tulisi olla "sijaisvanhempi", viranomainen, "pelastaja", terapeutti tai ehdoton auktoriteetti. (vrt. Korhonen 2005).

Projektissa syntyneen toimintamallin voi kuvata syntyneen eräänlaisen *sosiokulttuurisen innostamisprosessin* kautta (vrt. Kurki 2001). Sosiaalipedagogiseen teoriaan perustuvassa innostamisessa pyritään laadullisen muutokseen aikaansaamiseen. Projektissa lähdettiin siitä ajatuksesta, että sukupolvien välinen mentorointi luo osallistumismahdollisuuksia asuinalueen eri-ikäisille: lapset ja nuoret, lasten vanhemmat ja eri-ikäiset vapaaehtoiset voivat toiminnan kautta vaikuttaa asuinalueensa sosiaalisiin oloihin sekä alueelliseen yhteistyöhön. Seuraavassa kuviossa 1 havainnollistetaan projektissa kehitetyn sukupolvien välisen mentoroinnin toimintaperiaatteita ja -ympäristöä. (vrt. Kurki 2001, 23–28):



Kuvio 1. Sukupolvien välisen mentoroinnin toimintaperiaatteet ja -ympäristö.

Projektin kokemusten ja siinä syntyneiden oivallusten pohjalta on todettava, että mallin sijaan on ehkä parempi puhua mentoroinnin prosessista ja *sukupolvien välisen mentoroinnin prosessikuvauksesta*. Prosessimaiseen toimintatapaan liittyy olennaisesti jatkuvan huomion kiinnittäminen siihen, miten

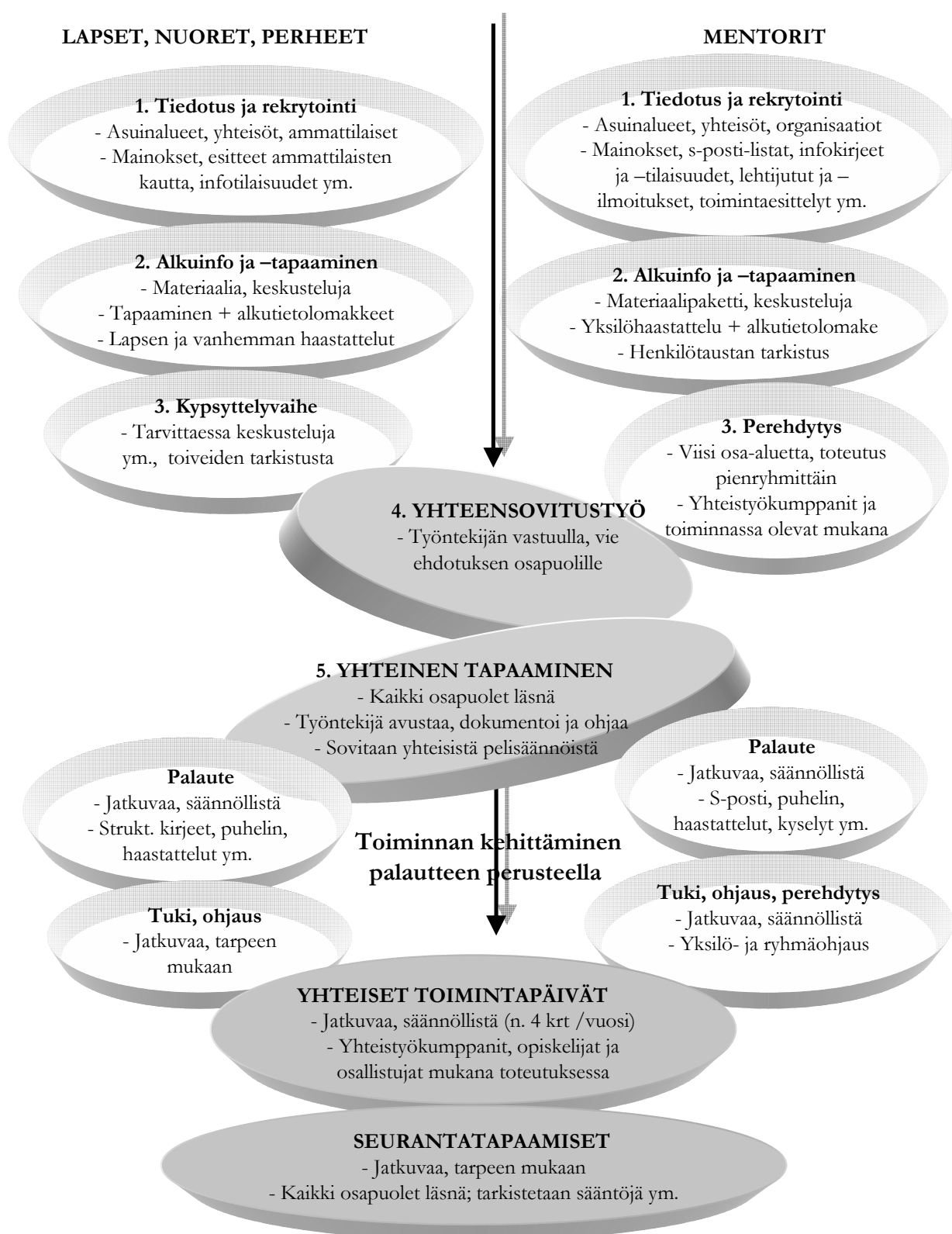
toimintaa on toteutettu ja kuinka sitä voitaisiin parantaa. Projektissa on huomattu, että jyrkästi hierarkkisen ja strukturoidun toimintamallin rakentaminen ei välttämättä ole mielekäästä, vaan toimintaa on hyvä jatkuvasti tutkia ja tarkastella osallistujien palautteen ja kokemusten sekä työntekijän itsearviointien pohjalta.

Sukupolvien välistä mentorointimallia voi kuvata prosessina, jonka jokaisessa vaiheessa yhteistyö edellisessä kuviossa esitettyjen taustayhteisöjen, kuten lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien ammattilaisten, kansalaisverkostojen, oppilaitosten, erilaisten yhdistysten jne. kanssa on toiminnan toteutuksen kannalta välttämätöntä. Mentorointiprosessin olennaisia vaiheita ovat:

- Tiedotus ja rekrytointi
- Alkuinfo ja -tapaamiset
- Mentorien perehdytys ja valinta
- Yhteensovittamistyö ja -tapaaminen
- Palaute, tuki ja ohjaus
- Yhteiset toimintapäivät, retket ja tapahtumat
- Seurantatapaamiset

Yksi projektin tärkeimmistä tuotoksista on alla olevassa kuviossa 2 esitetty sukupolvien välisen mentoroinnin prosessikuvaus. Seuraavassa luvussa 4.2 käydään läpi vaihe vaiheelta mentoroinnin prosessia ja niitä tekijöitä, jotka on projektissa saatujen kokemusten perusteella hyvä ottaa huomioon vastaavanlaista toimintaa käynnistettäessä ja ylläpidettäessä.

TYÖNTEKIJÄ KOORDINOI JA TOTEUTTAA



Kuvio 2. Sukupolvien välisen mentoroinnin prosessi.

4.2 Mentoroinnin prosessi

Tiedotus ja rekrytointi

Leena Kurjen (2001, 134) mukaan toimivien perusryhmien, perusyhteisöjen, ”löytämisen” edellytys on kartoittaa ensiksi niitä olemassa olevia ryhmiä, joita on jo olemassa. Toinen tapa löytää nämä yhteisöt on käyttää avuksi sitä organisaatioiden verkkoa, joka alueella jo on. Sukupolvet verkoksi -projektissa on huomattu, että sukupolvien välisen mentorointimallin rakentaminen on järkevä aloittaa *laajasta tiedotuksesta*. Tiedotusta on hyvä suunnata varsin yleisellä tasolla alueen asukkaisiin, kansalaisverkostoihin ja alueella toimiviin ammattilaisiin. Toiminta on mahdollista ylipäättään käynnistää vasta sitten, kun koolla on riittävä joukko vapaaehtoisia, joten rekrytointikanavien käyttöön ja uusin etsimiseen, toiminnasta tiedottamiseen sekä muutoinkin julkisuudessa ja esillä olemiseen on kiinnitettävä jatkuvasti huomiota. Tiedotuksessa ja rekrytoinnissa on järkevä käyttää mahdollisimman monia tiedotuskanavia, esimerkiksi:

- Mainokset yleisesti käytössä oleville ilmoitustauluille, oppilaitoksiin, kirjastoon, seurakuntaan, asukastaloille, kaappoihin ym.
- Lehtijutut ja –artikkelit (myös radio- ja tv-jutut) sekä alueellisessa, paikallisessa että valtakunnallisessa mediassa.
- Erilaiset sähköiset ilmoitustaulut ja sähköpostilistat (esim. yhteistyökumppanit ja yhteyshenkilöt, opiskelijoiden ainejärjestölistat, erilaiset työyhteisöt, urheiluseurat, asukasyhdistykset jne.).
- Maksulliset lehti-ilmoitukset ja mainokset paikallis- ja aluelehtiin sekä maakuntalehtiin.
- Kohdennetut kirjeet ja esitteet esimerkiksi erilaisille kansalaisjärjestöille tai työyhteisöille (esim. eläkeläisjärjestöt, marttajärjestöt, urheiluseurat ja muut liikuntajärjestöt, SPR:n paikallisosastot, asukasyhdistykset, vanhempainyhdistykset, oppilaitokset, yritykset).
- Mahdollisuuksien mukaan projektiesittelyt erilaisissa järjestöissä, työyhteisöissä, tapahtumissa ja tilaisuuksissa jne. (esim. eläkeläisjärjestöt, marttajärjestöt, asukasyhdistykset, urheiluseurat, oppilaitokset, yritykset).
- Mainosten ja esitteiden sekä kokemustiedon levittäminen toiminnassa olevien kautta (mentorit, opiskelijat, yhteistyökumppanit).

- Ajantasainen tiedotus yhteistyökumppaneille (esim. koulut, päiväkodit, neuvola, sosiaalitoimi, nuorisotoimi, seurakunta).
- Alueellinen yhteyshenkilökäytäntö (esim. koulut, päiväkodit, neuvola, seurakunta, nuorisotoimi).
- Yhteistyö ja tapaamiset jo vapaaehtoistyötä tekevien tai organisoivien yhteisöjen kanssa (esim. vapaaehtoistoiminnan keskus; eri järjestöt, kuten SPR, MLL; seurakunta ym.).
- Alueelliset yhteyshenkilöt ja heidän tiedotuskanavansa.

On tärkeätä, että tiedotus- ja julkisuustyötä tehdään jatkuvasti, vaikka toki on selvää, ettei sitä voi tehdä koko aikaa samalla intensiteetillä ja volyyymilla – ja toisaalta tiedotus on vain yksi pieni osa kokonaistoimintaa. Tiedotuksen sekä vapaaehtoisten ja perheiden rekrytoinnin kannalta mainoskampanjat, tietoiskut, lehtijutut ym. on järkevä keskittää esimerkiksi pari kolme kertaa vuodessa toteutettaviksi. Kokemus osoittaa, että parhaita rekrytointiaikaa on alkusyksy ja -kevät. Nopeita ja tehokkaita tiedotuskanavia ovat esimerkiksi erilaiset sähköpostilistat ja sähköiset ilmoitustaulut. Toisaalta toiminnassa mukana olevien innostaminen tiedotus- ja rekrytointityöhön on usein parhain väylä tavoittaa asiasta kiinnostuneita.

Hyväksi käytännöksi projektissa on havaittu *alueellinen yhteyshenkilökäytäntö*. Se on tarkoittanut sitä, että alueellisten lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien ammattilaisten keskuudesta on valittu muutamia avainhenkilöitä, jotka ovat toimineet välittömänä linkkinä projektiin päin (ks. luku 3.2). Yhteyshenkilöiltä lapset ja nuoret perheineen ovat voineet kysyä toimintaan liittyvistä asioista. He ovat usein olleet merkittävässä roolissa silloin, kun toimintaa on käynnistetty lasten ja perheiden kanssa – toimien eräänlaisina ”mainostajina” ja ”suosittelijoina”, joskus jopa konkreettisesti projektityöntekijän työparina alkutapaamisissa.

Tietyin väliajoin on myös hyvä järjestää aluefoorumeja tai vastaavia tilaisuuksia asuinalueen toimijoille, jotta saadaan esille mielipiteitä ja näkemyksiä toiminnasta lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskenteleviltä ammattilaisilta, alueen yhdistyksiltä ja muilta kansalaisverkostoilta. Näissä tilaisuuksissa voidaan hyödyntää esimerkiksi tulevaisuusverstaas-tyyppistä työskentelyä, Stakesin kehittämää Alueseula-menetelmää (ks. Arnkil & Eriksson 2002) tai ”kyselytuntia” (osallistujat voivat esittää työntekijälle niitä kysymyksiä, jotka heitä projektissa tai toiminnassa askarruttavat tai herättävät kiinnostusta).

Mentorien perehdytys ja valinta

Vapaaehtoisten rekrytointi on tehtävä huolellisesti. Ei riitä, että ihmiset ”herkistyvät” ja motivoituvat, vaan toimintaan tarvitaan myös sellaisia ihmisiä, jotka sitoutuvat aktiivisesti. Ei myöskään riitä, että löydetään aktiiviset ihmiset tai ryhmät – heille tulee myös antaa valmiuksia toimia. Ilmapiiri, jossa toimintaan, on äärimmäisen tärkeä. Toiminnan tulee tapahtua vapauden ilmapiirissä niin, että ihmisten itse on mahdollista koko ajan olla omien toimintatapojensa luoja. Toisaalta erilaiset ryhmät ja ihmiset elävät toiminnassa erilaisia vaiheita: milloin ollaan aktiivisempia, milloin ”jäähdytellään”, milloin taas mennään jopa taaksepäin. (vrt. Kurki 2001, 134–137).

Vapaaehtoisten perehdytys ja ohjaus koostuu usein – oli kyseessä mikä tahansa toimintamuoto – monista vaiheista ja sitä voi kuvata paremminkin *jatkuvana prosessina* kuin selkeän alku- ja päätepiteen omaavana jaksona. Projektissa on huomattu, että mentoreiden perehdytysmallia on tarpeen muokata sitä mukaa, kun prosessista saadaan riittävästi kokemusta ja tietoa, jonka vain vapaaehtoiset voivat toiminnassa mukana oltuaan välittää. Projektissa mentoreiden perehdytystä on suunniteltu ja toteutettu yhdessä toiminnassa mukana olleiden mentorien ja muutamien keskeisten yhteistyökumppaneiden, Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen, Pelastakaa lapset ry:n sekä Pesäpuu ry:n, kanssa.

Projektin kokemusten perusteella näyttää siltä, että mentoriperehdytykseen on hyvä sisällyttää ainakin seuraavat *viisi kokoavaa teemaa*:

- Vapaaehtoistoiminnan periaatteet ja käytännöt.
- Lapsuus, nuoruus, aikuisuus; sukupolvien väliset suhteet; oma elämänhistoria ja –kokemukset.
- Lastensuojelun periaatteet ja lapsilähtöinen toiminta.
- Asuin- ja elinympäristön merkitys lapselle, nuorelle, aikuiselle; näkökulmia asuinalueeseen.
- Toiminta lapsen ja nuoren kanssa: käytäntöjä ja kokemuksia.

Järkevää ja taloudellistakin on järjestää osa perehdytyksestä yhteistyökumppaneiden kanssa; esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan periaatteet ja käytännöt vaikkapa paikallisen vapaaehtoistoiminnan keskuksen, SPR:n tai seurakunnan kanssa ja lastensuojeluun ja lapsilähtöiseen toimintaan liittyvät aiheet lastensuojelujärjestön tai kunnan lastensuojelutyöntekijöiden kanssa. Ainakin osa perehdytyksestä on hyvä järjestää sillä nimenomaisella asuinalueella, jolla projektissa mukana olevat lapset ja nuoret asu-

vat, esimerkiksi asukastalolla, koululla tai jossain muussa alueen tilassa. Näin ne mentorit, jotka eivät itse kyseisellä alueella asu, saavat kosketuksen lasten ja nuorten jokapäiväiseen asuin- ja elinympäristöön. Perehdytyksen jälkeen on tärkeätä kerätä osallistujilta vaikkapa *kyselymuotoinen palaute*, joka on pohjana koulutuksen kehittämiseksi ja muokkaamiselle seuraavien kurssien osalta.

Mentoriperehdytyksen tavoitteena on paneutua *sukupuolien välisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksiin sekä haasteisiin tai ongelma-kohtiin*. Pyrkimyksenä on lisätä osallistujien ymmärrystä omista motiiveistaan, edellytyksistä ja mahdollisuuksista toiminnassa lasten ja nuorten kanssa, perehdyttää sukupuolien välisen mentoroinnin ideaan sekä antaa valmiuksia käytännön toimintaan lapsen tai nuoren kanssa. Projektissa on huomattu, kuinka tärkeää on mahdollisuus *vuorovaikutukselliseen ja kokemukselliseen oppimiseen*. Vuorovaikutuksellisessa oppimisympäristössä saadaan esille sitä, mitä muut osallistujat ajattelevat, mitä he tuntevat ja millaisiin arvoihin ja asenteisiin he näkemyksenä pohjaavat (ks. esim. Vuorinen 1995, Vilen ym. 2002). Vuorovaikutuksellisuuden avulla voidaan luoda mielekäs sosiaalinen ilmapiiri, joka puolestaan mahdollistaa vastavuoroisen työskentelyn. Toisaalta se edellyttää osallistujien sitoutumista yhteiseen prosessiin, mutta mahdollistaa samalla omakohtaisen suhteen synty- mistä käsillä olevaan asiaan.

Kokemuksellisessa oppimisympäristössä ja –tavassa osallistujan *omat (elämän)kokemukset* nähdään keskeisenä oppimisresurssina. Osallistujan kokemuksilla ja elämyksillä on tärkeä rooli oppimisessa ja kouluttajan tai ohjaajan tehtävänä on ohjata osallistujien keskustelu- tai tehtäväryhmän toimintaa. Olennaista on, että tietoa saadaan ja sitä ”testataan” jatkuvasti osallistujan omien kokemusten kautta ja oppiminen perustuu omien kokemusten jakamiseen ja vuorovaikutukseen muiden osallistujien kanssa. (Kolb 1984, Tuomisto 1998, Aittola 1998). Mentorien perehdytyksessä voi käyttää kokemuksellisina menetelminä esimerkiksi omaelämäkerrallista työskentelyä, ryhmäkeskusteluja ja eläytymisharjoituksia (esim. Kemppinen-Rouvinen & Kemppinen 2000, Peavy 2001, Absetz 1994, Linnossuo 1997, Hyppönen & Linnossuo 2002, Vilen ym. 2002). Perehdytyksen punaisen langan voi kutoa toiminnallisesta toteutuksesta ja *”lapsuuden muistelu”* ja *”oman elämän maistelu”* -teemoista. Projektin perehdytyksissä on käyty läpi omaa elämänhistoriaa lapsuudesta tähän päivään sekä pohdittu lasten ja lapsuuksien ympäristöjä ennen ja nyt. Tärkeänä on pidetty oman lapsuuden merkittävien aikuisten ja heihin liittyvien muistojen, tilanteiden ja tunnelmien työstämistä.

Seuraavassa on projektityöntekijän työpäiväkirjaan perustuva kuvaus yhdestä projektin aikana järjestetystä syventävästä perehdytyksestä:

”Vedin lauantaipäivän itsenäiseksi, viime vuonna vastaavana päivänä oli kaksi ulkopuolista kouluttajaa (Pienperheyhdistyksen työntekijä ja alueen historian tunteva seniori). Nyt aloitettiin päivä aamukahveilla ja pienillä tutustumisleikeillä (mm. paribaastattelu). Tämän jälkeen kerroin projektista pähkinänkuoressa ja pyysin sopiviin väleihin kommentteja ”vanhoilta” mentoreilta eli Pirjolta ja Riitalta³, jotka olivat nyt mukana perehdyttämässä uusia. Käytiin samalla yhteistä keskustelua porukan kanssa mielessä heränneistä kysymyksistä. Tämän jälkeen tehtiin paritain tehtävä ”mille arvoille suomalainen yhteiskunta nykyisin mielestäsi perustuu; mitä vaikutuksia näistä arvoista on eri-ikäisille ihmisille”, parit olivat samat kuin tutustumisleikissäkin. Keskustelua syntyi tosi paljon, ja tätä keskustelua purettiin vielä yhdessä ruokailtaessakin, kun istuimme kaikki 12 saman pöydän ääressä. Monet sanoivat, että kielteiset arvot, kuten kiire, tuloksellisuus, tehokkuus, korostuvat nykyään ihan liikaa ja myönteisiä arvoja on tästä ajasta jotenkin vaikea löytää. Nääksi mainittiin kuitenkin mahdollisuuksien laajentuminen ja valinnanvapauden kasvaminen.

Lounaan jälkeen keskusteltiin Keltinmäestä, Myllyjärvestä ja Mäyrämäestä asuinalueena. Olin valmistanut aihetta keräämällä tilastotietoja, tietoja asuinalueen historiasta, ominaispiirteistä, palveluista jne. Keskusteltiin muun muassa asuinalueen ongelmallisesta ”maineesta”, mutta myös voimavaroista sekä siitä, millaiselta alue ehkä näyttää lasten ja nuorten silmin. Oli todella hyvä, että aika moni porukasta asui itse asuinalueella ja keskustelua vietin siten eteenpäin omakohtaisten kokemusten johdattamana. Tämän jälkeen pohdittiin paritehtävänä omaa lapsuutta ja nuoruutta; ajankuvaa ja elämää tuolloin sekä niitä aikuisia, joilla osallistujat ajattelivat olleen erityisen tärkeä, positiivinen merkitys itselle. Pohdinnat purettiin ryhmäkeskusteluna ja samalla mietittiin, millaisia neuvoja tai ohjeita mentoriksi ryhtyvälle voisi omien kokemusten perustalta antaa.

Iltapäivällä vauhtiin pääsivät toden teolla Pirjo ja Riitta. He kertoivat omista kokemuksistaan: miten toiminta on sujunut, miten se käynnistyi, mitä he ovat lapsen kanssa yhdessä tehneet, onko toiminnassa ollut jotain hankaluuksia, mitä; mikä antaa voimaa ja innostusta mentorina toimimiseen. Kokemuksista jatkettiin vielä ryhmäkeskustelulla. Tämän jälkeen otettiin taukojumppaa nimi-liike-leikillä ja tutkailltiin vähän omia voimavaroja Pesäpuun vahvuuskorttien kautta. Pubuttiin vielä toiminnasta yleisesti sekä käsiteltiin niitä asioita, joita ei tulisi tehdä /joita tulisi välttää, kun ryhtyy lapsen tai nuoren mentoriksi; miltä lasta tai nuorta tulisi suojella. Ryhmä korosti luottamuksen periaatetta ja sitä, että toimitaan lapsen tai nuoren ehdoilla.”

(Projektityöntekijän työpäiväkirja 17.11.2003).

Projektissa on päädytty siihen, että toimintaan lähtevät mentorit tarkistuttavat henkilötaustansa yhteistyössä paikallisen poliisiviranomaisen kanssa (väkivalta-, seksuaali- ja päihteisiin liittyvät rikokset). Voimassa oleva laki lasten ja nuorten parissa toimivien henkilöiden rikostaustojen tarkistamisesta ei ulotu toistaiseksi vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan, mutta mentorit ovat sitoutuneet tarkistuttamaan henkilötaustansa poliisiviranomaisten 1) rikosilmoitushakemistosta, 2) tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä ja 3) tutkinta- ja virka-apujärjestelmän arkistohakemistosta ja toimittamaan tiedot tämän jälkeen projektityöntekijälle. Projektityöntekijällä ei ole lupaa säilyttää kyseisiä tietoja, vaan ne on palautettava välittömästi tarkistuksen jälkeen asianomaiselle. Hieman ongelmallista tässä käytännössä on ollut se, että otteesta käyvät ilmi muutkin kuin henki-, seksuaali- ja päihteisiin liittyvät rikokset (esim. liikenne rikkomukset) sekä henkilön itsensä mahdollisesti tekemät rikosilmoitukset (esim. varastettu lompakko). Käytäntöä tulisikin ehdottomasti jatkossa kehittää yhteistyössä poliisiviranomaisen kanssa.

³ Nimet muutettu /JM.

Lasten, nuorten ja perheiden alkutapaamiset

Ennen mentorointitoiminnan aloittamista on tehtävä huolellista taustatyötä myös toimintaan hakeutuneiden lasten, nuorten ja heidän vanhempiansa kanssa. Lapsen tai nuoren ja perheen taustaan, elämäntilanteeseen, toiveisiin ja mahdollisuuksiin tulee perehtyä riittävästi: muutoin toisilleen sopivien mentorointiparien yhteensovittaminen on entistä vaikeampaa. Lapsen vanhemman ensimmäisen yhteydenoton jälkeen on hyvä lähettää koko perheelle kirjeitse esitteitä toiminnasta ja sopia, että milloin asiaan palataan uudelleen. ”Kypsyttelyajan” jälkeen sovitaan aika alkutapaamiselle, johon osallistuvat kaikki osapuolet, joita asia koskettaa: lapsi, tämän vanhemmat ja vastaava työntekijä.

Alkutapaamisessa vastaava työntekijä haastattelee erikseen lapsen tai nuoren ja tämän vanhemmat kartoittaen heidän toimintaan liittyviä tarpeitaan ja toiveitaan. Samassa yhteydessä lasta ja tämän vanhempia pyydetään täyttämään alkutietolomakkeet (ks. liitteet 3 ja 4), joista on omat versionsa sekä lapselle tai nuorelle että vanhemmalle. Alkutapaamisten tavoitteena on tutustua lapseen ja perheeseen, tehdä heille toimintaa edelleen tutuksi sekä antaa työntekijälle välineitä lapsi–aikuinen -parien yhteensovittamistyöhön. Alkutapaamisessa on ehdottomasti varmistettava, että lapsella tai nuorella itsellään on käsitys toiminnasta – mitä se tarkoittaa, mihin minä sitoudun, miksi toimintaa ollaan aloittamassa jne. – ja että hän on myös itse sen halukas aloittamaan.

Seuraavassa on kuvitteellinen – projektin kokemuksista juontava, mutta eri asiakasprosesseista yhdistetty – esimerkki alkutapaamisesta 11-vuotiaan Marjon, tämän äidin Ullan ja projektityöntekijän kesken.

Tavattiin Marjon ja Ullan toivomuksesta ensimmäistä kertaa perheen kotona. Ulla kertoi aluksi, että ovat Marjon kanssa miettineet asiaa jo aika kauan. Ullan mukaan Marjo oli aluksi vastustanut ehdotusta aikuisystävästä – johon Marjo nyökytteli myös itse – mutta oli nyt innostunut asiasta. Perheeseen kuuluu lisäksi Marjon pikkuveli, 8-vuotias Petteri, joka oli tapaamisen aikana kaverinsa luona kylässä. Ulla kertoi, että lasten tapaamiset isän kanssa ovat satunnaisia, eikä kovin läbeistä subdettä ole. Äiti kertoi myös, että perhe oli vastikään muuttanut kaupunkiin, joten tuttuja ei juuri ollut. Sukulaisista monet asuivat parinsadan kilometrin päässä perheen vanhalla kotipaikkakunnalla.

Tapaamisen aluksi kerroin Marjolle ja Ullalle projektin toiminnasta ja tavoitteista. Kysymyksiä herätti ensiksi termi mentor. Selvitin, että mentorilla tarkoitetaan tässä toiminnassa aikuista ystävää; sen ”juhlallisemmasta” asiasta ei ole kysymys. Kysyin Marjolta, onko heillä ollut koulussa puhetta antiikin Kreikan ajoista ja Marjo sanoi, että joo heillä oli juuri ollut historian tunneilla puhetta aiheesta. Kerroin Odysseus-tarinan, jossa Odysseus lähtiessään pitkille retkilleen pyysi ystäväänsä Mentorin toimimaan Odysseuksen pojan ystävänä, neuvonantajana ja ohjaajana sillä aikaa, kun Odysseus oli poissa. Marjo näytti kuuntelevan tarinaa intensiivisesti.

Tapaamisen aikana Marjo oli aika hiljainen ja tuntui, että hänen oli jotenkin hankala saada riittävästi tilaa omia toiveiden ja mielipiteiden esittämiseen. Pyysin Marjoa täyttämään lapsille suunnattua kyselylomaketta ja samalla keskusteltiin siinä kysytyistä asioista. Nyt Marjo kertoikin omista toiveistaan: hän toivoi, että aikuinen ystävä olisi ”tietysti nainen”, iällä ei Marjon mielestä ollut hirveästi väliä; hieman myöhemmin Marjo kuitenkin totesi, että ”ehkä mieluummin kuitenkin sellainen nuorempi”. Sopiva tapaamistahti oli Marjon mielestä kerran tai kaksi viikossa. Marjo kertoi harrastavansa piirtämistä, musiikin kuuntelua ja jalkapalloa ja totesi että aikuisen ystävän kanssa voisi yhdessä käydä vaikkapa potkimassa palloa, uimassa, elokuvissa tai ulkoilemassa. Hän arveli, että hyvä tapaamisaika voisi olla esimerkiksi iltapäivisin heti koulun jälkeen.

Ullallakin oli toivomuksia mentorista: hän toivoi, että mentori olisi reipas ja luotettava. Samassa yhteydessä Ulla mainitsi huolensa Marjon koulupoissaoloista ja levottomuudesta. Äidin toivomus oli myös, että Marjo ja mentori voisivat tehdä yhdessä läksyjä, äidin mielestä Marjo tarvitsisi tukea erityisesti matematiikassa, jossa äiti ei osannut mielestään auttaa. Marjo itse totesi, että matikka on inhoitavin aine koulussa, kun taas liikunta ja keuhamataito ovat parhaimpia. Ulla kertoi vielä, että hänkin on välillä aika väsynyt, kun on ollut lasten kanssa kolmisin jo useampia vuosia, pyörittää yksinään arkea ja käy töissä.

Yhteensovittamistyö ja -tapaaminen

Vastuu lapsi–aikuinen -parien yhteensovittamisesta on toiminnasta vastaavalla työntekijällä, joka organisoii osapuolten ensimmäisen yhteisen tapaamisen, seuraa parien toimintaa keräämällä jatkuvaa palautetta sekä toimii yhteyshenkilönä koko prosessin ajan. Sukupolvet verkoksi –projektissa on havaittu, että lapsi–aikuinen –parien yhteensovittamistyössä on hyvä kiinnittää huomiota luonnollisesti osapuolten omiin toiveisiin (lapsi tai nuori, mentori) esimerkiksi sukupuolesta tai iästä; osapuolten tarpeisiin ja mahdollisuuksiin (esim. tapaamistahti); asuinpaikkojen fyysiseen etäisyyteen (matkat ja niiden kulkeminen) sekä mahdollisiin yhteisiin kiinnostuksenkohteisiin tai harrastuksiin.

Kun vastaavalla työntekijällä on valmiina ehdotus toisilleen mahdollisesti sopivasta parista, hän esittelee sen kaikille osapuolille. Jos he hyväksyvät ehdotuksen, työntekijä organisoii osapuolten ensimmäinen yhteisen tapaamisen. Tapaamiset voidaan toteuttaa lasten ja heidän vanhempiansa kotona tai missä tahansa paikassa, mikä on osapuolille mielekäs (esim. työntekijän toimitilat). Tapaamiseen osallistuvat lapsi tai nuori vanhempineen, mentori sekä vastaava työntekijä eräänlaisena avustajana – jos osapuolet tämän hyväksyvät. Tapaamisessa sovitaan yhteisistä säännöistä ja käytännön asioista (mm. tapaamistahti, missä tavataan, vakuutukset jne.). Työntekijä kirjaa ja dokumentoi tapaamisessa sovitut asiat ”Yhdessä sovittua” -sopimukseksi (ks. liite 5), jota voidaan myöhemmin tarvittaessa muuttaa tai päivittää. On tärkeää, että kaikki osapuolet – lapsi tai nuori, tämän vanhempi tai vanhemmat ja mentori – saavat sopimuksesta oman kappaleensa.

Seuraavassa on kuvitteellinen – projektin kokemuksista juontava, mutta eri asiakasprosesseista yhdistetty – esimerkki yhteensovittamistapaamisesta 8-vuotiaan Villen, mentori Ilpon, äiti Kaisan ja projektityöntekijän kesken:

Tavattiin Ilpon, Kaisan ja Villen kanssa ensimmäistä kertaa koko porukalla Kaisan ja Villen kotona. Kaisa oli keittänyt kahvit ja vein mennessäni pullat. Olin sopinut Ilpon kanssa tapaamisen lähikaupan kulmille, josta sitten lähdimme yhdessä Kaisan ja Villen kotiin. Kaisa johdatti meidät olohuoneeseen, kaikki näytti vähän jännittävän. Ville meni aluksi omaan huoneeseensa pelaamaan tietokonetta. Keskusteltiin sillä aikaa aikuisten kesken; Ilpo ja Kaisa kertoivat itsestään, taustoistaan, toiveistaan jne., minä työntekijänä johdattelin keskustelua. Ilpo sanoi myös Kaisalle, että jos tuntuu, ettei hän ole oikea henkilö Villen ystäväksi, niin sanottehan heti asiasta.

Ville tuli hetken päästä takaisin olohuoneeseen ja kysyin häneltä, mistä asioista hän tykkää ja mitä voisi ehkä yhdessä Ilpon kanssa tehdä. Ville kertoi tykkäävänsä luistelusta ja jalkapallosta ja juteltiin yhdessä, että esimerkiksi luistelemaan voisi lähteä, kunhan on ensin tutustuttu. Juteltiin sopivasta tapaamistahdista ja sovittiin, että Ville ja Ilpo aloittavat tapaamiset kerran viikossa rytmillä. Kaisa totesi että parasta aikaa tapaamisille olisivat iltapäivät Villen koulupäivän jälkeen. Myös Ilpelle tämä kävi hyvin. Ville toivoi itse, että Ilpo tulisi joskus hakemaan häntä suoraan koulusta.

Pubuttiin porukalla toiminnan tavoitteista ja siitä, mitä muuta Ville ja Ilpo voisivat tehdä yhdessä. Ville itse toivoi, että tapaisivat jo ”heti seuraavana päivänä” ja että voisivat esimerkiksi ajaa mikroautolla tai käydä uimahallissa. Kaisa toivoi saavansa itse jonkin verran omaa aikaa, kun muuten ovat Villen kanssa aina kahdestaan. Sovittiin, että Ilpo tulee seuraavan kerran perheen kotiin jo ensi viikon tiistaina, heti kun Ville on tullut koulusta ja Kaisa päässyt työvuorosta.

Yhdessä varmistettiin vielä, että Ilpo tulee aluksi Villen ja Kaisan kotiin, ja tutustutaan sillä lailla pikkubiljaa, että Kaisa on ainakin aluksi kotosalla ja ”tukena ja turvana”. Myöhemmin Ville ja Ilpo voisivat lähteä käymään vaikka kaupungilla tai mennä luistelemaan. Juteltiin myös siitä, että ehkä Ville ja Ilpo voisivat aluksi tehdä yhdessä vaikka läksyjä, Ville itse kertoi että erityisesti matematiikka on tuntunut hänestä hankalalta.

Tuki ja ohjaus

Työnohjauksen avulla voidaan löytää uusia tapoja tukea ja vahvistaa vapaaehtoisten identiteettiä. Toisaalta on tärkeää vapauttaa vapaaehtoinen siitä ajatuksesta, että hänen on löydettävä ratkaisu ihmisen ongelmiin. Myös itsetuntemus ja itsetutkiskelu ovat asioita, joita kohti vapaaehtoisia kannattaa tukea ja kannustaa jatkuvasti. (Lahtinen 2003, 31). Vapaaehtoisten ryhmä(työn)ohjauksessa tulisi pyrkiä ohjaajan ja osallistujien väliseen tasavertaiseen oppimissuhteeseen (vrt. Lahtinen 2003, 58). Ohjaajan vastuulla on ryhmän toimintapuitteista (esim. tila, aikataulu) ja rakenteesta huolehtiminen. Hyvä (työn)ohjaaja osaa kuunnella ja arvioida avoimesti sekä toimii luovasti ja pystyy jäsentämään sekavaakin tilannetta. Hän uskaltaa puuttua myös vaikeisiin asioihin, kuten arvoihin tai asenteisiin liittyviin kysymyksiin. On myös huomattava, että ryhmä on dynaaminen, jatkuvasti muuttuva kokonaisuus. Tämän vuoksi ryhmän tapahtumien kulkua ei voida ennustaa niistä lähtökohdista, jotka prosessin alkuvaiheessa vallitsevat (Jauhiainen & Eskola 1994, 32).

Sukupolvet verkoksi -projektissa mentoreille on järjestetty säännöllisin väliajoin ryhmäohjaustapaamisia, jotka ovat samalla olleet mahdollisuuksia tavata ja saada tukea vertaisilta. Vastaava työntekijä on järjestänyt puitteet tapaamisille ja toiminut niissä ohjaajana. Ohjaustapaamisissa on käytetty sekä keskustelullisia että toiminnallisia menetelmiä kokemusten ja ajatusten läpikäymiseksi. Tapaamisia on järjestetty projektin alkuvaiheessa kuukauden välein, myöhemmässä vaiheessa keskimäärin kahden kuukauden välein – riippuen vapaaehtoisten toiveista ja tarpeista. Joillakin kerroilla vetäjänä on toiminut myös ulkopuolinen (työn)ohjaaja (Pesäpuu ry.), joka on mentoreiden toiveesta tullut mukaan ohjaamaan keskustelua jonkin tietyn teeman tai teemojen puitteissa. Mentoreita ei ole varsinaisesti velvoitettu osallistumaan ryhmäohjaustapaamisiin, vaikkakin niihin osallistumista on suositeltu. Joillakin kerroilla osallistujia onkin ollut vain kolme tai neljä, ja joillakin taas lähemmäs parikymmentä. ”Pakkojen” ja velvoitteiden asettamista on joka tapauksessa vapaaehtoistoiminnassa pohdittava aina tarkoin.

Ojasen (2000, 141–142) mukaan tärkeitä ovat ohjaajan affektiivinen sävy, empatia, herkkyys ja vakaavuus viestien vastaanottamisessa – siis kyky kuulla ja havaita. Olennaisia taitoja ovat myös kyky ottaa ohjattavan tunteet vakavasti ja ’täydestä’, kommunikatiivinen välittömyys, lämmin ja positiivinen suhtautumistapa sekä kontrollointikyky, mikä käytännössä ilmenee muun muassa jäntevänä rajojen asettamisena. Mentoreiden vertaisryhmällä on ainakin alkuvaiheessa hyvä olla oma ohjaaja, joka huolehtii sekä käytännön edellytyksistä että kantaa vastuun tapaamisten turvallisesta ohjaamisesta. Ryhmän ohjaajan tärkein tehtävä on auttaa ryhmää tunnistamaan ja käsittelemään toiminnassa esiin nousseita prosesseja ja ristiriitoja. Ryhmätoiminta alkaa ryhmäsopimuksen laatimisella; sopimus määrittää ryhmän toiminnan tarkoitusta ja tavoitteita, suhdejärjestelmiä ja rajoja sekä jäsenten asemaa, velvollisuuksia ja oikeuksia (esim. vaihtolovelvollisuus ryhmässä jaetuista asioista). Ohjaajan tehtävänä on pitää huolta ryhmäsopimuksen tekemisestä, noudattamisesta ja jatkuvasta tarkistamisesta. (Jauhiainen & Eskola 1994, 140–141). Myöhemmässä vaiheessa ryhmäkokonaisuus voi toimia myös itseohjautuvasti eli kollektiivisesti itseään ohjaten, ilman yksittäistä henkilöitynyttä ohjaajaa tai siten, että yksi tai useampia vertaisryhmä jäsen nimetään ohjauksen päävastuulliseksi.

Projektissa on kerätty mentoreiden palautetta ja kokemuksia sekä *haastatteluin ja pienimuotoisin kyselyin* (ks. luku 5) että dokumentoimalla mentoreiden *sähköpostikirjeet ja puhelinsoitot*. Toiminnan tarkoituksenmukaisuuden ja kehittämiskohtien arvioimiseksi on tärkeää, että vapaaehtoisilta kerätään systemaattisesti palautetta; varsin helposti ja nopeasti toteutettavia tapoja ovat esimerkiksi sähköpostikyselyt ja ohjaustapaamisissa kerätyt kirjalliset palautteet. Näillä keinoin voidaan saada esille sekä mentoreiden havaintoja ja henkilökohtaisia kokemuksia toiminnasta että luoda kokemusten esille

tuomiseen avointa kommunikaatioväylää. Ryhmän ohjaajan tulisikin pyrkiä siihen, että palautetta annetaan jatkuvasti ja siten, että myös koko ryhmä pohtii yhdessä, mikä toiminnassa tapahtuneessa on sellaista, että se vaikuttaa mukana olevien suhteisiin ja koko toiminnan luonteeseen (vrt. Jauhainen & Eskola 1994, 157–158).

Projektin kokemusten perusteella näyttää siltä, että kaksi yleisintä asiaa, jotka ovat mentoreita toiminnassa askarruttaneet, ovat *kulukorvaukset* ja *tapaamistahdin sovittaminen* omien menojen ja elämäntilanteen mukaan. Kulukorvauksissa on usein askarruttanut se, kuinka paljon korvausta voi ylittää käyttä: voiko esimerkiksi jossakin kuussa menoja kertyä reilummin, jos toisessa kuussa menot ovat huomattavasti vähäisempiä. Harrastuksista vaikkapa laskettelu tai ratsastus kun ovat kertakäynnilläkin iso menoerä.

Tapaamistahdin sovittaminen omiin aikatauluihin on ollut suurin mentoreita askarruttaneista asioista. Monet ovat esimerkiksi kokeneet, että lapsen tai tämän vanhemman odotukset tapaamisten määrästä ovat kasvaneet suuremmiksi kuin mihin itse on pystynyt sitoutumaan. Keskustelu ja asian reilusti esille ottaminen näyttää kuitenkin olevan parhain tapa käsitellä asiaa yhdessä lapsen ja tämän vanhemman kanssa. Muutamien mentoreiden kohdalla toiminta on keskeytynyt joiksikin kuukausiksi esimerkiksi ulkomaanmatkan tai kesätyöpaikan vuoksi. Vaikka asiasta on keskusteltu lapsen ja perheen kanssa hyvissä ajoin, mentoria on silti jäänyt askarruttamaan, ymmärsikö lapsi todella tapaamisten keskeytymisen syyn ja seuraukset.

On tärkeää että mentorilla on tieto ja varmuus siitä, että kaikista toimintaan liittyvistä asioista voi ja saa keskustella vastaavan työntekijän kanssa. Työntekijän on myös aktiivisesti huolehdittava siitä, että vapaaehtoiset saavat työlleen tarvittavan ja riittävän tuen ja muistutettava ohjenuorasta ”*tällä hommallalla ei saa polttaa itseään loppuun*” (Projektityöntekijän työpäiväkirja 28.10.2004). Jotta työntekijä pysyisi ajan tasalla toiminnan sujumisesta, on välttämätöntä *pitää säännöllisesti yhteyttä mentoriin, lapseen tai nuoreen ja tämän vanhempiin*. Yhteydenpito voi tapahtua sähköpostilla, puhelimitse tai kirjeitse; projektissa hyväksi ja tehokkaiksi yhteydenpitotavoiksi on havaittu sekä sähköpostikirjeet (mentorit) että puolistrukturoidut palautekirjeet (lapset ja nuoret perheineen). Työntekijän eräänlaisena ohjenuorana voi pitää, että noin kerran kuussa olisi hyvä olla yhteydessä joko mentoriin tai perheeseen.

Projektissa on havaittu, että vapaaehtoistoiminnan tukemiseksi on erittäin tärkeää, että mentoreilla on mahdollisuus saada *kohtuullisia kulukorvauksia* toiminnasta aiheutuneista menoista, esimerkiksi matkakuluista (bussiliput tai kilometrikorvaukset), uimahalli- tai elokuvalipuista, askartelu-, leivonta-

ym. tarvikkeista jne. Kohtuullinen korvaus toiminnasta aiheutuneista menoista ei syö ”palkattomuuden periaatetta” vapaaehtoistoiminnasta, vaan on pikemminkin tunnustus vapaaehtoiselle siitä, että työ, mitä hän tekee tai toiminta, mihin hän osallistuu, on arvostettua ja merkittävää. Vapaaehtoistoiminnan ei myöskään pitäisi olla poissuljettu vaihtoehto pienituloisille; pienetkin matkakulut ja toimintamenot voivat olla merkittävä lovi esimerkiksi opiskelijoiden kukkarossa. Toisaalta projektissa on huomattu myös, että perheiden taloudellinen tilanne voi olla varsin tiukka, ja mihinkään ”ylimääräiseen” ei välttämättä ole varaa.

Projektissa kulukorvauksiin on sisällytetty kummankin osapuolen matkakulut, toimintamenot ja lasten vakuutus. Projektiin osallistuneet lapset ja nuoret on vakuutettu sekä ryhmätapaturmavakuutuksella että vastuuvakuutuksella. Mentorit ovat maksaneet kaikki toiminnasta aiheutuneet menot ensiksi sekä itsensä että lapsen tai nuoren osalta, ja laskuttaneet menot erillisellä kulukorvauslomakkeella todellisten menojen ja maksutositteiden mukaan. Kuluja on järkevämpi tarkastella vuosittaisena kokonaisuutena kuin asettaa ehdottomia kuukausikattoja; joinakin kuukausina menoja voi olla vähemmän, joinakin kuukausina enemmän, riippuen esimerkiksi siitä, mitä yhdessä on tehty ja kuinka usein on ylipäätään tavattu.

Mentoreiden tukemisessa tärkeä elementti on mahdollisuus säännölliseen *jatko- ja täydennysperehdytykseen tai -koulutukseen*, jota kannattaa järjestää yhteistyössä esimerkiksi paikallisen vapaaehtoistoiminnan keskuksen, seurakunnan tai lastensuojelujärjestön kanssa. Jatkoperehdytystä on hyvä järjestää esimerkiksi kerran tai kaksi vuodessa, mentoreiden tarpeen ja toivomusten mukaan. Olennaisia ovat myös mentoreille järjestetyt virkistäytymispäivät tai -tilaisuudet, esimerkiksi saunaillat, elokuva- tai teatteri-illat, retket, illanistujaiset ym. Näiden avulla voidaan vahvistaa vapaaehtoisten luottamusta siihen, että he ovat osallisina tärkeässä ja arvokkaassa asiassa, ja heidän panostaan pidetään merkityksellisenä. Päävastuu jatko- ja täydennysperehdytyksen ja virkistäytymistilaisuuksien järjestämisestä on toimintaa koordinoivalla työntekijällä.

Mentorointisuhteissa, kuten missä tahansa ihmissuhteissa, muutokset ovat mahdollisia; elämäntilanteet ja -tapahtumat vaihtelevat, eikä ongelmakohdilta voida aina välttyä. On myös luonnollista, että mentorointisuhteessa kohdataan väärinymmärryksiä tai vaikeampia vaiheita. Jotta hankauskohdista päästäisiin eteenpäin, vastaavan työntekijän tulisi omalla esimerkillään ja aloitteillaan osoittaa, että vaikeistakin asioista voi ja pitää puhua. Mitä matalammaksi puheeksi ottamisen kynnyksellä toiminnassa yleensä ottaen muodostuu, sitä paremmin voidaan ajoissa tarttua epäselvyyksiä tai väärinymmärryksiä aiheuttaneisiin asioihin.

Jos lapsen tai nuoren tai mentorin elämään tulee jokin isompi, radikaali muutos tai jompikumpi osapuolista haluaa muutosta toimintaan, niin on hyvä järjestää mahdollisimman pian yhteinen *seurantatapaaminen*. Tämä tapaaminen voidaan järjestää perheen kotona, vastaavan työntekijän toimitiloissa tai jossakin yhdessä sovitussa paikassa. Tärkeintä on, että kaikki osapuolet, lapsi tai nuori vanhempineen ja mentori ovat tapaamisessa läsnä ja kaikilla on etukäteen tieto siitä, minkä asian tiimoilta on yhteen kokoonnuttu. Seurantatapaamista voi edeltää esimerkiksi jommankumman osapuolen toiveet tapaamistahdin muutoksesta tai mentorointisuhteessa esiin nousseiden ongelmien tai ristiriitojen yhteinen käsittely. Vastaava työntekijä toimii tapaamisessa keskustelun virittäjänä, ohjaajana sekä yhteenvedon ja johtopäätösten kokoajana ja kirjaajana.

Seuraavassa on kuvitteellinen – projektin kokemuksista juontava, mutta eri asiakasprosesseista yhdistetty – esimerkki ohjauksen ja tuen tarpeesta 7-vuotiaan Suvin, äiti Liisan sekä mentori Inkan yhteistyössä:

Liisa soitti minulle ja kyseli, onko Inka ollut yhteyksissä minuun päin. Liisa oli huolissaan: ”onkohan Inka suuttunut tai loukkaantunut ja haluaakohan hän ylipäätään jatkaa Suvin kaverina”. Liisa kertoi, että edellisellä kerralla Suvillä ja Inkalla oli ollut hankaluuksia: Suvi oli karannut leikkipuistossa ja Inka oli joutunut etsimään tätä kauan, ennen kuin oli löytänyt. Liisa kertoi, että oli yrittänyt soittaa Inkalle pari kertaa, mutta ei ollut saanut tätä kiinni. Liisa mietti nyt, olikohan Inka kyllästynyt koko hommaan. Kerroin, että Inka ei ole ollut yhteydessä minuun päin ja että varmaan asia on selvitettävissä ja sovitettavissa. Laitoin saman tien Inkalle sähköpostia, jossa kyselin hänen kuulumisiaan.

Sain Inkalta pian sähköpostia. Inka kirjoitti kuulumisiaan, kertoi, mitä olivat Suvin kanssa tehneet: leiponeet, käyneet leikkipuistossa ja uimassa. Inka kertoi myös, että Suvin kanssa oli ollut joitakin hankalia tilanteita; Suvi oli koetellut rajoja esimerkiksi juuri leikkipuistosta karkaamalla. Inka oli kuitenkin luottavaisin mielin ja kertoi, että oli itsekin nauttinut tapaamisista. Toisaalta Inka mietti mahdollisuuksiaan jatkaa tapaamisia samalla tahdilla kuin tähän mennessä, oma elämäntilanne oli hieman muuttumassa ja hän kysyi, olisiko mahdollista harventaa tapaamisia esimerkiksi joka kolmas viikko toteutuviksi. Sanoin että asiasta on hyvä neuvotella yhdessä Suvin ja Liisan kanssa ja ehdotin Inkalle, että miettisimme vielä yhdessä asiaa. Sovimme seuraavalle viikolle kahdenkeskisen tapaamisen ja päätimme, että mietimme samassa yhteydessä mahdollisuutta päivätyspalaveriin Suvin ja Liisan kanssa.

Jos toiminnassa tulee eteen tilanne, jossa esimerkiksi mentorin elämäntilanne vaatii omien resurssien uudelleen arviointia ja jopa mahdollisesti toiminnan keskeyttämistä, on hyvä pohtia ja tarkastella seuraavia vaihtoehtoja: onko esimerkiksi mahdollista joko selkeästi harventaa tapaamista ja tihentää sitä uudelleen sitten, kun tilanne on suotuisampi tai pitää toiminnassa taukoa jokin tietty, määrätty aika. Vai voidaanko mentorille etsiä "sijainen" tietyksi määräajaksi – luonnollisesti vain silloin, jos tämä on hyvä vaihtoehto myös lapsen tai nuoren mielestä – ja jatkaa toimintaa uudelleen sitten, kun se on mentorille mahdollista.

Joskus parhain vaihtoehto kaikkia osapuolia ajatellen on toiminnan päättäminen ja mahdollisesti uuden mentorin etsiminen lapselle tai nuorelle. Jos toiminta päätetään lopettaa, olisi hyvä saada järjestetyksi vielä yhteinen päätöstapaaminen. On hyvä tarjota kaikille osapuolille mahdollisuutta yhteiseen päivituspalaveriin vaikkapa kerran tai kaksi vuodessa, vaikka mentorointisuhteissa ei nousisi esille mitään nimettyjä ongelmia tai ristiriitoja. Ja vaikka toive tapaamisesta tulisi vain yhdeltä osapuolelta, vaikkapa lapselta tai nuorelta itseltään, on tärkeää koettaa järjestää tapaaminen niin pian kuin mahdollista.

Yhteiset toimintapäivät ja tapahtumat

Sukupolvet verkoksi -projektissa on huomattu, että osallistujien *suuryhmätoiminta eli toimintapäivät, retket ja tapahtumat* täydentävät pareittain toteutettavaa mentorointitoimintaa – ja ovat olennaisia toiminnan kokonaisuuden kannalta. Johonkin liittyminen, kuuluminen, hyväksytyksi tuleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen ovat usein yksilölle olennaisen tärkeitä asioita (vrt. Jauhiainen & Eskola 1994, 15). Tapahtumien ja toimintapäivien tavoitteena on vahvistaa lapsen tai nuoren ja mentorin suhdetta, edesauttaa perheiden ja mentoreiden tutustumista sekä ylipäänsä tukea osallistujien keskinäistä verkostoitumista. Tapahtumien ja toimintapäivien toteuttamiseen sopii hyvin toiminnallinen lähestymistapa (esim. Vilen ym. 2002) ja teemoja voivat olla esimerkiksi kädentaidot, luonto, kansainvälisyys, vuodenaajat ja juhlat, luova ilmaisu.

Yksilöt tuottavat toiminnallaan ryhmän. Ryhmä on ”yksilöstö”, jonka olemassaolo ja toiminnan laatu riippuvat erilaisten ihmisten persoonallisista toimintapanoksista. Yksilön toiminta, ryhmäkokonaisuuden toiminta ja ympäristö ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa. (Jauhiainen & Eskola 1994, 14). Toimintapäivien, tapahtumien ja retkien teemat ja toimintamuodot on suunniteltava siten, että niissä on aina jotain sellaista, joka sopii osallistujille ”vauvasta vaariin”. Osa päivän tai tapahtuman ohjelmasta voidaan eriyttää niin, että osallistujilla on mahdollisuus valita toimintaa mielenkiintonsa mukaan. Toisaalta tärkeää on myös se, että ohjelmassa on jotain sellaista, johon kaikki voisivat osallistua samanaikaisesti, esimerkiksi leikit ja pelit, erilaiset luovat toiminnot jne. Projektissa on havaittu, että esimerkiksi 40–50 ihmisen kanssa toimittaessa on järkevää jakaa joukko ainakin osaksi päivää kahteen tai jopa kolmeen pienempään ryhmään. Esimerkkinä on ohjelma projektissa toteutetusta ”Talviriehasta” liitteessä 6.

Toimintapäivien, retkien ja tapahtumien suunnitteluun, järjestelyihin, koordinointiin ja toteutukseen tarvitaan vastaavan työntekijän panosta. Panosta tarvitaan muun muassa budjetin suunnitteluun ja hallintaan, käytännön järjestelyihin sekä toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Budjetoinnissa on otettava huomioon mahdollisesta tilojen vuokrauksesta, kuljetuksista, ruokailuista, tarvikkeista ym. aiheutuvat menot. Päävastuu yhteisten tapahtumien ja päivien järjestämisestä on vastaavalla työntekijällä, mutta suunnitteluun ja toteutukseen kannattaa etsiä resursseja ja yhteistyöpanosta projektin osallistujilta, yhteistyökumppaneilta (esimerkiksi tilojen tai työntekijäresurssien osalta) ja sosiaali-, kulttuuri tai liikunta-alan opiskelijoista.

Suuryhmätoiminnan suunnittelu ja toteutus on haasteellista; haasteita – mutta toisaalta myös voimavaroja – asettavat esimerkiksi osallistujien eri-ikäisyys, osallistumisen epätasaisuus sekä riski yksilöllisten tarpeiden hukkumiseen. Toimintapäivät ja tapahtumat on hyvä mitoittaa noin viidestä seitsemään tuntiin kestäviksi rupeamiksi, jolloin pienimmätkin jaksavat olla alusta loppuun saakka mukana. Yön yli kestäviä retkiä kannattaa järjestää harkiten ja mieluummin harvemmin kuin säännönmukaisesti, esimerkiksi kerran vuodessa – ja mikäli osallistujat ylipäätään arvioivat tämän mielekkääksi. Päivien ja tapahtumien suunnittelussa kannattaa perehtyä erilaisiin ryhmätyön menetelmiin ja ryhmätoiminnan jäsentämistapoihin, jotta voidaan paremmin ymmärtää ja ohjata toisiinsa nivoutuvia yksilö- ja ryhmäprosesseja. Päivän kulku on järkevä konkreettisesti jakaa selkeisiin jaksoihin sekä havainnoida ja ennakoida ryhmässä ja sen toiminnassa tapahtuvia muutoksia. (esim. Niemistö 2000, Vilen ym. 2002, Jauhiainen & Eskola 1994).

On tärkeä pohtia tapoja, joilla osallistujia saadaan innostettua ottamaan osaa yhteisiin tapahtumiin. Tiedämme että usein yksi positiivinen kokemus mukana olemisesta riittää; jatkossa mukaan lähteminen on ison askeleen verran helpompaa. Tämänkaltaisessa toiminnassa innostamisessa voi ja kannattaa hyödyntää mentoreiden panosta: he voivat toimia eräänlaisina välittäjinä lapsiin ja perheisiin päin – ja jopa konkreettisesti sopia perheen kansa yhteisestä lähdöstä tapahtumaan tai retkelle. Innostusta voi lisätä myös se, jos mentoreille ja perheille tarjotaan silloin tällöin mahdollisuutta pyytää halutessaan mukaan tapahtumaan tai toimintapäivään joku läheinen ystävä tai muu henkilö.

Yksi tapahtumien, toimintapäivien ja retkien onnistumisen ehto on, että lapsilla, nuorilla ja heidän vanhemmillaan sekä mentoreilla on mahdollisuus osallistua suunnitteluun ja antaa palautetta. Osallistumisen ei tulisi olla vain mukana olemista, vaan jakamista ja oman panoksen antamista yhteistoimintaan (vrt. Jauhiainen & Eskola 1994, 75). Projektissa tehokkaaksi ja tuotteliaaksi tavaksi kerätä palautetta ja toiveita ovat osoittautuneet perheille suunnatut *puolistrukturoidut palautekirjeet*, joista on

malli liitteessä 7. Mentoreiden kanssa tapahtumia ja toimintapäiviä on suunniteltu ohjaustapaamisten yhteydessä sekä keräämällä mielipiteitä sähköpostitse ja pienin kyselyin.

Projektissa on pidetty tärkeänä sitä, että yhteisiä toimintapäiviä ja tapahtumia dokumentoidaan siten, että projektin osallistujat ovat itse tässä prosessissa mukana. Projektin aikana *valokuvauksesta* on tullut tärkeä yhteinen toimintatapa; vapaassa käytössä olleilla kertakäyttökameroilla on ikuistettu esimerkiksi projektin ”Talviriehopäivä”, ”Ruskarieha”, ”Luontopäivä” ja ”Tampereen kevätretki”. Yleensä kameroita on ollut päivän aikana käytössä kolme tai neljä kappaletta, ja lapset ja aikuiset ovat voineet tallentaa niillä mielestään ikimuistoisia tai mukavia hetkiä. Joskus osallistujia on myös pyydetty kuvaamaan tiettyjä tilanteita tai tapahtumia, esimerkiksi ryhmätöiden tuotoksia, yhteisiä pelejä tai leikkejä.

Valokuvauksen tavoitteena on siis ollut dokumentoida osallistujien kanssa yhteistä prosessia, mutta toimia myös eräänlaisena ryhmähengen vahvistajana. Valokuvien avulla voidaan jälkeenpäin muistella, mitä yhdessä on tehty, ketkä olivat läsnä, mistä tilanteesta jäivät erityiset hyvät muistot. Kehitetystä valokuvista on aina teetetty kopiot ja kuvat ovat olleet esillä seuraavassa yhteisessä päivässä. Osallistujat ovat voineet saada itselleen mieluisista kuvista kopion mukaansa. Kuvista on koottu yhteistä ”*Projektialbumia*”; valokuva-albumia, jota kuka tahansa osallistujista on voinut täyttää ja tekstittää haluamallaan kuvilla ja kirjoituksilla. Havaintojen jakaminen lisää ryhmän tietoisuutta prosessistaan ja mahdollistaa sen yhteisen arvioinnin. Se myös virittää keskinäistä vuorovaikutusta ja antaa kullekin osallistujalle mahdollisuuden persoonallisiin kannanottoihin (Jauhiainen & Eskola 1994, 75).

4.3 Ryhmätoimintakokeilut

Seppänen-Järvelä (2003, 10) toteaa, että prosessilähtöisesti toteutetuissa projekteissa on mahdollista kokeilla jotakin ideaa, joka vie resursseja, vaikka se ei olisikaan aivan valitun toimintalinjan mukainen. ”Irtiotto” voi tuoda mukanaan tärkeän innovaation tai avauksen. Sukupolvet verkoksi -projektin edetessä yhteistyökumppaneiden taholta on noussut esille ehdotuksia sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämisestä mentorointitoiminnan lisäksi ryhmätoimintojen kautta (ks. myös Moilanen 2003)

Projektissa nousi syksyllä 2002 paikallisten eläkeläisjärjestöjen ja asukasyhdistysten suunnalta esille ehdotus sukupolvien yhteisen ryhmätoiminnan kehittämistä. Aloitteita perusteltiin sillä, että sekä lasten että aikuisten kynnys ryhmätoimintaan osallistumiseen saattaa olla matalampi kuin paritoimintaan, eikä toiminta vaadi samanlaista sitoutumista kuin pareittain toteutettava. Sukupolvien yhteisen ryhmätoiminnan kantavaksi teemaksi esitettiin toiminnallista toteutusta, muun muassa yhteistä kädentaitopiiriä, ”sukupolvijumppaa” tai perinneleikkiryhmää.

Kultaisen iän kerho 2003–2004

Projektissa kokeiltiin syksyn 2003 ja kevään 2004 välisenä aikana alueen lasten ja ikäihmisten yhteistä ryhmätoimintaa ”Kultaisen iän kerhossa”. Kultaisen iän kerho on toiminut Jyväskylässä Keltinmäen asuinalueella viitisentoista vuotta, muun muassa Jyväskylän kaupungin ja Jyvälän settlementin Laari-projektin alaisuudessa. Laari-projekti päättyi kuitenkin Keltinmäessä kesällä 2003. Yhteistyökumppaneiden toiveesta projekti lupautui ottamaan vastuun ryhmätoiminnan kehittamisestä syksyllä 2003 sillä edellytyksellä, että toiminnan yhtenä päätavoitteena on sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen asuinalueella (ks. Moilanen 2003). Voi ajatella, että yhteisen ryhmätoiminnan kautta alueen lapset ja ikäihmiset oppivat tuntemaan toisiaan ja toimimaan eri-ikäisten ihmisten kanssa. Tutustuminen asuinalueen eri-ikäisiin asukkaisiin saattaa myös lisätä turvallisuuden tunnetta; kaikki eivät olekaan tuntemattomia, kasvottomia ihmisiä kaupassa tai kirjastossa, vaan joidenkin kanssa on koettu ja jaettu arkipäivää. (Blomberg & Marttila 2004).

Ryhmätoiminnan ideointiin ja toteutukseen osallistui opiskelijoita ja opettajia Jyväskylän yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta, projektialueen kaksi päiväkotia, koulun iltapäivätoiminta ja ”Kultaisen iän kerhon” osallistujat. Merkittävässä roolissa suunnittelun ja toteutuksen kannalta olivat ryhmäläisten ja projektityöntekijän lisäksi kaksi sosiaalityön projektiopiskelijaa (ks. Blomberg & Marttila 2004). Ryhmä kokoontui viikoittain lukuvuoden 2003–2004 aikana, 13 kertaa syyskaudella 2003 ja 15 kertaa kevätkaudella 2004.

Keskimäärin joka kolmanteen ryhmän tapaamiseen osallistui lapsiryhmä joko alueen päiväkodeista tai koulun iltapäivätoiminnasta. Lasten ja ikäihmisten ryhmätoimintaan sisällytettiin muun muassa kädentaitoja (askartelu), yhteisiä leikkejä, musiikkiesityksiä ja muuta luovaa ilmaisua (mm. maalaus, pantomiimi) sekä yhteisiä juhlia (joulujuhla, ystävänpäiväjuhla, pääsiäisjuhla, kevätjuhla) (Blomberg & Marttila 2004). Ikäihmisten keskinäisillä ryhmäkerroilla käytiin lisäksi läpi omaa elämäntarinaa

lapsuudesta tähän päivään, muisteltiin lapsuutta ja nuoruutta ja keskusteltiin sukupolvien välisistä suhteista.

Kesällä 2004 ryhmän toiminta siirtyi Jyväskylän kaupungin Sosiaali- ja terveystieteidenkeskuksen vastuulle ajatuksena yhteistoiminnan jatkaminen alueen lasten kanssa. Projektityöntekijä oli siirtymävaiheessa mukana tuomassa esille lasten ja ikäihmisten yhteistoiminnan jatkuvuuden tärkeyttä ja lupautui tarvittaessa yhteistyöhön niille kerroille, kun toimintaa toteutetaan yhdessä lasten kanssa.

Kummiluokka -projekti 2004–2005

Toinen aloite eri sukupolvien yhteisen toiminnan kehittämiseen tuli syksyllä 2004, kun projektin toiminta-alueella olevasta yläkoulusta (7.–10.luokat) toivottiin projektin tukea kehitteillä olevaan seitsemäsluokkalaisten ja koulun lähellä sijaitsevan vanhainkodin ”Kummiluokka” -projektiin. Yhteistoiminta käynnistyi syyskuussa 2004, kun seitsemäsluokkalaisten aloittivat viikoittaiset pienryhmävierailut yhdellä vanhainkodin osastolla (ks. Pesonen 2004). Yhteisprojektin toteutumista hahmotettiin ”kolmikantamallin” kautta: suunnittelu ja toteutus tehdään koulun ja oppilaiden, vanhainkodin ja Sukupolvet verkoksi -projektin yhteistyönä. Sukupolvet verkoksi -projekti määritettiin myös tukirakenteeksi ja ohjaavaksi taho toiminnan kehittämiseen osallistuneille sosiaalityön projektiopiskelijoille. (Lampinen & Lehtonen 2005).

Koululaiset kävivät vanhainkodilla neljän hengen pienryhmissä siten, että kukin pienryhmä vieraili vanhainkodilla keskimäärin viiden viikon välein. Heidän roolinsa oli osallistua ja toteuttaa yhdessä suunniteltua ohjelmaa vanhusten kanssa – he eivät vastanneet toiminnan toteutuksesta, vaan siitä olivat vastuussa vuoron perään olleet vanhainkodin henkilökunta, kouluohjaaja ja projektiin osallistuvat sosiaalityön opiskelijat. Ryhmätoiminnan teemoina olivat muun muassa luontoaiheet, harrastukset, musisointi, aivojumppa, leipominen, bingo, askartelu, piirustus ja maalaus, runot ja sadut sekä erilaiset juhlapäivät, kuten itsenäisyyspäivä ja pikkujoulut. (Lampinen & Lehtonen 2005).

Sosiaalityön projektiopiskelijoiden oli suunnitella ja organisoida seitsemäsluokkalaisten noin kerran kuussa ”työnohjaustunteja” eli ryhmämentorointia koululla. Ryhmämentoroinnin tavoitteena oli mahdollistaa koululaisille kokemusten ja tunnelmien jakamista sekä käsitellä opiskelijoiden opastuksella vanhainkodissa mahdollisesti esiin nousseita hankalia tai vaikeita asioita. Sosiaalityön opiskelijat pitivät lisäksi yhteyttä oppilaisiin sähköpostilla (vrt. ”e-mentorointi” luku 6.2). (Lampinen & Lehtonen 2005).

5. PROJEKTIN ARVIOINTI

5.1 Prosessiarviointi

Lähtökohdat

Petteri Paasion (2003) mukaan sosiaalialalla on tulevaisuudessa vaikeaa toteuttaa alan yhteiskunnallisia tehtäviä ilman, että arviointi ja erityisesti vaikuttavuuden arviointi on olennainen osa ammatillista käytäntöä. Prosessiarviointi on yhdenlainen näkökulma arviointiin. Kurjen (2001, 150) mukaan prosessiarviointi peilaa, kirkastaa ja parantaa toiminnalle asetettuja tavoitteita; sen päätavoite on toiminnan jatkuva parantaminen. Prosessiarvioinnin peruslähtökohtana on tarkastella toimintaa, jonka kautta (projektin) pyrkimyksiä tai tavoitteita toteutetaan. Sen tehtävä on tuoda esille projektin toteuttamisessa käytetty toimintatapa sekä prosessin luonne: milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia innovaatioita on tehty. Se perustuu vahvasti tekijänsä itsearviointiin ja oppimiskokemusten peilaamiseen. Tärkeätä on myös tunnistaa projektin toteuttamisen kannalta kaikkein kriittisimmät osatekijät. Nämä ovat samalla myös niitä kohtia, joihin arviointitiedon kerääminen tulee kohdistaa. (Seppänen-Järvelä 2003, 3, ks. myös Rousu & Holma 2004a, 24–41).

Prosessiarvioinnin periaatteet tulevat monissa kohdin lähelle toimintatutkimustyyppistä kehittämistyötä, jossa olennaista on toimintatapojen tarkistaminen ja muuttaminen tarvittaessa käytännöstä tulevan palautteen perustalta (vrt. esim. Robson 2001, Hart & Bond 1995). Jatkuvassa prosessiarvioinnissa arviointi toimii ennen kaikkea palautteena ja hankkeen ohjaamisen välineenä. Tärkeää on siis kiinnittää jatkuvaa huomiota siihen, miten hanketta on tehty ja kuinka sen toimintaa voitaisiin parantaa (Seppänen-Järvelä 2003, 7-8). Tällöin olennaista on havainnoida koko projektin prosessinomaista polkua, eikä katsoa yksinomaan projektin tavoitteiden saavuttamista summatiivisesti. Prosessiarvioinnissa seurantatiedon, palautteen ja reflektion pohjalta tehdään johtopäätöksiä, joilla kehittämistoimintaa ohjataan kohti projektin tavoitteena olevaa päämäärää (emt., 13, Kurki 2001, 151).

Seppänen-Järvelän (2003, 10) mukaan erityisen olennaista arviointi on hankkeissa, joissa luodaan uutta, esimerkiksi etsitään uutta työkäytäntöä tai palvelukonseptia. Tällaisissa ”innovaatioprojekteissa” tavoitteet ja toteuttamisstrategia ovat usein suhteellisen löyhiä: uutta toimintamallia etsitään ko-

keillen ja muokaten. Ilman toteuttamisprosessin arviointia ja seuraamista olisi hankala tuoda esiin, kuinka innovaatio syntyi ja kuinka se voidaan viedä käytäntöön.

Totutus

Sukupolvet verkoksi –projektin tulosten ja vaikuttavuuden arviointi on toteutettu sisäisenä prosessiarviointina, josta vastuun on kantanut projektityöntekijä. Projektin ohjausryhmä on myös osallistunut arviointiin ja sen toteutukseen liittyvien kysymysten käsittelyyn. Itsearvioinnin voi pelkistetyimmillään määrittää projektiin sisäänrakennetuksi, refleksiiviseksi toimintatavaksi. Projektissa kehitetyn toimintamallin arvioimiseksi projektityöntekijä on kirjannut ja dokumentoinut mahdollisimman systemaattisesti prosessia eri vaiheissa. Havaintojen, huomioiden ja erimuotoisten palautteiden (mm. puhelinpalautte, kirjeet, sähköposti) kirjaaminen on ollut välttämätöntä koko prosessin arvioimiseksi. Onhan niin, ettei hankkeen lopussa tuotettua arviointitietoa enää voida käyttää jo kuljetun tien ohjaamiseen. Toisaalta kaikkea ei voi arvioida: kohteet on järkevä valita sen mukaan, mitkä ovat projektin toteuttamisen kannalta kriittisimpiä teemoja. (vrt. Seppänen-Järvelä 2003, 9, 17).

Projektin eri vaiheissa on arvioitu toimintaa ja sen tarkoituksenmukaisuutta seuraavien aineistojen pohjalta:

- Toimintaan osallistuneiden lasten, nuorten, vanhempien ja mentoreiden *yksilöhaastattelut* (yhteensä 61 haastattelua)
- Yhteistyökumppaneille suunnattu *palautekysely* (yhteensä 19 vastausta).
- *Projektityöntekijän työpäiväkirjat* vuosilta 2002–2004 (yhteensä 300 sivua).
- *Projektityöntekijän havaintopäiväkirjat* seuraavista teemoista: 1) mentorointisuhteiden seuranta (mentoreilta, lapsilta ja nuorilta, lasten vanhemmilta ja tarvittaessa ammattilaisilta puhelimitse, sähköpostilla tai tapaamisissa tulleet palautteet), 2) alkutapaamiset lasten, nuorten ja perheiden kanssa, 3) mentoreiden (työn)ohjaustapaamiset ja 4) mentorointiparien yhteensovittamisprosessi ja –tapaamiset sekä 5) yhteisten tapahtumien, toimintapäivien ja retkien suunnittelu ja toteutus.
- *Alkutietolomakkeet*, joilla on ennen toiminnan aloitusta kerätty taustatietoa lapsilta ja nuorilta ja heidän vanhemmiltaan (ks. liitteet 3 ja 4).
- Mentoreiden *alkuhaastattelut*; heiltä projektin aikana kerätyt pienimuotoiset *kyselyt* ja palautteet (esim. perehdytyspalautteet) sekä mentoreiden palauttamat *kulukorvauslomakkeet* (ks. liite 2).

- Ohjausryhmän *kokousmuistiot* ym. yhteistyöpalavereiden muistiot.
- Projektin *väliraportit* (2002, 2003).
- *Puolistrukturoidut palautekirjeet*, joita on kerätty projektiin osallistuneilta perheiltä koko prosessin ajan.
- Projektista julkaistut *lehtijutut ja –artikkelit*.

Projektissa on pyritty saamaan käsitystä siitä, miten osallistujat itse ovat toiminnan kokeneet. Tätä monitoimijaista arviointia varten on kerätty haastatteluaineisto projektiin osallistuneilta lapsilta ja nuorilta, lasten vanhemmilta ja mentoreilta. Projektityöntekijä on raportoinut alustavasti tuloksista sosiaalialan ammattilehdissä (esim. Sosiaaliturva 18.8.2004, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus 3 /2004). Osallistujien haastatteluissa on keskitytty selvittämään heidän kokemuksiaan erityisesti toiminnan taitekohdista: mentorointitoiminnan aloittamiseen, nykyhetkeen ja tulevaisuuteen liittyvistä kokemuksista (vrt. Seppänen-Järvelä 2003, 5).

Tässä raportissa pääpaino on osallistujilta ja yhteistyökumppaneilta kerätyssä *haastattelu- ja kyselyaineistossa*. Muut edellä mainitut aineistot asettuvat arvioinnin taustaksi; kokonaisuudessaan ne ovat olleet merkittäviä käsillä olevan raportin kirjoittamisessa ja toiminnan arvioinnissa. Tausta-aineisto on muodostanut tärkeän perustan projektin toimintatavan, prosessin luonteen ja siinä saavutettujen oppimiskokemusten tarkastelemiseksi (vrt. Seppänen-Järvelä 2003, 7).

Lasten nuorten ja heidän vanhempiansa sekä mentoreiden ensimmäinen haastattelukierros (30 haastattelua) suoritettiin helmi–huhtikuussa 2004. Tuolloin haastateltiin niitä, jotka olivat haastatteluhetkellä olleet toiminnassa mukana yli vuoden. Toinen haastattelukierros (31 haastattelua) toteutettiin loka–joulukuussa 2004. Projektiajan puitteissa ei ehditty haastattelemaan kaikkia osallistujia: niitä lapsia ja nuoria, lasten vanhempia sekä mentoreita, jotka aloittivat toiminnan vasta loppusyksystä 2004. Heiltä on kuitenkin kysytty palautetta toiminnasta puhelimitse ja kirjeillä.

Projektin yhteistyökumppaneille tehtiin alkutalvesta 2005 kysely, jolla kerättiin arvioita projektin onnistumisesta. Keskeisille yhteistyökumppaneille lähetettiin postikysely projektin arvioimiseksi tammikuussa 2005. Kyselylomake lähetettiin 25 henkilölle, jotka edustivat päivähoidtoa, koulua, sosiaalitoimea, terveystoimea, seurakuntaa, nuorisotoimea, sosiaalialan oppilaitoksia tai sosiaalialan järjestöjä.

Projektista on lisäksi valmistunut ja tekeillä projekti- ja opinnäytetöitä Jyväskylän ammattikorkeakouluun (sosiaaliala) ja Jyväskylän yliopistoon (sosiaalityö). Näitä töitä voi pitää yhtenä osana projek-

tin arviointia. Seuraavassa on listattu projektista valmistuneet tai tekeillä olevat projekti- ja opinnäytetyöt:

- Blomberg, Anu & Marttila, Maia (2004). Sukupolvet verkoksi –projekti: Yhteisöllisyyttä ja sukupolvien välisiä suhteita tukemassa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.
- Heinonen, Taina & Parviainen, Henna (2004). Sukupolvet verkoksi projekti — mentoreiden kokemuksia ja ajatuksia sukupolvien välisestä mentoroinnista. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.
- Jonninen, Tarja & Sormunen, Titta (2004). "Jos ei olis kavereita, ei mulla olis mitään tekemistä". Sukupolvet verkoksi -projektiin osallistuneiden lasten sosiaaliset verkostot. Opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala. Julkaisematon. Joulukuu 2004.
- Blomberg, Anu & Rämänen, Minna-Maria (2005). Muistojen sukupolvisuhteet. Merkitykselliset aikuiset lapsuuden sosiaalisessa maisemassa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö. Tekeillä oleva pro gradu -tutkielma.
- Lampinen, Pauliina & Lehtonen, Heini (2005). Vanhainkotijuttu. Portfolio, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.

Projektiin osallistuneiden lasten kokemuksia on koottu ja analysoitu sosionomi (AMK) Tarja Jonnisen ja Titta Sormusen (2004) lopputyössä. Tutkielmassaan he tarkastelivat, millaisia verkostoja lapset tarvitsisivat ja miten mentorointi oli vaikuttanut lasten sosiaalisiin suhteisiin. Jonninen ja Sormunen toteuttivat teemahaastattelut kuudelle 8–12 -vuotiaalle projektissa mukana olevalle lapselle toiminnallisilla menetelmillä. He käyttivät haastattelussa verkostokartasta muokattua verkostopuuta sekä Pesäpuu ry:n markkinoimia nallekortteja. Haastatellut lapset olivat melko tyytyväisiä sosiaaliseen verkostoonsa; heillä oli riittävästi kaverisuhteita, mutta läheisten aikuiskontaktien määrä oli suppea ja tapaamiset usein epäsäännöllisiä. Lapset olisivatkin halunneet nähdä enemmän tiettyjä itselleen tärkeitä aikuisia. Mentoreiden ja lasten välille oli syntynyt läheinen ja säännöllinen ystävyysuhde.

Sosiaalityön opiskelijat Anu Blomberg ja Minna-Maria Rämänen (2005) valmistelevalle pro gradu -tutkielmaansa aiheesta ”millaisia lapsuuden kokemuksia sukupolvien välisistä suhteista projektiin

osallistuneilla mentoreilla on ollut”. Heidän ideanaan on hyödyntää tutkimuksessa valokuvatyöskentelyä, jossa mentorit valitsevat teemahaastattelun pohjaksi omia valokuviaan, jotka kuvaavat jollain lailla heille merkityksellisiä sukupolvisuhteita lapsuudessa. Valokuvat toimivat haastattelujen motivoijina ja suuntaajina. Blombergin ja Rämäsén tutkimus tullee antamaan tärkeitä tietoja siitä, millainen merkitys mentoreiden omilla lapsuuden- ja nuoruudenkokemuksilla on ollut toimintaan motiivituomisessa.

5.2 Osallistujien arviot

”Se aina kysyy puhelimessa ja sit me päätetään”

Projektiin osallistuneita *lapsia ja nuoria* on haastateltu kahteen otteeseen. Ensimmäisellä haastattelukierroksella helmi-huhtikuussa 2004 haastatteluja toteutettiin yhteensä yksitoista ja niihin osallistui kaksitoista 5–18 -vuotiasta lasta ja nuorta. Kaikki projektissa tuolla hetkellä mukana olleet lapset vanhempineen antoivat luvan haastatteluun.⁴ Haastattelut toteutti projektityöntekijä, ja ne tallennettiin kirjaamalla vastaukset ylös haastattelulomakkeelle. Yhtä lukuun ottamatta haastattelut tehtiin lapsen tai nuoren kotona, useimmiten tämän omassa huoneessa tai jossakin muussa rauhallisessa tilassa. Yksi haastatteluista tehtiin lapsen vanhemman pyynnöstä projektityöntekijän työhuoneella. Yhdessä haastattelussa haastateltiin samanaikaisesti sisarusparia, josta molemmat olivat osallistuneet mentorointitoimintaan. Kahdessa haastattelussa palautetta toiminnasta halusi antaa myös toiminnassa mukana olevan lapsen tai nuoren sisarus, vaikka tämä ei itse ollutkaan osallistunut mentorointitoimintaan.

Toisella kierroksella loka–joulukuussa 2004 haastateltiin yhteensä kahtatoista 5–18 -vuotiasta lasta tai nuorta. Viisi sosionomi (AMK) –opiskelijaa ja yksi sosiaalityön opiskelija toteuttivat haastattelut, ja suurin osa niistä tallennettiin kirjaamalla vastaukset ylös haastattelulomakkeelle. Kolmen lapsen haastattelu tallennettiin nauhoittamalla perusteellisempaa tarkastelua varten. Puolet (6) näistä haastatteluista oli seurantahaastatteluja, jolloin lasta tai nuorta oli haastateltu ensimmäisen kerran jo edellisen kevään aikana. Lopussa kuudessa haastateltiin lasta tai nuorta ensimmäistä kertaa.

Toiminnassa mukana olleiden lasten ja nuorten kokemusten ja mielipiteiden keräämiseksi projektissa on siis toteutettu *yhteensä 24 haastattelua*. Lasten ja nuorten haastatteluihin osallistui hyvin eri-

⁴ Alkutilvesta 2004 projektin lopettaneet kolme lasta vanhempineen eivät enää halunneet osallistua palautehaastatteluihin.

ikäisiä lapsia ja nuoria, nuorimman ollessa 5-vuotias ja vanhimman 18-vuotias, ja tämä on otettava huomioon tuloksia tarkasteltaessa. Neljäsosa haastatelluista lapsista ja nuorista tuli maahanmuuttaja-perheistä; suhteellisen hyvän suomen kielen taidon vuoksi tulkkia käytettiin kuitenkin vain muutamassa haastattelussa. Molemmilla haastattelukierroksilla käytettiin pääosin samoja haastattelukysymyksiä, lukuun ottamatta joitakin pieniä muutoksia ja tarkennuksia. Haastatteluissa nousi selkeästi esille, että haastattelu ei välttämättä ole kaikille lapsille sopiva tai mielekäs ilmaisun muoto, kuten ei kaikille aikuisillekaan. Tästä näkökulmasta erityiseksi haasteeksi nousee lapsille ja nuorille sopivien palautteenantotapojen kehittäminen, esimerkiksi toiminnallisia välineitä hyväksi käyttäen (ks. kuitenkin Jonninen & Sormunen 2004).

Lasten ja nuorten haastatteluista käy ilmi, että toiminnan aloittaminen oli ollut monelle jännittävä asia, kun mietittiin *”millainen ihminen sieltä mahtaa tulla”*. Osa ei ajatellut etukäteen lainkaan, millaista aikuisen kanssa ystäväystyminen voisi olla. Yksi lapsista kertoi myös, että ei olisi aluksi lainkaan halunnut tutustua aikuisen ystävän kanssa. Useimpien toiveena oli, että aikuisen kaverin kanssa olisi hauskaa yhdessä, *”voitaisiin tehdä kaikkea kivaa”* ja *”välitettäisiin toinen toisesta”*.

Useimmat haastatellut olivat sitä mieltä, että mentorista on ollut hyötyä, vaikka kaikki eivät osanneet täsmällisesti nimetä, millaista hyötyä. 9-vuotias tyttö kuvaa tilannetta näin: *”Äitikin saa olla, sen ei tarte koko ajan huolehtia musta ja mullekin tulee vaihtelua”*. 10-vuotias poika sen sijaan toteaa: *”Mä tulín vähän rauhallisemmaks koulussa”*. Aikuisystävän hyötyinä mainittiin myös seuraavat asiat: aikuisystävästä on seuraa, kun äiti on töissä myöhään; aikuisystävän kanssa saa tehdä kaikkea kivaa; aikuisystävälle voi kertoa juttuja ja salaisuuksia; aikuisystävän kanssa voi leikkiä ja tehdä asioita, joita ei kavereiden kanssa voi tehdä; aikuisystävä auttaa läksyissä. Haittapuolina sen sijaan muutamat haastatellut pitivät toiminnan päättymistä yllättäen: mentori ei ollut jatkanutkaan tapaamisia, vaikka lapsi tai nuori olisi näin toivonut.

Merkille pantavaa on se, että useat haastatellut lapset olisivat toivoneet tapaamisia mentorin kanssa useamminkin – riippumatta siitä, oliko mentorin kanssa tavattu esimerkiksi kerran viikossa tai harvemmin. On hyvä kysyä, onko lasten ja nuorten tarve arkea jakavalle aikuiselle kumppanille niin suuri, että mentoroinnilla voidaan sittenkin vastata vain osaan näistä tarpeista? Toisaalta osan mielestä tapaamisia oli ollut riittävän usein, mutta yhtä lasta harmitti se, että tapaamiset olivat kovin epäsäännöllisiä: välillä tavattiin liian vähän, välillä jopa liikaa. Useimmat lapset olivat sitä mieltä, että mentorin kanssa ei ole syntynyt suurempia erimielisyyksiä tai riitoja. Tärkeää on kuitenkin nostaa esille kahden lapsen ristiriitaiset kokemukset silloin, kun lapsi itse ei ollut saanut sanotuksi riittävän

selvästi omia toivomuksiaan tai kun mentori oli lähes aina päättänyt siitä, mitä yhdessä tehdään. Eräs haastatelluista ilmaisi pettymystään toimintaan näin: *”Oltaisiin vain pidetty hauskaa... mutta ei se niin hauskaa enää ollutkaan... urheilua oli vähän liikaa.”*

Kun lapsilta ja nuorilta kysyttiin, mikä on ollut parhainta tai hauskinta, mitä mentorin kanssa on yhdessä tehty, useissa vastauksissa esiin nousivat varsin ”tavalliset” asiat, kuten yhteinen luisteluretki tai vierailu mentorin omien vanhempien luona. Yhtä lukuun ottamatta haastatellut olivat sitä mieltä, että toiminnassa aikuisystävän kanssa ei ole ollut mitään tylsää asiaa. Yhden nuoren mielestä mentorin kanssa oli tehty liian paljon yhtä ja samaa asiaa, josta nuori itse ei loppujen lopuksi ollut enää lainkaan kiinnostunut. Aikuisystävän kanssa tehtyjen asioiden kirjo oli laaja; seuraavassa on yhteenvetoa siitä, millaisia yhteisiä tekemisen ja olemisen muotoja lapset ja nuoret haastatteluissa nostivat esille:

- Kyläilyt puolin ja toisin
- Pihalla oleminen, ulkoilu, leikkipuistot
- Askartelu
- Jutteleminen
- Ruuanlaitto ja leipominen
- Liikunta ja pelit (esim. luistelu, jalkapallo, kiipeily, uinti, pyöräily)
- Penkkiurheilu (esim. jalkapallo- ja jääkiekko-ottelut)
- Luontoretket
- Läksyjen teko
- Leikkiminen
- Kaupunkiretket
- Kirjastokäynnit
- Elokvat, teatteri, tivoli tai ravintolassa syöminen.

Useat haastatellut olivat sitä mieltä, että kaikki, mitä mentorin kanssa on yhdessä tehty, *”on ollut kivaa”*. Eräs haastatelluista kuvasi yhteisten tekemisten suunnittelua mentorin kanssa näin: *”Se aina kysyy puhelimesta ja sit me päätetään”*. Olisikin tärkeää, että mentori kuuntelisi lapsen toiveita ja suunnittelisi toimintaa yhdessä lapsen kanssa; tätä voi pitää yhtenä tärkeimmistä toimivan mentorisuhteen edellytyksistä. Muutama haastatelluista kuvasi, että tapaamiset ovat olleet silloin omien odotusten mukaisia, kun tekemiset oli suunniteltu aikuisystävän kanssa yhdessä ja kun tapaamiset olivat luotettavia ja täsmällisiä.

Lähes kaikki haastatellut pitivät projektin yhteisiä tapahtumia ja toimintapäiviä mukavina, esimerkiksi siksi että *”niissä on saanut uusia kavereita”* tai *”niissä on ollut hauskaa”*. Mielekkäintä tapahtumissa, retkissä ja toimintapäivissä oli lasten ja nuorten mielestä se, että *”niistä saa uusia ystäviä”*, *”tutustuu uusiin paikkoihin”*, *”saa syödä”*, *”saa olla ulkona”*, *”saa tehdä erilaisia asioita ja tehtäviä”* ja *”voi leikkiä muiden kanssa”*. Etenkin yön yli kestänyt Tampereen kevätretki Särkänniemen huvipuistovierailuineen oli jäänyt haastateltujen mieleen. Toisaalta kaksi nuorta ei kokenut yhteisiin tapahtumiin osallistumista mielekkäänä: toinen heistä totesi, että kohteet ja ohjelma eivät olleet aina 14-vuotiaan näkökulmasta mielenkiintoisia.

Haastatteluista käy ilmi, että useimmat projektiin osallistuneet lapset ja nuoret käyttävät mentorista mieluiten nimitystä *aikuisystävä* tai *aikuiskaveri* – osalle jopa termi mentori oli jäänyt kokonaan vieraaksi. Enemmistöllä ei mielestään ollut muita aikuisystäviä. Haastatellut kertoivat puhuvansa aikuisesta ystävästä ja ystävyysuhteeseen liittyvistä asioista useimmiten kavereiden tai oman äidin kanssa. Myös joidenkin sukulaisten, opettajan tai sisarusten kanssa asiasta oli puhuttu. Yksi lapsista kertoi kuitenkin, että ei ole puhunut aikuiskaverista ja yhteisistä tekemisistä kenellekään. Henkilöiksi, joiden kanssa aikuisystävästä ei yleensä puhuttu, mainittiin isä, jotkut kaverit ja serkut.

Lapset ja nuoret kertoivat oppineensa mentoriltaan muun muassa harrastuksiin ja käytännön toimintaan liittyviä asioita (esim. tietokoneet, liikunta) tai asenteisiin ja käyttäytymiseen liittyviä asioita (esim. *”ei kannata kiirehtiä joka paikkaan”*) Noin kolmannes haastatelluista ei osannut vastata tähän kysymykseen. Lapset ja nuoret arvelivat itse opettaneensa mentoreilleen muun muassa harrastuksiin, kuten liikuntaan ja peleihin tai arvoihin liittyviä asioita, kuten rehellisyyttä. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että noin puolet haastatelluista ei osannut sanoa, mitä asioita he olisivat itse saattaneet mentorilleen opettaa tai neuvoa.

Lapsilta ja nuorilta kysyttiin, mitä he haluaisivat sanoa lapselle tai nuorelle, joka haluaisi ystäväkseen aikuisen. Haastatellut antoivat muun muassa seuraavia ohjeita: *”ei kannata jännittää”*, *”sellainen (aikuisyystävä) kannattaa ottaa, jos ei ole paljon kavereita”* tai *”aikuisen kanssa voi tehdä kivoja asioita ja pääsee kaikeiin paikkoihin”*. Lapsia ja nuoria pyydettiin haastatteluissa myös kuvaamaan heidän mielestään ’hyvää aikuisystävää’. Lasten ja nuorten mielestä hyvä aikuisystävä on muun muassa *ystävällinen, reilu, rehellinen, kiiva, luotettava, hauska, sosiaalinen, tunteellinen, osaa kuunnella, ei suutu pienistä asioista, leikkii paljon eikä kiinsaa, tavallinen ihminen, osaa pelata, kertoo huolet ja sille voi kertoa salaisuudet*.

”Meistä kukaan ei pärjää yksin tässä maailmassa”

Projektiin osallistuneiden *lasten ja nuorten vanhempien* kokemusten ja mielipiteiden keräämiseksi on toteutettu *yhteensä 19 haastattelua*. Ensimmäisellä haastattelukierroksella keväällä 2004 kolme sosionomi (AMK)-opiskelijaa toteutti yhteensä yhdeksän haastattelua. Haastatteluihin osallistui 13 henkilöä; suurin osa haastatteluista oli yksilöhaastatteluja, mutta yhteen osallistuivat lapsen molemmat vanhemmat ja kahteen vanhemman uusi puoliso. Yhtä lukuun ottamatta haastattelut tehtiin perheen kotona, yksi haastattelu projektityöntekijän työhuoneella vanhemman toiveesta. Kaikki projektissa tuolla hetkellä mukana olleet vanhemmat suostuivat haastatteluun.⁵ Molemmilla haastattelukierroksilla käytettiin pääosin samoja haastattelukysymyksiä, lukuun ottamatta joitakin pieniä muutoksia ja tarkennuksia.

Toisella haastattelukierroksella syksyllä 2004 viisi sosionomi (AMK)-opiskelijaa ja sosiaalityön opiskelija haastattelivat yksilöllisesti yhteensä kymmentä vanhempaa. Suurin osa haastatteluista tallennettiin kirjaamalla vastaukset ylös haastattelulomakkeelle; kaksi haastattelua tallennettiin nauhoittamalla perusteellisempaa tarkastelua varten. Mielenkiintoista on se, että syksyllä 2004 peräti viisi vanhempaa kieltäytyi haastattelusta: osa vedoten siihen, että oli osallistunut haastatteluun jo keväällä, osa taas ilmoitti syyksi ajanpuutteen. Viisi toteutuneesta kymmenestä haastattelusta oli seuranta-haastatteluja, jolloin vanhempaa oli haastateltu jo edellisen kevään aikana. Lopuissa haastateltiin vanhempia ensimmäisen kerran.

Vanhempien haastatteluista käy ilmi, että useimmat vanhemmat olivat kuulleet projektista päiväkodista tai koulusta saatujen esitteiden kautta. Joka kolmannelle tieto oli kulkeutunut myös lastensuojelun perhetyön kautta. Huomionarvoista on, että monet olivat kuulleet projektista usealta eri taholta, ennen kuin olivat rohkaistuneet ottamaan projektityöntekijään yhteyttä. Muutama haastatteluista totesi, että projektityöntekijään oli matalampi kynnys ottaa yhteyttä kuin esimerkiksi lastensuojelun perhetyöntekijään tai perheneuvolaan – mentorointi- ja aikuisystävätoiminta koettiin vähemmän leimaavana kuin esimerkiksi tukiperhetoiminta. Eräs projektiin osallistunut äiti totesi esimerkiksi palautehaastattelussa näin: *”...Mutta tää oli kyllä semmonen, että tota niin, ei oikeestaan ei ees nimi sanonu*

⁵ Kaksi alkutalvesta 2004 projektin lopettaneen perheen vanhempaa ei enää halunnut osallistua palautehaastatteluihin.

sillä tavalla, ku monesti, niinku meillä se kun on se tukiperhe, tuki...niin sanoo jo se nimi niinku tökeki, että ei voinu ruveta ajattelemaan sellaista asiaa ollenkaan...”.

Haastatellut lasten vanhemmat kertoivat halunneensa mukaan projektiin siksi, että lapselle kaivattiin ystävyyssuhdetta toiseen aikuiseen – erityisesti silloin, kun vanhempi oli itse yksinhuoltaja. Toisaalta toivottiin myös omaa aikaa itselle sekä uusiin ihmisiin tutustumista, varsinkin silloin, kun perhe oli muuttanut vastikään asuinalueelle. Monessa kohdin tuli myös esiin isän puuttuminen lapsen elämästä esimerkiksi avio- /avoeron tai vanhempien tulehtuneiden välien vuoksi. Haastatellut pitivät toiminnan parhaimpana puolena sitä, että oma lapsi oli saanut itselleen luotettavan aikuisen ystävän, eikä toiminta ollut rahasta kiinni. Merkittäväksi asiaksi koettiin myös projektissa syntyneet uudet ihmissuhteet, joita yhteiset tapahtumat ja toimintapäivät haastateltujen mielestä tukivat.

Lasten vanhemmat perustelivat yhteisten tapahtumien ja toimintapäivien merkitystä muun muassa näin: *”Kiva lähteä, kun tietää että kaikki on selvin päin, kerrankin voi olla vapaasti ja hengittää”, ”on kiva että tapaa muita ihmisiä, jotka ovat mukana tässä”, ”parasta on ollut tutustuminen uusiin perheisiin” ja ”yhdistänyt omaa perhettä, tapa perheelle eheytyä”.* Yhtä lukuun ottamatta haastatellut pitivät yhteisiä tapahtumia ja toimintapäiviä kokonaisuuden kannalta tärkeinä. Tärkeiksi tekijöiksi mainittiin lapsille mieleiset ja sopivat kohteet ja toiminnot, yhteiset ruokailut (”valmiiseen pöytään”), koko ryhmään tutustuminen, mahdollisuus koko perheen yhdessäoloon sekä toiminnan maksuttomuus. Tapahtumien ja toimintapäivien nähtiin tuovan arkeen uutta ja mukavaa vaihtelua, mahdollistavan eri kansallisuuksiin tutustumisen sekä uusien asioiden näkemisen ja kotoa pois pääsemisen. Erittäin tärkeänä pidettiin toimintapäivissä syntynyttä yhteishenkeä: *”Meistä kukaan ei pärjää yksin tässä maailmassa, ilman turva-verkkoa on tosi huono olo”.* Toisaalta muutamassa haastattelussa toivottiin eriytettyä toimintaa lapsille ja aikuisille sekä tapahtumien keston tarkistamista (”joskus liian lyhyt päivä, joskus liian pitkä”). Yksi haastatelluista sen sijaan kyseenalaisti kokonaan tapahtumien ja toimintapäivien mielekkyyden: *”ei huvita osallistua, se on jokaisen yksityisasia”.*

Muutama haastateltu piti toiminnan huonoina puolina toiminnan päättymistä mentorin kanssa tai lapsen ja mentorin tapaamisten epäsäännöllisyyttä. Yksittäisiksi ongelmia tai ristiriitoja aiheuttaneiksi asioiksi mainittiin myös palautekirjeiden täyttämiseen liittyvät vaikeudet, lapsen muualla asuvan isän negatiivinen asenne toimintaan, epävarmuus toiminnan jatkumisesta projektirahoituksen vuoksi tai kieliongelmat projektissa mukana olevien maahanmuuttajien kanssa. Valtaosan mielestä yhteistyö mentorin kanssa oli kuitenkin sujunut hyvin: *”sopimuksissa on pysytty, kuitenkin joustavuutta on löytynyt”.* Kun vanhemmilta kysyttiin, mitä muutettavaa tai parannettavaa toiminnassa heidän mielestään on,

useimmat toivoivat toiminnan jatkuvan samanlaisena. Huomiota toivottiin kuitenkin kiinnitettävän vielä toiminnan jatkuvuuden turvaamiseen, koko osallistujajoukon yhteisten tapaamisten lisäämiseen toimintapäivien tai tapahtumien lisäksi sekä tiiviimmän tapaamistahdin luomiseen lapsen ja mentorin välille. Muutamat haastatelluista toivoivat myös lisää maahanmuuttajaperheitä mukaan toimintaan.

Haastatelluista lähes kaikki kokivat saaneensa riittävästi vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja etene- miseen, esimerkiksi keskustelemalla projektityöntekijän kanssa, osallistumalla palautekyselyihin ja keskustelemalla mentorin kanssa. Muutama vanhempi totesi, että harmillista on kuitenkin ollut se, että miespuolista mentoria ei ole lapselle toiveesta huolimatta löytynyt. Lähes kaikki kokivat saa- neensa riittävästi tietoa toiminnasta ja projektityöntekijän lähettämiä tiedotteita ja palautekirjeitä pidettiin hyvänä käytäntönä. Toisaalta vanhemmat toivoivat vielä lisää tietoa projektista lehtiin ja ylipäätään mediaan.

Toiminnan tuomiksi hyödyiksi haastatellut mainitsivat muun muassa luottoystävän saamisen lapsel- le; ”elämänrohkeuden”, turvallisuuden ja luottamuksen tunteen vahvistumisen lapsen elämässä sekä toiminnan tuoman vaihtelun arkeen. Tärkeänä pidettiin toiminnan myötä löytynyttä ”omaa aikaa” ja ”rauhallisempaa mieltä” sekä yhteisissä tapahtumissa ja toimintapäivissä syntynyttä perheen yhteistä aikaa ja turvaverkkoa. Mentorin kuvattiin olevan lapsen elämässä ”*kuin isosisko*”, hyvä ja luotettava ystävä; kaveri, jonka kanssa voi tehdä kaikkea kivaa; kaveri ja kasvattaja; ”*kaubeen ihana ihminen*”; ”*kuin varaäiti*” (naurua); esikuva; merkittävä aikuisen malli tai miehen malli.

Toiminnan onnistumisen ehtoina vanhemmat pitivät muun muassa jonkinlaista perusrahoitusta, perusteellisia alkukeskusteluja ja lapsi–aikuinen -parien huolellista valintaa, riittävän ajan varaamista lapsen ja mentorin tutustumiseen, lasten, perheiden ja mentoreiden yhteisiä tapaamisia ja tapahtumia sekä osallistujien omaa halua ja motiivia osallistua toimintaan. ’Hyvä mentorin’ ominaisuuksina pi- dettiin muun muassa avoimuutta, luotettavuutta, vastuuntuntoisuutta ja rehellisyyttä; mielikuvituk- sellisuutta ja luovuutta; asialle omistautuneisuutta ja pitkäpinnaisuutta, yhteistyökykyisyyttä sekä ky- kyä ”*aidosti välittää*”. Yhtäällä korostettiin lapsilähtöisyyttä: sitä, että toimintaa toteutetaan lapsen tarpeista käsin, kunnioitetaan ja ollaan kiinnostuneita lapsen toiveista ja asioista.

Kun vanhemmilta kysyttiin, pitäisikö toiminnassa lisätä yhteistyötä lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivien ammattilaisten kanssa, mielipiteet jakautuivat voimakkaasti kahtia. Joka toinen haastatelluista kertoi ensinnäkin keskustelleensa toiminnasta jonkun ammattilaisen, kuten päiväko-

din henkilökunnan tai lastensuojelun perhetyöntekijän kanssa. Noin puolet haastatelluista oli myös sillä kannalla, että yhteistyötä voisi tarvittaessa vielä lisätä, esimerkiksi yhteisten keskustelujen merkeissä. Toisaalta loput painottivat sitä, että toiminta on vapaa-ajan toimintaa, lapsen ja perheen yksityinen asia, eikä sitä ole syytä yhdistää esimerkiksi koulu- tai päiväkotiasioihin.

Tulevaisuutta ajatellen haastatellut toivoivat toiminnalta jatkuvuutta ja laajenemista sekä lähialueilla että valtakunnallisesti. Vanhemmat totesivat, että voisivat suositella toimintaa yksinhuoltajille tai *”perheille, joilta puuttuu sosiaaliset verkostot tai sukulaiset on kaukana”*, *”kaikille ulkomaalaisille”* (maahanmuuttajaäiti), *”semmoisille perheille, jotka on syrjäytymässä tai vaarassa siihen”*, *”uusperheille, ydinperheille, yksinhuoltajille, muualta tulleille”*, mutta myös *”kaikenlaisille perheille, ei tarvitse olla yksinhuoltaja”*. Haastateltujen mielestä toiminta on tarpeellista koko perheen hyvinvoinnin kannalta sekä ajatellen erityisesti *”rikkinäisiä perheitä”*, yksinhuoltajia ja äitejä, joilla on joko vähän tai ei lainkaan omaa aikaa. Parhaimmillaan projektista voi vanhempien mukaan saada uusia ihmissuhteita ja *”toimivan systeemin”* perheen tueksi sekä tukea lapsen sosiaaliselle ja tunnetason kehitykselle.

”Jokainen voi olla omalla tavallaan hyvä mentori”

Projektiin osallistuneita *mentoreita* on haastateltu projektin aikana kahteen otteeseen. Kevättalvella 2004 haastatteluihin osallistui yhteensä 10 mentoria. Näistä naisia oli kahdeksan ja miehiä kaksi. Kaksi sosiaalityön projektiopiskelijaa toteutti haastattelut, ja ne tallennettiin kirjaamalla vastaukset haastattelulomakkeelle. Näistä haastatteluista on valmistunut opinnäytetyö sosiaalityön projektiopintoihin (ks. Heinonen & Parviainen 2004). Toinen haastattelukierros suoritettiin lokakuun ja joulukuun 2004 välisenä aikana ja haastatteluihin osallistui yhteensä 14 mentoria. Viisi sosionomi (AMK) –opiskelijaa ja sosiaalityön opiskelija toteuttivat haastattelut, ja suurin osa niistä tallennettiin kirjaamalla vastaukset ylös haastattelulomakkeelle. Osa näistä haastatteluista oli seurantahaastatteluja, jolloin mentoria oli haastateltu ensimmäisen kerran jo edellisen kevään aikana. Kolmen mentorin haastattelu tallennettiin nauhoittamalla perusteellisempaa tarkastelua varten.

Mentoreilta on myös kerätty vuosien 2002 ja 2004 välisenä aikana perehdytyspalautteet, joissa pidettiin perehdytyksen parhaimpana antina keskustelua ja vuorovaikutusta eri-ikäisten ja erilaisten ihmisten kanssa. Erään haastatellun mentorin sanoin: *”Koko tää mentoriks perehdytysprosessi, niin se on opettanu paljon. Ett siell oli hirveesti hyödyllisiä pienryhmätehtäviä, ett palattiin sinne omaan lapsuuteen ja mietittiin kaikkia itselle tärkeitä henkilöitä ja sen toiminnan luonnetta sen kautta”*. Perehdytyksen käytännönläheisyyttä arvos-

tettiin; toisaalta esimerkkejä käytännön kokemuksista toivottiin vieläkin lisää. Palautteissa toimintansa tueksi ja ohjaukseksi suurin osa mentoreista toivoi kokemusten jakamista muiden vapaaehtoisten kanssa, ryhmäkeskustelua sekä tarvittaessa henkilökohtaista tukea ja neuvoja projektityöntekijältä.

Useimmat haastatellut kuvasivat omaa rooliaan lapsen tai nuoren *aikuisena ystävänä*, kuten seuraavassa lainauksessa todetaan ”*mentori on aikuinen ystävä, jolla on aikaa lapselle ja jonka kanssa voi tehdä erilaisia asioita*”. Mentoria kuvattiin lapsen tai nuoren *luottoaikuiseksi, neuvonantajaksi, kuuntelijaksi ja kokemuspääoman jakajaksi*. Toisaalta huomautettiin mentori -termin kankeudesta; tilalle ehdotettiin ”suomalaisemmalta” kuulostavia nimityksiä, kuten *aikuisystävä* ja *aikuinen kumppani*. (Heinonen & Parviainen 2004). Mentorin rooliin katsottiin kuuluvan ajan antaminen lapselle, käytettävissä oleminen, lapsen hyväksyminen omana itsenään sekä vastuun kantaminen.

Haastateltujen mielestä toiminnan parhaimpia puolia olivat projektissa syntyneet ihmissuhteet, lapsen luottamuksen saavuttaminen sekä arkinen yhdessäolo lapsen kanssa. Haastatellut korostivat vastavuoroisuuden periaatetta toiminnan kantavana ajatuksena; he kokivat olleensa yhtäläillä antajan kuin saajankin roolissa. Toiminnan sujuvuuden kannalta tärkeänä pidettiin riittävää tukea ja ohjausta, jota oli saatu lähinnä mentoreiden vertaistapaamisista ja projektityöntekijältä. (Heinonen & Parviainen 2004). Toiminnan parhaimpina puolina pidettiin myös mentoreiden vertaistapaamisia, työntekijältä ja muilta mentoreilta saatua tukea ja lämmintä vastaanottoa lapsen perheessä.

Haastattelujen perusteella mentoreiden tärkeimpiä motiiveja toimintaan lähtemiseen olivat ensinnäkin ylipäänsä halu toimia lasten ja nuorten kanssa ja tehdä jotain heidän hyväkseen. Iältään vanhimmat vapaaehtoiset kertoivat toimintaan houkuttaneen myös sen, että omat lapsenlapset kaukana tai heitä ei ole. Kiinnostusta olivat herättäneet myös projektin mielenkiintoinen ja tuore idea sekä halu saada uusia ystäviä ja tutustua uudella tavalla lähiympäristöön. Opiskelijavapaaehtoiset pitivät tärkeänä mahdollisuutta kytkeä projekti omiin sosiaali- ym. alan opintoihin sekä kiinnittyä uudella tavalla asuin- ja opiskelupaikkakunnalle. Osa mentoreista toivoi, että toimintaan osallistumalla saattoi tarjota levähdysmahdollisuutta yksinhuoltajaaideille. Useat olivat olleet myös aiemmin tavalla tai toisella tekemisissä lasten kanssa: toimineet esimerkiksi kerhon vetäjinä, lapsuuden kodissa oli ollut hoitolapsia tai kotona paljon pienempiä sisaruksia. Osa kaipasi myös vastapainoa ja vaihtelua opiskeluiden täyttämään elämään tai työttömyyden tuomaan tyhjyyteen.

Merkille pantavaa on se, että useimmat haastatellut pitivät toimintaan liittyvänä huonona tai pikemminkin ristiriitaisena puolena oman ajan riittämättömyyttä; eräänlaista ”syyllisyyden tunnetta”, joka

aiheutuu siitä, kun ei pystykään vastaamaan lapsen tai lapsen vanhemman joskus suuriin odotuksiin. Muutama haastateltu oli kokenut ongelmaksi näkemyserot lapsen vanhemman kanssa: eräs piti omaa rooliaan mentorina hyvin kapeana (”olin lähinnä autonkuljettaja”) ja toinen koki, että lapsen vanhempi pyrkii liiaksi kontrolloimaan lapsen ja mentorin yhteistä toimintaa (Heinonen & Parviainen 2004). Myös rajojen asettamiseen liittyvä problematiikka askarrutti monia, kuten seuraavassa lainauksessa käy ilmi: *”Ett jos se ois mun oma lapsi, niin jotenki se ois selvempää, ett miten mä toimisin, mut sitten kun se ei oo oma, niin jotenkin sitä on vähän epäroiny ett voinks mä ottaa niinku sen (= rajojen asettajan /jm) roolin myös.”* Mentorintisuhteissa hankaluuksia aiheuttaneina asioina mainittiin lisäksi lapsen perheen toimintatapojen erilaisuus suhteessa mentorin omiin periaatteisiin; ongelmat ja ristiriidat perheen sisäisissä suhteissa; rahan käyttö, kun lapsen on esimerkiksi ollut vaikea ymmärtää kulukorvausten rajallisuutta tai lapsen villi käytös ja vallattomuus.

Haastatellut kertoivat sopivansa tapaamiset lapsen kanssa yleensä joko puhelimitse tai edellisen tapaamiskerran yhteydessä. Ehdotuksia tapaamisten sisällöistä olivat tehneet lapsi tai nuori, tämän vanhemmat tai mentori itse. Tapaamistahti vaihteli, mutta yleisintä oli tavata kerran viikossa tai joka toinen viikko. Loma-aikaan, kuten kesällä, tapaamistahti saattoi poiketa tavanomaisesta; jotkut parit olivat myös sopineet pitävänsä toiminnasta taukoa kesän ajan. Tällöin yhteyttä oli kuitenkin pidetty kirjeitse, puhelimitse tai sähköpostilla. Tapaamispaikkana oli usein lapsen tai nuoren koti tai sitten mentori oli hakenut lapsen kotoa yhteisiin harrastuksiin tai omaan kotiinsa. Kaikki eivät kuitenkaan tavanneet lasta tai nuorta tämän kotona: eräs haastatelluista kertoi, että nuori ei halua mentoria kotiinsa, koska äiti puhuisi tällöin mentorille omista asioistaan. Toinen kertoi lapsen kodin ilmapiiirin olevan levoton, joten sen vuoksi he pyrkivät järjestämään tapaamiset pääasiallisesti muualla.

Haastatellut pitivät projektityöntekijän ja kokeneempien mentoreiden tukea erittäin tärkeänä toiminnan aloitusvaiheessa. Alkuvaiheen hitautta ja odottelua toisaalta kritisoitiin, mutta yhtäältä koettiin, että projektia viedään hyvin suunnitellusti, sujuvasti ja hallitusti eteenpäin. Haastatellut kokivat saaneensa vaikuttaa toiminnan etenemiseen riittävästi. *”On paljon informoitu ja pyydetty sanomaan mielipiteitä.”* Muutama totesi, että vaikutusmahdollisuuksia on ollut runsaasti, mutta itseltä ei ole löytynyt aikaa tai mielenkiintoa tarttua mahdollisuuksiin.

Toiminnan onnistumisen ehtoina ja edellytyksinä haastatellut pitivät muun muassa vapaaehtoisten riittävää perehdytystä ja jatkuva koulutusta; molemminpuolista vapaaehtoisuutta ja avoimuutta; vapaaehtoisten taustojen selvittämistä; perusteellista suunnittelua, organisointia ja toteutusta sekä toiminnan rahoitusta. Palkatun työntekijän panoksen todettiin olevan tärkeä erityisesti toiminnan aloi-

tusvaiheessa, esimerkiksi mentoreiden perehdytyksessä, lapsi–aikuinen -parien yhteensovittamisessa ja ensitapaamisen organisoinnissa, mutta yleisesti ottaen koko toiminnan kannalta: ”*On joku, joka ottaa vastuun koko hommasta*”.

Mentoriksi ryhtymisestä kiinnostuneelle haastatellut antoivat seuraavia neuvoja:

- Lähde mukaan avoimin mielin.
- Ole avoin, pitkäjänteinen, luotettava ja oma itsesi.
- Varaa aikaa tutustumiseen ja luottamuksen syntymiseen.
- Hyödynnä omaa elämäkokemustasi.
- Mieti motiivisi ja ajankäyttösi ja mihin olet valmis sitoutumaan.
- Varaa aikaa riittävästi: lapsen kanssa liikkuminen esimerkiksi vie yllättävän paljon aikaa.
- Älä ajattele toimintaa projektina, vaan ystävytenä.

”Mentori voi olla puolueeton, ymmärtävä juttukaveri”

Seppänen-Järvelä (2003, 3) toteaa, että yhtä lailla kuin projektityössä on tärkeää hyödyntää projektimaisen työn hyvät puolet, niin on pidettävä huolta projektin ja muun ympäristön rajapinnoista, jotta negatiivista eriytymistä ei pääsisi syntymään. Tämä on tärkeää erityisesti projektilla kehitettävän asian jatkuvuuden edellytysten kannalta. Projektin keskeisille *yhteistyökumppaneille* lähetettiin postikysely projektin arvioimiseksi tammikuussa 2005. Kyselylomake lähetettiin 25 henkilölle, jotka edustivat päivähoitoa, koulua, sosiaali- ja terveystoimea, seurakuntaa, nuorisotoimea, sosiaalialan oppilaitoksia tai sosiaalialan järjestöjä. Kahden sähköisesti lähetetyn muistutuskirjeen jälkeen vastauksen palautti yhteensä 19 henkilöä. Vastauksen palauttaneista kuusi työskenteli sosiaalitoimessa, neljä opetustöimessä, kolme sosiaalialan järjestöissä, kaksi terveystoimessa sekä loput sosiaalialan oppilaitoksessa, muussa hankkeessa, nuorisotoimessa tai seurakunnassa.

Kyselyssä kaikki vastaajat arvioivat saaneensa riittävästi tietoa hankkeesta. Projekti onnistui vastaajien mielestä kokonaisuudessaan kiitettävästi; heidän projektille antamiensa kouluarvosanojen (4-10) keskiarvo oli yhdeksän (9). Vastaajat kertoivat projektille asettamiensa toiveiden ja odotusten liittyneen muun muassa kohteena olevien kaupunginosien asukkaiden, ennen kaikkea lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen; sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen; perhetyön ja

tukihenkilötoiminnan tukemiseen sekä pysyvän rakenteen muodostumiseen ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön.

Kaksitoista kyselyyn vastanneista oli suositellut projektia yhdelle tai useammalle asiakkaanaan olevalle lapselle, nuorelle tai perheelle. Toimintaa oli suositeltu muun muassa tilanteissa, joissa mentorointitoiminnasta arvioitiin olevan hyötyä perheelle, mutta kaupungin järjestämä lastensuojelun avohuollon tukihenkilötoiminta ei olisi ollut perusteltua; vastikään kaupunkiin tai asuinalueelle muuttaneille perheille; yksinhuoltajille, joiden arveltiin tarvitsevan lisää voimavara- ja aikaresursseja; tai lapselle tai nuorelle, jolla työntekijä arveli olevan riittämättömät aikuiskontaktit. Vastaajat kertoivat saaneensa projektiin osallistuneilta lapsilta, nuorilta ja perheiltä pääosin myönteistä palautetta; toimintaan oltiin tyytyväisiä, muita osallistujia pidettiin aktiivisina ja projektinvetäjää mukaansa tempaavana. Yksittäiseksi ongelmakohtiksi perheet olivat kertoneet kokeneensa esimerkiksi vaikeudet toiminnan käynnistymisessä sekä sen, että mentori oli pitänyt yhteyttä lapseen harvoin ja epäsäännöllisesti.

Kun yhteistyökumppaneilta kysyttiin, miten hankkeen perustavoitteessa – lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamisessa mahdollistamalla riittävät aikuiskontaktit – on onnistuttu, yli puolet vastaajista (10) oli sitä mieltä, että tavoite on saavutettu täysin. Vastausta perusteltiin muun muassa toiminnan tuloksellisuudella – mukana olevien mentoreiden määrällä ja laadulla – sekä lapsilta, nuorilta ja perheiltä saadulta positiivisella palautteella. Loput vastaajista arvioivat tavoitteessa onnistutun osittain. Vastausta perusteltiin sillä, että tapaamiset aikuisystävän kanssa kerran viikossa eivät turvaa riittäviä aikuiskontakteja tai sillä, että harvat ja epäsäännölliset tapaamisia lapsen ja mentorin välillä tuovat epävarmuutta lapsen elämään. Toisaalta myös hankkeen toimintaresursseja pidettiin niukkoina: *”kysyntää on koko ajan enemmän kuin voi palvelua tarjota”*.

Kyselyyn vastanneet arvioivat toiminnan merkityksen lapsille ja perheille olevan varsin suuri muun muassa siksi, että *”säännölliset tapaamiset luovat turvallisuutta, luottamusta ja tukea lapselle arkipäivän kasvuun”*. Mentorin nähtiin vahvistavan lapsen tai nuoren itsetuntoa, antaessaan tälle yksilöllistä huomiota ja olemalla vain lasta varten. Toisaalta mentorin nähtiin mahdollistavan lapselle mukavia kokemuksia, jotain uutta ja erilaista ja *”maailman laajenemista kotiympyröistä”*. Mentorin ajateltiin olevan puolueeton, ymmärtävä aikuinen ystävä, eräänlainen aikuisen malli ja oman perheen ulkopuolinen turvallinen aikuinen. Toiminnan merkitystä perusteltiin myös lasten ja nuorten sosiaalisten voimavarojen vahvistamisena ja merkittävänä ennaltaehkäisevänä työnä koko perheen hyvinvoinnin kannalta.

Parhaimpina yhteistyömuotoina projektiin nähden pidettiin säännöllisiä yhteisiä tapaamisia, systemaattista tiedotusta sekä yhdessä organisoitua vapaaehtoisten koulutusta. Ongelmallisena pidettiin sitä, että projekti saattaa helposti ”kadota” ammattihenkilöstöltä muiden palvelujen ja toimintojen joukkoon. Muutamat vastaajista kokivat termin mentori vieraaksi. Sen tilalle ehdotettiin tilalle esimerkiksi ”aikuis-kaveri”- tai ”aikuisystävä” -nimityksiä (vrt. lasten ja nuorten haastattelut). Mentoringin merkitystä ja roolia lapsen tai nuoren elämässä vastaajat kuvasivat käyttämällä seuraavia määrittelyjä: ohjaaja, tukija, opastaja, tukihenkilö, tukiaikuinen, vierellä kulkija, auttaja, hiljaisen tiedon antaja, ystävä, kaveri, aikuisen malli, ”tien näyttäjä” ja opettaja.

Yhteistyökumppaneilta kysyttiin, miten mentorointitoiminnan vakiinnuttamista asuinalueelle voisi heidän mielestään parhaiten edistää. Vastauksissa keinoiksi nähtiin toiminnan kytkeminen vahvasti johonkin kolmannen sektorin toimijaan tai muuhun pysyvään alueelliseen toimijaan; työntekijä-resurssien lisääminen; samanlaisen luotettavan ja hyvän toiminnan toteuttaminen tulevaisuudessakin sekä tiedottamisen lisääminen ja toiminnan tutuksi tekeminen edelleen asiakasperheiden keskuudessa. Tärkeänä pidettiin myös korostaa, että on kyse ”normaalista toiminnasta”, eikä jollakin lailla ”poikkeuksellisesta” tai leimaa kantavasta tukitoiminnasta.

Yhteistyökumppanit arvioivat toiminnan soveltuvan varsin erilaisissa elämäntilanteissa oleville lapsille, nuorille ja perheille. Toimintaa ajateltiin voitavan suositella muun muassa lapsille, nuorille ja perheille, jotka eivät ole vielä lastensuojelupalveluiden tarpeessa, mutta joissa on ”vanhemmuuden vajetta, sosiaalista syrjäytymistä tai sosiaalisia ongelmia” tai vähän tukiverkostoja omaaville lapsille ja perheille. Toiminnan nähtiin sopivan hyvin ennaltaehkäiseväksi tueksi lasten ja perheiden elämäntilanteiden muuttuessa tai joissakin tietyissä pulmatilanteissa. Osa piti toimintaa soveliaana kaikille, jotka kokevat tarvitsevansa lapsensa elämään ”ystävää” tai sellaisille perheille, joiden vanhemmat ovat esimerkiksi vuorotyössä. Muutamassa vastauksessa korostettiin, että toiminnan tulee olla vapaaehtoista ja avointa kaikille osapuolille.

Yhteistyökumppaneilta kysyttiin myös, onko projektissa ollut heidän mielestään epäkohtia tai asioita, joihin tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota. Vastaajat toivoivat, että huomiota kiinnitettäisiin vielä yhteistyön lisäämiseen; miespuolisten aikuisystävien ja ”ikäihmisten” rekrytoinnin tiivistämiseen; nuorten (yläkouluiäisten) rekrytointiin sekä mentoreiden sitoutumiseen ja sitoutumisen seurantaan. Toivottiin myös lisää tilaisuuksia tavata mentoreita ja vaihtaa heidän kanssaan kuulumisia. Yhtäällä pidettiin tärkeänä työntekijäresurssien lisäämistä; yhden työntekijän työpanosta pidettiin kokonaisuudessaan vähäisenä.

5.3 Itsearviointia

Onnistumisen ehtoja

Projektin päätösvaiheessa on tärkeä arvioida niitä kipukohtia ja onnistumisen hetkiä, jotka projektin eri vaiheissa ovat selvimminkin nousseet esiin. Kun projekti käynnistyi keväällä 2002, tilanne oli haasteellinen: projektin kohdealueita ei ollut vielä valittu ja työ alkoi konkreettisesti aivan alusta. Projektityöntekijän näkökulmasta erityisesti alkuvaihe tuntui hyvin haastavalta, jopa vaikealtakin.

Projektin onnistumisen edellytyksiä pohdittaessa on ensiksi nostettava esiin *resurssinäkökulma*. Projektin aikana on huomattu, että sukupolvien välisen mentorointitoiminnan käynnistäminen ja myös sen ylläpitäminen vaatii (vähintään) yhden työntekijän, joka kantaa toiminnasta ja sen toteutuksesta päävastuun. Systemaattisesti organisoitu ja toteutettu toiminta voi harvoin pysyä yllä ja ”kasassa” ilman minkäänlaisia ammattiresursseja. Myös yhdysvaltalaisia mentorointimalleja arvioivassa tutkimuksessa on todettu, että mallien toteuttaminen vaatii *vähimmillään yhden koordinaattorin*, joka vastaa välttämättömistä toiminnoista, kuten rekrytoinnista, mentoreiden perehdytyksestä ja työnohjauksesta, toiminnan arvioinnista ja yhteydenpidosta osallistujien kanssa (McCrea & Smith 1997b, 83, Taylor & Bressler 2000, 34, Miller 2002, 179–180).

Tärkeä onnistumisen ehto on myös se, että projektin *osallistujamäärää* rajataan. Projekतिकokemus osoittaa, että yhden työntekijän resursseilla toimittaessa mukaan tulisi rekrytoida maksimissaan 25–30 lasta tai nuorta ja suurin piirtein saman verran mentoreita (ks. myös Taylor & Bressler 2000). Näin saadaan kokoon noin viiden–kuudenkymmenen ihmisen ”ydinjoukko”. Kun mukaan lasketaan vielä lasten vanhemmat sekä yhteisiin toimintapäiviin osallistuvat sisarukset, lähestytään kokonaisuhenkilömäärässä sataa osallistujaa.

Tärkeä kysymys on myös se, millä perusteilla lapset ja nuoret toimintaan valitaan. Projektin toimintaperiaatteeksi valittiin *avoimuus* – etukäteen ei haluttu määrittää tai luokitella tiettyä ryhmää, ryhmiä tai yksilöitä, joille toimintamuoto voisi olla ”sopivin” (vrt. esim. ”erityislapsset”, lastensuojelulapsset” jne.). Lähtökohtana on ollut ajatus siitä, että toiminta on ehkäisevää lastensuojelutyötä ja avointa kaikille alueen lapsille ja nuorille perheineen. Näin on myös haluttu välttää toiminnan leimaavuutta ja madalta osallistumiskynnystä. Toisaalta projektissa on jouduttu pohtimaan sitä, millaiseen odotusjärjestykseen lapset ja nuoret sijoitetaan, kun hakijoita on enemmän kuin voidaan mukaan ottaa. Projektissa on päädytty siihen, että ratkaiseva tekijä on lapsen tai nuoren lähtökohtainen tilanne ja

olemassa olevat aikuiskontaktit; vastaavan työntekijän tehtävänä on arvioida tilannetta ja tehdä valinnat arvion perusteella.

Projektin onnistumisen ehtona on ollut myös se, että toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan *kumppanuuden* hengessä. Sekä lapset ja nuoret vanhempineen että mentorit on pyritty ottamaan alusta lähtien mukaan toimintojen suunnitteluun (ks. esim. luku 3.3). Projektiin ensimmäisenä liittyneet lapset ja nuoret perheineen sekä mentorit olivat tärkeässä roolissa toimintamallia rakennettaessa ja suunniteltaessa. Lapsilta, nuorilta ja perheiltä on koko prosessin ajan kerätty palautetta ja ehdotuksia toiminnasta puolistrukturoiduilla palautekirjeillä (ks. liite 7) sekä yhteisin keskusteluin. Mentorit ovat osallistuneet toiminnan suunnitteluun ohjaustapaamisten yhteydessä, vastaamalla pienimuotoisiin kyselyihin sekä antamalla säännöllisesti palautetta toiminnasta (sähköposti, puhelin, kirjeet).

Projektissa on vahvistunut käsitys siitä, kuinka tärkeää on luoda vapaaehtoisille systemaattinen tuki-, ohjaus- ja palautejärjestelmä. Jotta vapaaehtoiset jaksaisivat pysyä toiminnassa mukana, on heille turvattava riittävä, tarvittaessa räätälöitykin *perehdytys* toimintaan sekä *jatkuva (työn)ohjaus ja tuki* ja mahdollisuus vertaistapaamisiin. Perehdytyksessä on tärkeää hyödyntää jo toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten kokemustietoa ja näkemyksiä; heillä on paras ja aidoin tieto siitä, mitä toiminta itse asiassa on ja millaisia tunteita, kokemuksia ja ajatuksia siihen voi eri vaiheissa liittyä. Olenaista on myös se, että vapaaehtoisia rekrytoidaan mukaan mahdollisimman laajasti, niin että toiminnan perustaksi saataisiin todellakin koottua ”sukupolvien verkkoa”. Eri-ikäisiä ja eri sukupuolta olevia vapaaehtoisia rekrytoimalla voidaan paremmin vastata lasten, nuorten ja perheiden toiveisiin ja tarpeisiin sekä rikastaa toimintaa konkretisoimalla ajatusta sukupolvien verkoista.

Toisaalta on tärkeää muistaa, että toiminnassa ei saa olla kyse ”rangaistusohjelmasta” – ennen kuin toimintaa aloitetaan, on aina varmistettava henkilökohtaisen kontaktin kautta, että vanhemman mukaan ilmoittama lapsi tai nuori aidosti myös itse haluaa toimintaan osallistua (vrt. Keränen 2004). Joskus asian kypsyttely voi viedä lapselta tai nuorelta kauankin, mutta lähtökohtainen periaate on, että toimintaa ei aloiteta, jos lapsi tai nuori sitä itse vastustaa. Lapsella tai nuorella sekä tämän vanhemmilla on oltava motivaatiota ja halua sitoutua toimintaan – mutta myös toisaalta tietoa siitä, että toiminta on *mahdollista* keskeyttää, jos esimerkiksi yhteistyö mentorin kanssa ei suju tai oma elämäntilanne muuttuu jollain lailla merkittävästi.

Tärkeä havainto on ollut se, kuinka tärkeä merkitys yhteisillä toimintapäivillä ja tapahtumilla on lapsille ja nuorille, heidän vanhemmilleen ja sisaruksilleen sekä mentoreille. Haastatteluaineisto osoittaa,

että muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta osallistujat ovat kokeneet yhteiset retket ja tapahtumat merkittävinä. Niiden voi ajatella toimivan vahvistavina tekijöinä neljällä tasolla: ensinnäkin lapsen ja mentorin välisessä suhteessa, toiseksi mentorin ja lapsen perheen välisissä suhteissa, kolmanneksi perheiden tutustumisen ja verkottumisen näkökulmasta sekä myös kaikkien osallistujien tutustumisen näkökulmasta. Näyttää siis siltä, että mentorointiparitoiminta ja suurryhmätoiminta täydentävät toinen toisiaan ja molemmat ovat olennaisia toiminnan kokonaisuuden kannalta.

Projektin toteutuksen ja onnistumisen ehto on ollut laaja ja toimiva yhteistyöverkosto, joka on koostunut lasten, nuorten ja perheiden kanssa toimivista ammattilaisista, sosiaalialan opiskelijoista ja opilaitoksista, lastensuojelujärjestöistä sekä erilaisista kansalaisverkostoista. Yhteistyöverkoston panos on ollut erityisen merkittävä siksi, että projektia on toteutettu yhden kokoaikaisen työntekijän voimin. Yhtenä osoituksena toimivasta yhteistyöstä projektissa luotiin alkuvaiheessa alueellinen yhteys-henkilökäytäntö, jolla on ollut merkittävä rooli toiminnan suunnittelun lisäksi lasten, nuorten ja perheiden tiedotuksessa, rekrytoinnissa, toimintaan kannustamisessa ja valmentamisessa. Projektin läpiviemistä on myös edistänyt laaja sosiaalialan opiskelijoiden joukko, joka on osallistunut projektin suunnitteluun ja toteutukseen alkuvaiheista lähtien. Opiskelijoiden rooli on ollut tärkeä niin toiminnan arkipäivässä, kuten yhteisten toimintapäivien ja tapahtumien suunnittelussa ja toteutuksessa, kuin sen arvioinnissakin, kuten palautehaastattelujen toteuttamisessa.

Projektissa on käynyt selväksi, että kolme vuotta on liian lyhyt aika uuden toimintamallin kehittämiseen, kokeiluun ja uudelleen kehittämiseen sekä juurruttamiseen kokonaisuudessaan. Vakiinnuttaminen edellyttää tiettyjä perusresursseja, jatkuvaa dialogia ja suunnittelua yhteistyökumppaneiden ja osallistujien kanssa sekä toiminnasta raportointia ja sen tutuksi tekemistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Projektitoiminnan jatkoa suunnitellut työryhmä päättikin keväällä 2004 hakea lisärahoitusta mentorointimallin jalostamiseen, edelleen kehittelyyn ja kokeiluun maakunnallisesti.

Projektin eri vaiheita kuvaa osuvasti projektityöntekijän työpäiväkirjaan kirjaama ajatus: *”Projektityö on jatkuvaa suunnitelmien tarkistusta ja uudelleen suunnittelua”* (Projektityöntekijän työpäiväkirja 17.12.2002). Olennaista on ollut oivaltaa, että projektin menestyminen ja onnistuminen ei välttämättä edellytä pedanttista asetetuissa tavoitteissa pysymistä, vaan pikemminkin on kyettävä yhä uudelleen ja uudelleen kriittisesti arvioimaan tavoitteiden ja toiminnan tarkoituksenmukaisuutta ja mahdollisia muutostarpeita (vrt. Virtanen 2000, 21). Toimintatutkimustyyppinen ote on siis tässä projektissa ollut varsin toimiva lähestymistapa.

Kynnyskohtia

Projektin yksi suurimmista kynnyskohdista – ja jossain mielessä myös tärkeä tulos – on ollut toiminnan epäonnistuminen Jyväskylän maalaiskunnan Tikkakoskella. Vapaaehtoisia aikuisia ei alueelta löytynyt, ja tästä syystä toiminta keskeytettiin syksyllä 2003, vaikka osa alueen toimijoista näkikin toiminnalle olevan todellista tarvetta. Alueen väestöpohjan pienuus tai asutuksen laaja levittäytymisen haja-asutusalueille saattoivat vaikuttaa asiaan. Toisaalta saattoi olla kysymys siitä, että yhteisössä ei löydetty kosketuspintaa hankkeen sisällölle ja tavoitteille tai alueella ei ollut kokemusta tämän-tyyppisistä hankkeista, joten hanketyöskentely ei siksi houkuttanut toimijoita. Merkitystä saattoi olla myös sillä, että projektityöntekijä työskenteli fyysisesti Jyväskylässä ja jäi ehkä lopulta jotenkin henki- löitymättä alueen toimijoille.

Yhtenä projektin toimintaa hankaloittaneena tekijänä voi pitää niukkoja toimintaresursseja. Projektia on toteutettu yhden työntekijän voimin, mikä on välillä vaatinut työntekoa ääri rajoilla, mutta toisaalta myönteisessä mielessä ”pakottanut” turvautumaan yhteistyökumppaneihin. Kohde- ja sidosryhmien kirjo on ollut suuri ja osallistujamäärä mukaan lukien lapset ja nuoret, perheet, vapaaehtoiset, opiskelijat ja yhteistyökumppanit varsin korkea yhtä työntekijää kohden (ks. luku 3.2). Projektin kokemusten perusteella näyttää selvältä, että vastaavanlaisen toiminnan käynnistäminen ja ylläpitäminen vaatii vähintään yhden, mieluummin useamman, työntekijän panoksen. Panosta tarvitaan erityisesti käynnistämävaiheessa, mutta myös jatkuvuuden turvaamisessa ja toiminnan ylläpitämisessä. (ks. myös McCrea & Smith 1997b, 83, Taylor & Bressler 2000, 34).

Tämänkaltaista toimintaa olisi ehkä järkevä toteuttaa työparin kanssa. Projektin aikana on havahduttu siihen, että työntekijän roolit ja tehtävät ovat monimuotoiset, joskus jopa ristiriitaiset: työntekijän tulisi edustaa kaikkia seuraavia rooleja: *aluetyöntekijää, lapsi- ja perhesosiaalityöntekijää, suunnittelijaa ja kehittäjää, kouluttajaa ja työnohjaajaa, ryhmänvetäjää, havainnoijaa ja dokumentoijaa, raportoijaa ja arvioijaa, tiedottajaa sekä juoksevien asioiden toimittajaa (postitus, hankinnat, laskutus, kustannusseuranta jne.)*. Tietynlaista ristiriitaisuutta – mutta eittämättä myös vahvuutta – toimenkuvaan tuo se, että työntekijä on samalla toiminnassa mukana olevien lasten, nuorten ja perheiden yhteyshenkilö ja ohjaaja, mutta vastaavanlaisessa roolissa myös mentoreihin nähden.

Projektin kynnyskohtana voi pitää sitä, että lapsille ja nuorille sopivan palautejärjestelmän kehittämiseen ei ehditty panostaa riittävästi. Tämä onkin yksi tärkeimmistä kehittämiskohdista ajatellen tule-

vaisuutta. Haastattelu palautteenkeruutapana ei sovi kaikille, vaan esimerkiksi toiminnallisten menetelmien käyttöä palautteen- ja tiedonkeruun välineenä tulisi selvittää edelleen. Suuntaviivaa tähän voisi antaa esimerkiksi projektin toimeksiannosta toteutettu sosionomi (AMK)-lopputyö, jossa haastateltiin kuutta projektiin osallistunutta lasta toiminnallisia menetelmiä apuna käyttäen (ks. Jonninen & Sormunen 2004). Haastattelussa käytettiin verkostokartasta muokattua verkostopuuta sekä Pesäpuu ry:n markkinoimia nallekortteja. Lapsilta saatu palaute tutkimusvälineestä oli erittäin hyvä.

Yhtäällä enemmän olisi tullut kiinnittää huomiota siihen, että toiminnasta *tiedotetaan suoraan lapsia ja nuoria* itseään, esimerkiksi koululuokkakohtaisin esittelyin. Kysymys lasten ja nuorten suorasta tiedotamisesta vaatisi kehittämistä myös laajemmalla yhteiskunnallisella tasolla: yhtä lailla kuin tietoa on vietävä lasten vanhemmille, vähintään yhtä tärkeätä on viedä sitä suoraan lapsille ja nuorille itselleen, ja heille sopivin muodoin ja keinoin. Tästä kehittämiskohdasta myös YK:n Lapsen oikeuksien komitea on Suomen maaraporttia koskevissa arvioinneissaan useaan otteeseen huomauttanut (ks. esim. YK:n Lapsen oikeuksien komitean...2000).

Pohdintaa projektissa on myös aiheuttanut se, miten voitaisiin vielä paremmin varmistua vapaaehtoisten sitoutumisesta sekä se, voidaanko mentoreita velvoittaa osallistumaan ryhmäohjauksiin tai vaikkapa osaan niistä. Projektissa mentoreille on järjestetty säännöllisin väliajoin ryhmäohjaustapaamisia, jotka ovat samalla olleet mahdollisuuksia tavata ja saada tukea vertaisilta. Vastaava työntekijä on järjestänyt puitteet tapaamisille ja toiminut niissä pääohjaajana, lisäksi joillakin kerroilla on käytetty ulkopuolista (työn)ohjaajaa Pesäpuu ry:stä. Joissakin ohjaustapaamisissa osallistujia on ollut vain muutama, joissakin taas lähemmäs parikymmentä (vrt. Jauhiainen & Eskola 1994, 103). Osallistujien vaihtuvuus on tuonut ryhmään tiettyä levottomuutta ja liikkuvuutta – ja luultavasti vaikeuttanut ryhmäntymistä ja ’me’ -hengen syntyä. Toisaalta vapaaehtoistoiminnassa ”pakkojen” asettamista on pohdittava tarkoin ja lopulta toiminnan tarkoituksenmukaisuus ja tarpeisiin vastaavuus on ainoa kriteeri, jonka avulla ryhmän kehittymistä ja luonnetta voidaan arvioida. Toiminnalliseen kiinteiden vaikuttaminen on näin ollen tärkeämpää kuin normatiiviseen vaikuttaminen: yhteinen tuloksellinen toiminta lisää kiinteyttä enemmän kuin yhteisyyttä luomaan pyrkivät normit (emt., 91, 105).

6. POHDINTA

6.1 Sukupolvityön kehittäminen

Mitä sukupolvityö on

Sukupolvet verkoksi -projektissa on syntynyt ajatus *sukupolvityöstä*. Sukupolvityö on Suomessa käsitteenä vielä varsin vieras, samoin kuin muuallakin Pohjoismaissa. Laajasti ajateltuna se tarkoittaa mitä tahansa sellaista työtä tai lähestymistapaa, jonka tarkoituksena on lähentää eri sukupolvia toisiinsa sekä vahvistaa sen perustalta tämän ajan puitteisiin sopivaa yhteisöllisyyttä, esimerkiksi asuinalue tai jokin tietty yhteisö työn pohjana. Monet ammattilaiset ja kansalaisverkostot tekevät jo nyt varmasti paljon sukupolvityötä, vaikka sitä ei juuri näin olisi nimettykään (Moilanen 2004a, b, 2005). Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa sukupolvityö (intergenerational work) ja sukupolvien väliset käytännöt (intergenerational practices) ovat käsitteinä ja käytäntöinä saaneet sijaa lastensuojelu-, nuoriso-, kasvatus- ja yhteisötyössä (esim. Granville 2002, Newman ym. 1997, Grossman 1999, Miller 2002, Hattoy-Yeo & Ohsako 1999). Tämä herättää kysymyksen, millaisia muotoja ja konteksteja sukupolvityö voisi suomalaisissa olosuhteissa saada?

Sukupolvet verkoksi -projektissa kerätyn kokemuksen ja tiedon valossa näyttää siltä, että sukupolvityössä olennaista on *eri* sukupolvien osallistuminen toimintaan sekä vastavuoroisuuden periaate. Siinä pitäisi pyrkiä kokonaisvaltaiseen tapaan ymmärtää sukupolvien väliset suhteet ja niiden käyttömahdollisuudet. Ei siis pelkästään riitä, että saatetaan yhteen ”äärisukupolvia”, kuten pikkulapsia ja iäkkäitä vanhuksia, vaikka toki tämäkin on yksi sukupolvityön mahdollisuus. Suomessa, samoin kuin myös Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, sukupolvien välinen toiminta nähdään vielä usein varsin stereotyyppisesti kahden sukupolven eli pikkulasten ja senioreiden yhteisinä aktiviteetteina (vrt. esim. Newman ym. 1997, Granville 2002, Hattoy-Yeo & Ohsako 1999).

Sukupolvien välinen toiminta tulisi mieltää *kaikenikäisille* osallistumismahdollisuudet takaavana ja siten, että ymmärrettäisiin myös lapsilla ja nuorilla olevan erilaisia kokemuksia elämästä ja elämisestä. Nämä kokemukset ovat yhtä arvokkaita kuin vanhempienkin sukupolvien. (Moilanen 2004a-b, 2005b). Sukupolvityössä voidaan myös lasten ja nuorten, perheiden, ryhmien tai yhteisöjen kanssa tehtävästä ja yhteiskunnallisesta sukupolvityöstä. Sukupolvityön päämääränä on saattaa tavoitteellisesti eri sukupolvia yhteen, kutakin osapuolta hyödyttävien toimintojen kautta. Sukupolvityö raken-

tuu niille positiivisille voimavaroille, joita eri sukupolvilla on antaa toisilleen ja heitä ympäröiville tahoille tai ympäristöille. ”Sukupolvitiedon” kerääminen vaikkapa eri-ikäisten haastatteluin on tärkeä lähtökohta esimerkiksi silloin, kun pohditaan kysymyksiä asuinalueiden osallisuuden edistämisestä tai alueiden uudistamisesta ja tasa-arvoisuuden lisäämisestä. (vrt. McCrea & Smith 1997b, Granville 2002, Hattoy-Yeo & Ohsaka 1999).

Sukupolvien välinen mentorointi on yksi tapa tehdä sukupolvityötä *lasten ja nuorten sekä vapaaehtoisten aikuisten kanssa*. Sosiaalialan toimintatapojen kehittämisen kannalta tärkeä lähitulevaisuuden tavoite on saada lasten vanhemmat, vapaaehtoiset kansalaiset ja ammattilaiset näkemään mentorointi osana omaa arkeaan – ja mentorit tärkeinä sosiaalisen tuen ja voimavarojen välittäjinä lasten ja lapsiperheiden arjessa. Tärkeää on myös huomata, että mentorointi voi luoda osallistumismahdollisuuksia asuinalueen eri-ikäisille: lapset ja nuoret, lasten vanhemmat ja eri-ikäiset vapaaehtoiset voivat toiminnan kautta vaikuttaa asuinalueensa sosiaalisiin oloihin sekä alueelliseen yhteistyöhön. Tarvitaan kuitenkin vielä lisää tietoa ja kokemuksia siitä, miten sukupolvityö voi vastata ehkäisevän lastensuojelun ja yhteistyön tarpeisiin tänään ja tulevaisuudessa ja miten se voi mahdollistaa eri-ikäisten osallisuuden sukupolvisuhteissa, niin lähiyhteisöjen kuin koko yhteiskunnan tasolla (vrt. Satka & Moilanen 2004, Moilanen 2005b).

Sukupolvityön mahdollisuudet

Sukupolvityön muotojen aktiivisella kehittämisellä voitaisiin aikaansaada myönteisiä vaikutuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tänä päivänä puhutaan paljon ihmisten lähiyhteisöihin kiinnittymismahdollisuuksien heikentymisestä, sosiaalisten verkostojen kaventumisesta ja yksinäisyyden lisääntymisestä. Sukupolvityön sisällön ja käsitteen pohtiminen voi avata uusia mahdollisuuksia suomalaisen sosiaalialan työhön. Sen avulla saatettaisiin esimerkiksi luoda areenoita, joilta eri-ikäiset ihmiset löytäisivät itselleen väliaikaisen tai pysyvän sosiaalisen yhteisön. Sukupolvityön punaisena lankana voisi olla vaikkapa sosiaalisen ja kulttuurisen työn yhteen sitominen, ovathan sosiaalinen ja kulttuurinen identiteetti usein toisistaan riippuvaisia. Parhaimmillaan sukupolvityö edistää yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistumista, ammattilaisten ja kansalaisten kumppanuutta ja yhteistyön parantumista, stereotyyppien ja ”sukupolvikuilujen” murtamista, traditioiden ja kulttuurisen vaihdon lisääntymistä sekä alueellisen (vapaaehtois)työn kehittämistä siten, että siitä hyötyy koko yhteisö. (Moilanen 2005b).

Ilman systemaattista *tutkimusta ja arviointia* käsitteitä ja käytäntöjä on kuitenkin vaikea kehittää ja saada kestäviksi. Kun pyritään kokonaisvaltaiseen ja syvälliseen ymmärrykseen, eri näkökulmista nouseviin tulkintoihin, avoimiin tarkoituksiin sekä realistisesti ja eettisesti kestäviin toimintamalleihin, tarvitaan sekä kriittistä arviointia että dialogisuutta (Satka ym. 2005, 17). Tulevaisuuden haasteena on rohkaista ja haastaa ammattilaisia, kansalaistoimijoita ja tutkijoita osallistumaan sellaisten tilojen ja mahdollisuuksien rakentamiseen, joissa eri sukupolvet voivat vaihtaa tietämystään, muistojaan ja elämäkokemustaan. Tätä kautta on mahdollista haastaa stereotyyppioita ”lapsuudesta”, ”nuoruudesta” tai ”vanhuudesta” sekä kehittää lasten ja aikuisten ”yhteisiä projekteja” niin, että lapsilla ja nuorilla on oikeutettu paikka olla osallisina sukupolvisuhteissa ja niihin liittyvissä käytännöissä. (Moilanen 2005b).

Sukupolvityötä voitaisiin kokeilla asuinalueilla tai muissa eri sukupolvien yhteisöissä hyödyntämällä vaikkapa seuraavia yhdysvaltalaisen *Ylisukupolviset innovaatiot -keskuksen* (Intergenerational Innovations) ideoita:

- ”Yhteisökonsertti”, johon kutsutaan kaikenikäisiä muusikoita esiintymään yhdessä tietyltä alueelta tai yhteisöstä.
- ”Sukupolvien väliset olympialaiset”, lajeina esimerkiksi pöytätennis, sanapelit, shakki jne. Joukkueet muodostetaan eri-ikäisistä tietyn yhteisön tai alueen asukkaista.
- ”Sukupolvien taidetori”, jonne kootaan esimerkiksi vanhempia taiteilijoita, nuoria opiskelijoita tai alueen lapsia töineen. Näyttely voidaan järjestää esimerkiksi alueen koulussa, vanhusten päiväkeskuksessa, asukastalolla, ostoskeskuksessa jne.
- ”Sukupolvien puutarha”, jota istutetaan ja hoidetaan yhdessä alueen eri-ikäisten voimin.
- ”Sukupolvien yhteinen elokuvafestivaali”, jonka aikana esitetään sekä dokumentaarisia että fiktiivisiä filmejä eri-ikäisten ihmisten elämästä ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta.

Entä olisiko Englannissa toimivan, Beth Johnson-säätiön rahoittaman *Sukupolvien välisten käytäntöjen keskuksen* (The Centre for Intergenerational Practice, CIP) työssä ajatuksia ja ideoita suomalaisen sukupolvityöhön? Keskuksen tavoitteena on tukea sukupolvityön käytäntöjen kehittämistä Iso-Britanniassa ja tuoda esille sukupolvityön mahdollisuuksia sosiaalisissa kysymyksissä. Sen yksi tärkeimmistä tehtävistä on vahvistaa maanlaajuisesti käytännön työntekijöiden, tutkijoiden, avustusjärjestöjen sekä poliitikkojen yhteistyötä sekä vaikuttaa ja herättää keskustelua sukupolvityön kokonaisvaltaisen kehittämisen puolesta. Keskuksen yhteistyökumppanit edustavat laajalti terveyden- ja sosiaalihuollon, taiteiden, gerontologian, kasvatuksen, yhteiskuntasuunnittelun, nuorisotyön sekä paikallis- ja valtionhallinnon ammattilaisia. (ks. The Centre of...).

6.2 Mentoroinnin monet muodot

Projektin kuluessa on tullut selväksi, että parimentorointi on vain yksi tapa toteuttaa sukupolvien välistä mentorointia. Tulevaa ajatellen haasteena on erilaisten mentorointimuotojen kokeileminen ja saattaminen osaksi ehkäisevän lastensuojelun ja yhteisötyön käytäntöjä. Mentorointia voidaan toteuttaa vaikkapa ryhmässä, vertaistoiminnoissa tai tietoteknologiaa hyödyntäen, kuten yhdysvaltalaiset ja brittiläiset esimerkit osoittavat.

Ryhmämentorointi

Yhdysvaltalaisen Herreran ym. (2002, 2) mukaan parimentoroinnin kipukohtana on usein ollut se, että sen kautta ei ole voitu saavuttaa kaikkia niitä lapsia tai nuoria, jotka tarvitsisivat aikuista ystävää. Vapaaehtoisista on pulaa ja toisaalta kaikki toiminnasta kiinnostuneet eivät ole siihen välttämättä kykeneviä. (Herrera ym. 2002, 2, Freedman 1993). Näistä tekijöistä juontuen on ryhdytty kehittämään erilaisia ryhmämentoroinnin malleja, joista hyvän arvioinnin tarjoaa esimerkiksi Herreran ym. (2002) raportti. Ryhmämentorointi on tietysti mielessä myös taloudellisesti tehokasta: kun mentoria ei välttämättä löydy jokaiselle yksittäiselle lapselle tai nuorelle, niin ryhmässä yksi tai muutama aikuinen voi toimia ohjaajana useammalle. Yhtäältä ryhmämentorointi voi sopia osalle lapsista, nuorista ja aikuisista paremmin kuin yksilötason toiminta.

Kun mentorointia toteutetaan ryhmässä, perussoluna on lapsi- tai nuorisoryhmä ja yksi tai useampia aikuisia, jotka työskentelevät tietyn ajan yhdessä määritetyn tavoitteen suuntaisesti. Pyrkimyksenä on ryhmätoiminnan kautta tuottaa lapsille ja nuorille sosiaalista tukea ja vertaiskontakteja. Yhdysvaltalaisissa malleissa ryhmämentorointi on yleensä ymmärretty niin, että yksi aikuinen ohjaa eli mentoroii lasten tai nuorten pienryhmää. Ryhmätoiminta perustuu ajatukseen, että vapaaehtoiset aikuiset tapaavat säännöllisesti lasten tai nuorten pienryhmää ja toimivat ryhmän yhteisinä ohjaajina ja opastajina, kehittäen ja pitäen yllä samanaikaisesti vuorovaikutussuhteita ryhmän kaikkiin jäseniin. Toisaalta ryhmässä mentori ei pysty jakamaan huomiotaan ja aikaansa samalla lailla kuin paritoiminnassa (Herrera ym. 2002, ii).

Yhdysvaltalaisen Siperin ja Roderin (1999) mukaan ryhmämentorointi perustuu tiettyyn paikallisuuteen siten, että toimintaa toteutetaan usein esimerkiksi kouluissa ja paikallisissa nuorisopalveluissa. Tästä on etua siinä mielessä, että tällöin voidaan rakentaa paremmin kontaktit esimerkiksi opettajien ja nuorisotyöntekijöiden kanssa ja toteuttaa toimintaa osittain yhteistyössä. Yhteistyöstä on hyötyä esimerkiksi silloin, kun etsitään ja rekrytoidaan ryhmään sopivia ja siitä mahdollisesti hyötyä nuoria. Näiltä osin ryhmämentoroinnilla näyttää siis olevan yhtymäkohtia verrattuna suomalaiseen lasten ja nuorten kerhotoimintaan sekä monesti nuorisotyöntekijöiden toteuttamaan pienryhmätoimintaan.

Vertaismentorointi

Vertaismentorointi tapahtuu useimmiten kahden ihmisen välillä, joita yhdistää joko ikä tai samantyyppinen (elämän)tilanne tai -kokemus. Lasten ja nuorten kanssa toteutettavan vertaismentoroinnin idea on, että siinä muodostetaan pareja eri-ikäisistä lapsista ja nuorista. Parit voivat olla samanikäisiä, ”lähi-ikäisiä” (1–3 vuotta ikäeroa) tai selkeästi eri-ikäisiä (yli 4 vuotta ikäeroa). (Miller 2002, 120). Mentoriksi valittavat opastavat ja tukevat pariaan esimerkiksi koulunkäyntiin tai ikään ja kasvamiseen liittyvissä asioissa. Vertaismentorointia on Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa käytetty runsaasti juuri koulutyöskentelyn tukena ja kohdistuen niihin lapsiin tai nuoriin, jotka tarvitsevat tukea esimerkiksi kasvukriisin, koulu- tai perhevaikeuksien takia (Miller 2002, 122). Vertaismentorointi erotuu – Suomessakin paljon käytetystä – tutoroinnista siten, että se tapahtuu pääasiallisesti kahden ihmisen välisessä vuorovaikutussuhteessa, kun tutorointia toteutetaan usein pienryhmissä.

Vertaismentorointi sopii hyvin esimerkiksi ammattiin opiskelevien oppimisen tueksi: opinnoissaan pidemmällä olevan, kokeneemman opiskelijan ja opintojaan vasta aloittavan opiskelijan välisen ”kokemusvaihdon” välineeksi. Viimeisen vuosikymmenen aikana Suomessa onkin runsaasti kokeiltu mentorointia esimerkiksi yliopisto-opintojen tukena. Myös koulujen tukioppilas- ja kummioppilastoimintoja voi pitää eräänlaisina vertaismentoroinnin muotoina. Vertaismentoroinnin idea on myös hyvin lähellä suomalaista vertaistukitoimintaa, jota esimerkiksi erilaiset järjestöt ja yhdistykset ovat ryhtyneet lisääntyvässä määrin organisoimaan (esim. Laimio 2004). Varsin samantyyppisiä toimintoja kuvataan voi siis kuvata monin eri nimityksin ja termein, niin kansainvälisesti kuin kansallisestikin.

Suomessa vielä melko uutta vertaissovittelu-menetelmää voi ajatella eräänlaisena mentoroinnin muotona. Esimerkiksi Helsingin opetusviraston Hesari Nuorten Ääni –kampanja, Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen ja SPR:n nuorisotiimin kumppanuushankkeena on käynnistetty Ver-

taissovitteilu-projekti, jonka tavoitteena on edistää työrauhaa sekä vähentää koulukiusaamista ja väkivaltaa kouluissa kehittämällä vertaissovitteelumallia nuorten ja opettajien käyttöön. Vertaissovitteelus-
sa oppilaat pyrkivät selvittämään ristiriitansa keskenään välittömästi erimielisyysstilanteessa ja mikäli ratkaisua ei synny, apuun pyydetään sovittelukoulutuksen saanut opettaja (ks. Vertaissovitteilu...).
Vertaissovitteilusta on paljon kansainvälisiä kokemuksia ja malleja löytyy runsaasti esimerkiksi juuri Yhdysvalloista ja Iso-Britanniasta. Sitä on käytetty onnistuneesti välineenä esimerkiksi koulukiusaamistilanteissa ja konflikteissa, joihin on liittynyt väkivaltaa (esim. Sheehan ym. 1999, Grossman & Garry 1997).

E-mentorointi

E-mentorointi on käytetyin niin sanotun telementoroinnin muoto. Telementoroinnissa on kyse 1990-luvulla syntyneestä ideasta hyödyntää etäteknologiaa mentorointisuhteiden luomisessa ja käyttämisessä. (Miller 2002, 133–134). On sanottu, että telementorointi on ehdottomasti perinteistä mentorointia huonompi vaihtoehto, mutta toisaalta monet pitävät sitä tehokkaana apuvälineenä erityisesti opetuksellisessa mentoroinnissa. E-mentoroinnin voi yksinkertaisimmillaan määritellä mentorointisuhteeksi, jota ylläpidetään pääasiallisesti Internetin kautta ja jossa sähköposti tai reaaliaikaiset internetkeskustelut toimivat välineinä nuorten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tavoitteet ovat samantyyppisiä kuin kasvokkain toteutettavassa mentoroinnissakin: positiivisen vuorovaikutussuhteen syntymisen mahdollistaminen nuoren henkilön ja aikuisen välille (ks. esim. Hopper 2001).

Yhdysvalloissa esimerkiksi Youth Trust -järjestö on kehittänyt e-mentorointiohjelman, jossa nuoret saavat mentoriksensa ja työelämäoppimisen tueksensa kokeneen aikuisen käytännön työelämästä. Tavoitteena on helpottaa näiden aikuisten avulla nuorten linkittymistä työelämään. Aikuiset e-mentorit ohjaavat ja kannustavat nuoria koulunkäynnissä, mutta elämässä yleensäkin. (Hopper 2001). Skotlannissa on sen sijaan toteutettu e-mentorointi -ohjelma, jossa teollisuuden yritykset ja koulut toimivat yhteistyössä. Yläkouluikäiset nuoret ja liike-elämän palveluksessa olevat mentorit kohtaavat toisensa viikoittaisissa sähköpostikeskusteluissa ja tämän lisäksi vähintään kerran kasvokkain. Sähköisten keskustelujen aiheita ovat muun muassa informaatio- ja kommunikaatioteknologia-
taidot, ajanhallinta, tiimityö, positiiviset asenteet ja motivaatio, ongelmanratkaisu ja luovuus, epäonnistumisista selviäminen ja sosiaaliset suhteet. Projektin tavoitteena on tarjota sekä koulujen että yritysten tarpeisiin strukturoitu mahdollisuus “e-oppimiseen”. (ks. E-mentoring Study 2003).

On todettu, että e-mentoroinnin aloittamista olisi hyvä edeltää kasvokkainen tapaaminen ja tutustuminen osallistujien kesken. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista – esimerkiksi silloin, jos toimitaan maantieteellisesti kaukana toisesta (Miller 2002, 135). Telementorointi ja e-mentorointi sopivat kokonaisuudessaan paremmin ehkä sellaiseen mentorointiin, johon sisältyy selkeitä opetuksellisia tavoitteita tai pyrkimys kokemukselliseen vaihtoon jonkin tietyn, melko rajatun teeman piirissä. Toisaalta perinteisen mentoroinnin rinnalla e-mentorointi voi tuoda oman hyödyllisen lisänsä ja uusia ulottuvuuksia lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutussuhteeseen.

6.3 Sosiaalipoliittinen merkitys

On tärkeää, että eri-ikäisillä on mahdollisuus päästä osallisiksi toistensa elämäkokemuksista. Perheet ja suvut ovat tänä päivänä hajautuneet omiin oloihinsa, ja luonnollinen käytännön taitojen, tietojen ja arvojen välittyminen sukupolvien kesken katkeilee. Sellaisia sukupolvien välisen kanssakäymisen muotoja, joita muutokset yhteisöissä ja yhteiskunnassa edellyttävät, on kuitenkin olemassa vielä harvakseltaan. Tarvitaan uudenlaisia tapoja edistää eri-ikäisten vuorovaikutusta.

Sukupolvet verkoksi -projektissa on rakennettu vapaaehtoistoimintaan ja ehkäisevään lastensuojeluun pohjautuva sukupolvien välisen vuorovaikutuksen malli. Projektissa lähdettiin siitä yleisesti ”tiedetystä” ajatuksesta, että sukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistamiseen tarvitaan tänä päivänä uudenlaisia keinoja. Uudenlaisen yhteisöllisyyden synnyttämiseksi organisoitu vapaaehtoistoiminta ja -työ voi tarjota oivallisen maaperän (Moilanen 2005a). Onhan tutkimuksissa todettu, että suomalaiset ovat varsin innostuneita erilaisesta vapaaehtoistyöstä; useampi kuin joka kolmas on mukana vapaaehtoistoiminnassa (Yeung 2002). Työstään projekti on saanut julkista tunnustusta voittamalla jaetun ensimmäisen palkinnon "Ideasta sosiaalisesti innovaatioksi -kilpailussa" 29.10.2004 Jyväskylässä (Keskisuomalainen 30.10.2004).

Voi ajatella, että projektissa kehitetty toiminta liittyy *sosiokulttuurisen innostamisen* lähtökohtiin. Leena Kurki (2000, 9) toteaa sosiaalikultuurisen innostamisen levinneen sekä aatteena että käytäntönä maailmalla varsin laajalle⁶. Innostamisella on monia muotoja, mutta alan juuret ovat nimenomaan

⁶ Sosiokulttuurinen innostaminen on Kurjen (2001, 11–12) mukaan syntynyt sekä käsitteenä että toimintana Ranskassa toisen maailmansodan jälkeen, kun ranskalaiset näkivät välttämättömäksi elvyttää ne demokraattiset arvot, jotka olivat kadonneet natsimiehityksen masennukseen. Varsinaisena ammattina innostaminen syntyi 1960-luvulla vapaaehtoistyön pohjalta ja esimerkiksi Unesco otti käsitteen omakseen 60-luvulla. Sitä kautta toiminta alkoi voi-

vapaaehtoistyössä. Innostamisen prosessi tapahtuu yleensä varsin pitkällä aikavälillä, ja siinä on aina mukana toimintatutkimuksellinen ote. Sosiokulttuurinen on tapa elähdyttää ihmisten herkistymisen ja itsetoteutuksen prosessia. Innostaminen suuntautuu sosiaalisen kommunikaation edistämiseen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen ja yksilöllisten vuorovaikutussuhteiden kehittämiseen. Innostamisen tavoitteena on se, että ihmiset tulevat tietoisiksi (historiallisista) rooleistaan yhteisössään, yhteiskunnassaan ja maailmassaan. He huomaavat, miten heidän toimintansa liittyy laajempaan yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. (emt., 19–20)

Projektia voi kuvata sosiokulttuurisen innostamisen prosessina, jossa on pyritty parantamaan mukana olleiden ihmisten elämänlaatua sekä ”tuettu ja saatu liikkeelle niitä kykyjä, jotka ovat jo olemassa”. Projektissa on motivoitu, vahvistettu ja koordinoitu yksilöiden ja ryhmien voimavaroja sekä heidän osallistumistaan sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kulttuuriseen toimintaan. (vrt. Kurki 2001, 19–20). Sosiaalialan ammattikäytännöt ja lapsiin, perheisiin ja yhteisöihin kohdistuva sosiaalialan työ ovat haasteiden ja muutospainneiden edessä. Projektissa kehitetty toimintamalli on yksi tapa vastata haasteeseen: se on uudenlainen sukupolvien välisen vuorovaikutuksen malli, joka perustuu sopi- muksellisuuteen ja vapaaehtoisuuteen. Se on esimerkki sukupolvityöstä, joka käsitteenä ja käytäntönä on Suomessa vielä vieras.

Projektin sosiaalipoliittista merkitystä on syytä tarkastella toiminnan kustannusten näkökulmasta. Projektin mentorointitoiminnassa kulut ovat olleet keskimäärin 40–50 euroa per kuukausi yksittäistä mentorointiparia kohden. Vertailukohtana esimerkiksi Jyväskylän kaupungissa lastensuojelun avo- huollon tukihenkilöille korvataan kuukausittain toiminnasta aiheutuvia kulukorvauksia (29,38 euroa /kuukausi) sekä tukihenkilöpalkkio (54,72 euroa /kuukausi) (Pietiläinen-Söderholm 2005). Projek- tissa mentoreille on suoritettu kulukorvauksia todellisten menojen mukaan, ei kuukausittain toistu- vana säännöllisenä korvauksena tai palkkiona. Budjetoinnissa merkittävä osa on ollut myös osallistu- jille noin neljä kertaa vuodessa järjestetyt yhteiset tapahtumat ja toimintapäivät, joihin on hyvä varata – yhteistyökumppaneiden tarjoamista resursseista (esim. tilat, työntekijät) riippuen – 500–800 euroa noin 40–50 osallistujaa kohti. Merkittävin kustannusosuus muodostuu kuitenkin henkilöstömenoista eli toimintaa suunnittelevan ja koordinoivan työntekijän palkkauksesta, mikä on havaittu toimin- nan ylläpitämisen kannalta välttämättömäksi.

makkaasti levitä aluksi lähinnä ranskaa puhuvilla alueilla Euroopassa ja myös Kanadassa. Myöhemmin innostami- nen levisi myös Latinalaisessa Amerikassa, ja erityisesti brasilialaisen Paulo Freiren ajatusten tunnetuksi tekemisen kautta. Suomessa on Kurjen mukaan (emt., 174–176) ollut innostamista lähellä olevaa sosiokulttuurista toimintaa kautta aikojen, esimerkiksi erilaista asukastoimintaa, lähiöprojekteja, vapaapalokuntaa, työpajatoimintaa, työttömi- en osuuskuntia, kyläyhteisötoimintaa jne. jne. Tarvittaisiin vain perusteellista tutkimusta sen esille saamiseksi.

Projektin merkitystä ja vaikuttavuutta on tarkasteltava myös ennaltaehkäisy näkökulmasta. Voidaan ajatella, että projektilla on ehkäisty lastensuojelun avohuollon kustannuksia myös siinä mielessä, että noin joka neljännessä perheessä on lastensuojelun perhetyö joko päätetty kokonaan tai sitä on vähennetty merkittävästi lapsen ja perheen liittyessä projektiin. Yhtäältä projekti on tarjonnut sosiaalisen kiinnittymisen mahdollisuuden lasten vanhemmille ja sisaruksille sekä vapaaehtoisille ehkäisten yksinäisyyttä ja sosiaalisten verkostojen ohuutta. On kuitenkin korostettava, että projektissa vapaaehtois pohjalta tehty ehkäisevä työ ei korvaa, eikä sen tulisikaan korvata, ammatillisesti tehtyä (lastensuojelu)työtä. Vapaaehtoistyötä ei voi myöskään ajatella pelkällä mikrotasolla, yksilöiden tai perheiden toiminnan ja elämän tasolla. Makrotason, kuten politiikan ja talouden, muutokset antavat tilaa tai toisaalta rajaavat mikrotason toiminnan mahdollisuuksia (Koskiahho 2001, 26).

Lastensuojelutyön vaikutukset ovat ihmisten elämäntilanteissa ja olosuhteissa sekä toimintakyvyssä tapahtuvia muutoksia. Rousu ja Holma (2004a, 19) toteavat, että nykyisin jo ymmärretään, että tuloksellisuudesta eivät kerro vain taloudelliset tunnusluvut, vaan toiminnan ja palvelun laatu on keskeinen ulottuvuus tuloksellisuuden tarkastelussa. Rousun ja Holman (2004b, 23) mukaan laadun arvioinnin on tapahduttava useasta eri näkökulmasta, jotta saadaan monipuolinen peili omalle toiminnalle. Arviointia tarvitaan paitsi toiminnan ja palvelujen laadun kehittämistarpeiden selvittämiseksi, myös toiminnan jatkuvaksi parantamiseksi ja toteutumisen seurannaksi.

Sukupolvet verkoksi –projektin kokoavana tavoitteena oli turvata lasten ja nuorten kokonaisvaltaista hyvinvointia mahdollistamalla riittävät aikuiskontaktit. Selvää on, että lasten ja nuorten psykososiaalinen hyvinvointi on harvoin vain yhden toimijan ratkaistavissa (Rousu ja Holma 2004b, 20), mutta projektissa kerätyn arviointiaineiston mukaan projektiin osallistuneet ovat kokeneet toiminnan itseään hyödyttävänä ja tarpeellisena (ks. luku 5). Projektissa saatujen kokemusten ja arviointitiedon pohjalta on muodostettu prosessikuvaus sukupolvien välisestä mentoroinnista; malli, joka soveltuu ehkäisevän lastensuojelutyön ja laajemmin ottaen yhteisötyön välineeksi.

Projektissa kehitetty toimintamalli on herättänyt runsaasti kiinnostusta sekä Keski-Suomessa (esim. Taimiaho 2004, Pesonen 2005) että valtakunnallisesti (esim. HS 25.7.2004). Keski-Suomessa kuuden kunnan tai alueen – Jyväskylän, Jämsän seudun, Keuruun, Saarijärven, Viitasaaren ja Pihtiputaan sekä Äänekosken – kanssa on käynnistetty uusi hanke, jossa mentorointimalleja ja sukupolvityön muotoja kehitetään edelleen. ”*Välittävät sukupolvet*” -hanke toteutetaan edellä mainituilla alueilla siten, että toiminnan toteuttamiseen sitoutuvat sekä ammatilliset että vapaaehtoisverkostot. Toimin-

nan keskiössä ovat alueiden lapset ja nuoret perheineen ja toimintaan sitoutuvat eri-ikäiset vapaaehtoiset aikuiset. Kohderyhmään kuuluvat myös alueilla toimivat lastensuojelu- ja nuorisojärjestöt sekä lasten ja perheiden kanssa toimivat ammattilaiset, kuten koulujen ja päiväkotien henkilökunta, sosiaalityöntekijät, nuorisotyöntekijät ja seurakunnan työntekijät. Hankkeen rahoittaa Raha-automaattiyhdistys.

Välittävät sukupolvet -hankkeessa vastuuta toiminnan suunnittelusta ja toteutuksesta ovat lastensuojelu- ja nuorisojärjestöistä sitoutuneet kantamaan Keski-Suomen Pelastakaa Lapset ry:n paikallisyhdistykset (Keuruu, Jämsän seutu), Saarijärven Nuorisorengas ry, Koskelan Nuoret ry (Äänekoski), YAD ry ja Nuorten Ystävät ry. Hanke pyrkii resurssien vaihtoon myös toiminta-alueella olevien sosiaalialan oppilaitosten kanssa: Jyväskylän yliopiston, Jyväskylän ammattikorkeakoulun, Jyväskylän ammattiopiston (sosiaali- ja terveysalan oppilaitos), Jämsän seudun koulutuskeskuksen (sosiaali- ja terveysala), Pohjoisen Keski-Suomen oppimiskeskuksen (sosiaali- ja terveysala, Äänekoski) sekä Humanistinen ammattikorkeakoulun (Keski-Suomen opisto ja Korpilahden yksikkö) kanssa.

Uuden hankkeen tavoitteena on tuottaa paikallisten toimijoiden ja projektityöntekijöiden yhdessä organisoimia erilaisia toimintamalleja ja toimijaverkostoja, joissa lasten ja nuorten arkiset sosiaalisen tuen tarpeet kohdataan mentorointia soveltamalla ja sukupolvityön muotoja kehittämällä, esimerkiksi:

- Lapsi-aikuinen -paritoimintana
- Ryhmämentorointina
- Vertaismentorointina
- E-mentorointina

Toteutuksen perustana on monitoimijaorganisaatio, jossa kunnat ja lastensuojelu- ja nuorisojärjestöt yhdessä projektityöntekijöiden kanssa osallistuvat paikalliseen ja alueelliseen kehittämisprosessiin. Osallistujakunnat ja -järjestöt sekä muut toimijat, kuten kansalaisverkostot, kehittävät projektityöntekijöiden kanssa mentoroinnin malleja ehkäisevän lastensuojelun ja yhteistyön välineiksi, lasten ja lapsiperheiden arkisiin sosiaalisen tuen tarpeisiin. Toiminnan organisoimiselle voi olla – ja on suotavaakin – erilaisia kunta-, alue- tai järjestökohtaisia tapoja. Kukin kunta, alue tai toimija valitsee sen toimintamuodon tai -muotoja, jotka sopivat parhaiten alueellisiin tarpeisiin, olosuhteisiin tai intresseihin.

LIITTEET

Liite 1. Mentorin haastattelurunko.

Sukupolvet verkoksi –projekti

Haastattelurunko mentoriksi ryhtyville

1. Nimi:
2. Osoite ja puhelinnumero:
3. Syntymävuosi:
4. Ammatti /koulutus:
5. Perhesuhteet:

6. Nykyinen elämäntilanteesi ja elämänhistoriasi lyhyesti.
7. Miksi olet kiinnostunut vapaaehtoistoiminnasta lasten ja nuorten parissa?
8. Onko sinulla kokemusta lasten ja nuorten kanssa toimimisesta /vapaaehtoistoiminnasta? Millaista?
9. Minkä ikäisen lapsen tai nuoren kanssa toimisit mieluiten? Onko sukupuolella, kiinnostuksen-kohteilla ym. väliä?

10. Harrastukset ja kiinnostuksen kohteet sekä maininnanarvoiset asiat elämänskatsomuksesta, elämäntavoista jne. Millaisia kiinnostuksen kohteita /harrastuksia sinulla itselläsi on?
11. Mitä tai millaisia asioita haluaisit tehdä yhdessä lapsen tai nuoren kanssa?
12. Kuvittele, millainen olisit lapsen tai nuoren vapaaehtoisena ystävänä ja ohjaajana?
13. Mitä arvelet lapsen tai nuoren ja lasten vanhempien sinulta odottavan?
14. Kuinka usein olisit valmis osallistumaan vapaaehtoistoimintaan? Oletko valmis sitoutumaan (vähintään vuosi)?
15. Millaisia asioita toivoisit käsiteltävän mentoreiden perehdytyksessä?

Liite 2. Mentorin kulukorvauslomake.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen
kannatusyhdistys ry.

Pvm ___ / ___ 2005

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry. maksava

Nimi

Sukupolvet verkoksi -hankkeen toimintamenoja seuraavasti:

*Matkakulut

Mistä minne?

Pvm

-	___/___ 2005	_____ e
-	___/___ 2005	_____ e
-	___/___ 2005	_____ e
-	___/___ 2005	_____ e

Yht. e

*Toimintamenot

Mitä tehtiin? Tunnelmat, kokemukset?

-	_____ e
-	_____ e
-	_____ e
-	_____ e

Yht. e

Maksetaan tilille: _____

Hyväksyjä: _____

Johanna Moilanen, projektityöntekijä

Läitteeksi: kuitit

Liite 3. Lapsen /nuoren alkutietolomake.

Sukupolvet verkoksi –projekti, 10 /2004



1. Nimi:

2. Ikä: _____ v.

3. Vanhemman /vanhempien nimet:

4. Osoite tai puhelinnumero:

5. Millaisista asioista Sinä pidät tai mitä tykkäät tehdä?

6. Haluatko harrastaa tai tehdä mukavia asioita yhdessä aikuisen kaverin kanssa?

7. Millaista aikuista ystävää toivot itsellesi (esim. ikä, mies /nainen)?

8. Kuinka usein haluaisit tavata aikuista ystävää?

9. Mitä asioita toivot aikuiselta ystävältä?

Liite 4. Vanhemman alkutietolomake.

Sukupolvet verkoksi -projekti

2 /2004



1. Lapsen nimi: _____
2. Lapsen syntymävuosi: _____
3. Vanhemman /vanhempien nimet: _____
4. Osoite: _____
5. Puhelinnumero: _____
6. Perheenjäsenet, jotka asuvat samassa osoitteessa:

7. Muualla asuvat perheenjäsenet:

8. Miten kuvailisit perheenne tämän hetkistä tilannetta?

9. Mitä lapsesi harrastaa tai mistä hän on kiinnostunut?

10. Miksi haluatte osallistua lapsesi kanssa aikuisystävä-toimintaan?

11. Millaisia odotuksia Sinulla on toiminnasta?

12. Mitä arvelet, millaisia odotuksia lapsellasi on?

13. Millaista aikuista ystävää toivot lapsellesi (ikä, sukupuoli, harrastukset jne.)?

14. Miten usein ja missä paikassa toivot lapsesi ja aikuisen ystävän tapaavan?

15. Tarpeellista tiedettävää lapsesta, nuoresta tai perheestä:

16. Lapsen sairaudet, allergiat jne.?

17. Millaiseen aikuiseen Sinä luostat ja millaisia asioita arvostat? Mitä asioita Sinun on vaikea hyväksyä?

18. Mitä ajattelet, mitkä asiat saattaisivat muodostua esteeksi hyvän ystävyysuhteen muodostumisessa?

19. Mistä kuulit tai sait tiedon Sukupolvet verkkoksi -projektista?

20. Saako projektityöntekijä tehdä yhteistyötä lapsen kanssa toimivien ammattilaisten (esim. koulu, päiväkot, sosiaalitoimi) kanssa? Kenen kanssa yhteistyötä voidaan tehdä?

Kyllä ___ Ei ___

Yhteistyötä saa tehdä seuraavien tahojen kanssa

Koulu ___ Päiväkot ___ Sosiaalitoimi ___

Terveystoimi ___ Nuorisotyö ___ Muu, mikä? _____

21. Entä toivotko, että lapsesi aikuisystävä tekisi yhteistyötä lapsen kanssa toimivien ammattilaisten (esim. koulu, päiväkot, sosiaalitoimi) kanssa? Kenen kanssa yhteistyötä voisi tehdä?

Kyllä ___ Ei ___

Yhteistyötä saa tehdä seuraavien tahojen kanssa

Koulu ___ Päiväkot ___ Sosiaalitoimi ___

Terveystoimi ___ Nuorisotyö ___ Muu, mikä? _____

22. Mitä muuta vielä haluaisit sanoa tai onko jokin asia jäänyt epäselväksi?

Liite 5. Yhdessä sovittua -malli.

Sukupolvet verkoksi –projekti

Yhdessä sovittua

Tiina Tyttönen & Pipsa Päivinen, Taina Tyttönen

Tavattiin ensimmäisestä kertaa yhdessä Tiinan ja Tainan kotona torstaina x.x.2004. Tapaamiseen osallistuivat Tiina, äiti Taina, mentori Pipsa ja työntekijä Sirja Sepponen. Sovittiin ja juteltiin seuraavista asioista:

- ✚ Tiina ja Pipsa tapaavat keskimäärin kerran viikossa. Jos niin sovitaan, tapaamisia voi olla harvemmin (esim. loma-ajat). Seuraavasta tapaamisesta sovitaan yleensä edellisen kerran yhteydessä.
- ✚ Alkuvaiheessa tavataan Tiinan kotona siten, että Pipsa tulee käymään ja lähdetään siitä yhteisiin harrastuksiin tai että Pipsa menee Tiinaa vastaan koululle.
- ✚ Myöhemmin käydään ja vietetään aikaa Pipsankin kotona.
- ✚ Mentori Pipsa sitoutuu toimintaan vähintään vuodeksi.
- ✚ Jokainen osapuoli sitoutuu ilmoittamaan toisilleen ja työntekijä Sirjalle, mikäli haluaa jostain syystä lopettaa toiminnan.

Yhdessä sovitut asiat kirjasi:

x.x.2004

Työntekijä Sirja Sepponen

Läite 6. Sukupolvet verkoksi –projektin ”Talviriehan” ohjelma.

Päivän ohjelma

Sukupolvet verkoksi, talvirieha 21.3.2004

9.00 Lähtö Keltinmäestä

10.00 Päivän aloitus retkituvan pihalla

- Jumppahetki mukavan musiikin tahdissa.
- ”Jääpatsaat”, mentorit ja perheet ryhmissä muodostavat talvisen jääveistoksen, katsotaan kaikkien veistokset ja ryhmäläiset voivat huutaa vuoronsa kohdalla omat nimensä (työrukkanen omana ryhmänä)
- Jakautuminen kahteen ryhmään ja tulokahvit

11.00 Ryhmien toiminta alkaa

Sisällä

- ”Lämmittelyleikki” n. 20 min
- Luontoaiheinen tietovisa joukkueille n. 40 min
- Rentouttava musiikkimaalaus 30 min

Ulkona

- Lumikenkäilyä ja amuletin tekoa, mäenlaskua

12.30 Ruokailu

13.30 Ryhmien toiminta jatkuu, ryhmät vaihtavat paikkaa

- sisällä ja ulkona toiminta kuten aamun ryhmilläkin

15.00 Kahvi + kaikkien yhteinen kokoontuminen

- Esitellään palautelakana
- Valehtelijoiden klubi n. 20 min

16.00 Saunomista, makkaranpaistoa, yhteislauluja

- Palautelakanan purku

18.00 Bussin tulo, osallistujat lähtevät kotiin

Liite 7. Puolistrukturoidun palautekirjeen malli.

Sukupolvet verkoksi –projekti

4 /2004

Nimet:

Palautetta 21.3.2004 talviseikkailusta: 1) Mikä päivässä oli mielestäsi parasta? Miksi? , 2) Entä oliko päivässä jotain huonoa /parannettavaa? ja 3) Oliko toiminta sopivasti ohjattua – oliko vapaa-aikaa riittävästi?

- 1) _____
 2) _____
 3) _____

Ehdotukset ja toiveet kevätretkestä:

1) Ajankohta (rasti sen kohdalle, kumpi on mielestäsi parempi)

Lauantai -sunnuntai 15.5./16.5.2004 _____

Lauantai -sunnuntai 22./23.5.2004 _____

2) Kesto (rasti sen kohdalle, kumpi on mielestäsi parempi)

Yöretki _____

Päiväretki _____ Lauantai ____ Sunnuntai _____

3) Toiveita ja ehdotuksia ohjelmasta yms.:

Keitä perheestänne osallistuu:

Kuulumisia ja terveisiä (miten mentorin kanssa on sujunut ym.):

LÄHTEET

- Absetz, B. (1994). *Tehdään porukalla – yhteistyön käsikirja*. Opintotoiminnan Keskusliitto OK ry, Helsinki.
- Ahonen S. (1998). *Historiaton sukupolvi. Historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990 -luvun nuorison keskuudessa*. Helsinki, SHS.
- Aittola, T. (1998). Aikuisten oppiminen arkielämän ympäristöissä. Teoksessa Sallilla, P. & Vaherva, T. (toim.): *Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja*. Helsinki, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 59–89.
- Alanen, L. (2001a). Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisenä käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen – Iän sosiologiaa*. Tampere, Vastapaino, 97–116.
- Alanen, Leena (2001b). Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.): *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 161–186.
- Alanen, L. & Bardy, M. (1990). Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. Helsinki, Sosiaalhallituksen julkaisuja 12 /1990Helsinki.
- Baker, D. B. & Maguire, C. P. (2005). Mentoring in Historical Perspective. Teoksessa DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (toim.): *Handbook of Youth Mentoring*. Sage, Thousands Oaks, California, 14–30.
- Bardy, M. (2002). Mistä vanhemmuus tehdään? Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.). *Onks ketään kotona?* Helsinki, Tammi, 35–52.
- Bardy, M. & Salmi, M. & Heino, T. (2001). Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000 -luvun lapsipolittiseen keskusteluun. Helsinki, Stakes Raportteja 263.
- Bennetts, Christine (2003). Mentoring Youth: trend and tradition. *British Journal of Guidance and Counselling* 31 (1), 63–76.
- Blomberg, A. & Marttila, M. (2004). Sukupolvet verkoksi -projekti: Yhteisöllisyyttä ja sukupolvien välisiä suhteita tukemassa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.
- Blomberg, A. & Rämänen, M–M. (2005). Muistojen sukupolvisuhteet. Merkitykselliset aikuiset lapsuuden sosiaalisessa maisemassa. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö. Tekeillä oleva pro gradu -tutkielma.
- Center for Intergenerational Learning*. [Http://www.temple.edu/CIL/](http://www.temple.edu/CIL/).
- DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (2005). Youth Mentoring: Theory, Research, and Practice. Teoksessa DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (toim.): *Handbook of Youth Mentoring*. Sage, Thousands Oaks, California, 2–12.

DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (toim.) (2005). *Handbook of Youth Mentoring*. Sage, Thousands Oaks, California.

Eläköön lapset – lapsipolitiikan suunta (2000). Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.

E-mentoring Study (2003). Scottish enterprise financial services team, Cademuir Consultancy. Saatavilla www-muodossa: < URL:<http://www.ltscotland.org.uk/nq/ementoring.asp> > Luettu 24.5.2004.

Eskola, A. & Kurki, L. (toim.) (2001). *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere, Vastapaino.

Freedman, M. (1993). *The Kindness of Strangers: Adult Mentors, Urban Youth, and the New Volunteerism*. San Fransisco, Jossey-Bass Publishers.

Generations Together. [Http://www.gt.pitt.edu/](http://www.gt.pitt.edu/).

Generations United. [Http://www.gu.org/](http://www.gu.org/).

Granville, G. (2002). *A Review of Intergenerational Practice in the U.K.* Beth Johnson Foundation, Centre for Intergenerational Practice. Saatavilla www-muodossa: < URL: <http://www.centreforip.org.uk/default.aspx?page=820> > Luettu 21.5.2004.

Grossman, J. B. (toim.) (1999). *Comtemporary Issues in Mentoring*. Saatavilla www-muodossa: < URL: http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/37_publication.pdf > luettu 21.11.2002.

Grossman, J. B. & Garry, E. M. (1997). *Mentoring – A Proven Delinquency Prevention Strategy*. *Juvenile Justice Bulletin*, April 1997, U.S. Department of Justice. Saatavilla www-muodossa: < URL: <http://www.ncjrs.org/pdffiles/164834.pdf> > luettu 12.8.2002.

Hall, J. C. (2003) *Mentoring and young people*. Saatavilla www-muodossa: < URL:<http://www.scre.ac.uk/resreport/pdf/114.pdf> > Luettu 21.5.2004.

Hart, E. & Bond, M. (1995) *Action Research for Health and Social Care. A Guide to Practice*. Buckingham – Philadelphia: Open University Press.

Hattoy-Yeo, A. & Ohsako, T. (toim.)(1999). *Intergenerational programmes: public policy and research implications an international perspective*. Unesco, The Beth Johnson Foundation.

Heinonen, T. & Parviainen, H. (2004). *Sukupolvet verkoksi -projekti – mentoreiden kokemuksia ja ajatuksia sukupolvien välisestä mentoroinnista*. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön yksikkö, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.

Helsingin Sanomat 25.7.2004 (D5), Ihan kuin isosisko.

Herrera, C. & Vang, Z. & Gale, L. Y. (2002). *Group Mentoring: A Study of Mentoring Groups in Three Programs*. Public /Private Ventures, The National Mentoring Partnership. Saatavilla www-muodossa: URL: < http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/153_publication.pdf > Luettu 3.9.2004.

Hopper, K. (2001). e-Mentoring: Mentoring for the 21st Century. Youth Trust, Minneapolis, U.S. Saatavilla www-muodossa: < URL: <http://www.youthtrust.org/hopperarticle.html> > Luettu 11.11.2004.

Hurtig, J. (2003). Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perheyön käytännöissä. Acta Universitatis Lapponiensis 60. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Hyppönen, M. & Linnossuo, O. (toim.) (2002). Zip, zap ja boing. Leikkejä ja muita toiminnallisia menetelmiä. Lasten Keskus Oy, Helsinki.

Intergenerational Innovations. <Http://www.intergenerate.org/>.

Jauhiainen, R. & Eskola, M. (1994). Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. Helsinki, WSOY.

Jekielek, S. M. & Moore, K. A. & Hair, E. C. & Scarupa, H. J. (2002). Mentoring: A Promising Strategy for Youth Development. Child Trends, February 2002. Saatavilla www-muodossa: < URL: <http://12.109.133.224/Files/MentoringBrief2002.pdf> > Luettu 21.7.2002.

Jonninen, T. & Sormunen, T. (2004). ”Jos ei olis kavereita, ei mulla olis mitään tekemistä”. Sukupolvet verkoksi -projektiin osallistuneiden lasten sosiaaliset verkostot. Opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysala. Julkaisematon. Joulukuu 2004.

Juusela, T., Lillia, T. & Rinne, J. 2000. Mentoroinnin monet kasvot. Jyväskylä, Gummerus.

Jyväskylän kaupungin info – Tietoja suuralueittain. Saatavilla www-muodossa: < URL: <http://www.jyvaskyla.fi/info/suuralueet.shtml> > luettu 15.3.2005.

Jyväskylän seutu – ihmistä varten. Keltinmäki – Myllyjärvi. Saatavilla www-muodossa: < URL: http://www.jyvaskylanseutu.fi/sivu.php/jyvaskyla/jyvaskyla_keltinmaki > luettu 2.2.2005.

Jyväskylän seutu – ihmistä varten, Tikkakoski. Saatavilla www-muodossa: < URL: http://www.jyvaskylanseutu.fi/sivu.php/jyvaskylan_maalaiskunta/maalaiskunta_tikkakoski > luettu 2.2.2005.

Kemppinen-Rouvinen K. & Kemppinen P. (2000). Luovuuden kukoistus. Toiminnallinen harjoituskirja. Kannustusvalmennus P. & K. Oy, Helsinki.

Keränen S. (2004). Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokeista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa. Pelastakaa lapset ry.

Kiviniemi, K. (1999). Toimintatutkimus yhteisöllisenä projektina. Teoksessa Heikkinen, H. L. T. & Huttunen, R. & Moilanen, P. (toim.): Siinä tutkija missä tekijä. toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Juva: Atena kustannus, 63–84.

Kolb, D. A. 1984. Experiential learning: Experience as a source of learning and development. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Kolbe, L. & Järvinen, K. (toim.) (2002). Onks ketään kotona? Helsinki, Tammi.

- Korhonen, A. (2005). Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Ehjä ry, Helsinki.
- Korhonen, M. (2002). Aina oli joku kotona. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.). Onks ketään kotona? Helsinki, Tammi, 53 - 74.
- Koskiahho, B. (2001). Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere, Vastapaino, 15–40.
- Kurhila, A. (1998). Mentorin ABC nuoren ohjaajalle. Helsinki, Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Kurki, L. (2000). Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere, Vastapaino.
- Kurki, L. (2001). Kasvaminen palvelutehtävään – sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere, Vastapaino, 67–94.
- Lampinen, P. & Lehtonen, H. (2005). Vanhainkotijuttu. Portfolio, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityön projektiopinnot. Julkaisematon.
- Lahtinen, P. (2003). Ihminen on tärkein instrumentti. Työnohjaus vapaaehtoisessa tukihenkilötyössä. Suomen Mielenveysseura, Helsinki.
- Lehtinen, S-T. (1997). Vapaaehtoistoiminta – kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki, Kansalaisareena ry.
- Lehtonen, H. (1990). Yhteisö. Tampere, Vastapaino.
- Liabø, K. & Lucas, P. & Roberts, H. (2005). International: The U.K. and Europe. Teoksessa DuBois, D. L. & Karcher, M. J. (toim.): Handbook of Youth Mentoring. Sage, Thousands Oaks, California, 392–407.
- Linnossuo, O. (toim.) (1997). Hyvä, paha ja hauska. Tehtäviä ja ryhmätyöharjoituksia lasten ja nuorten kasvutyoiskentelyyn. Lasten Keskus Oy, Helsinki.
- LoSciuto, L. & Rajala, A. & Townsend, T. N. & Taylor, A. S. (1996). An Outcome Evaluation of Across Ages: An Intergenerational Mentoring Approach to Drug Prevention. Journal of Adolescent Research 11 (1), 116–129.
- Matthies, A-L., U. Kotakari & M. Nylund (toim.) (1996). Välittävät verkostot. Tampere, Vastapaino.
- McCrea, J. M. & Smith, T. B. (1997a). Social Issues Addressed by Intergenerational Programs. Teoksessa Newman, S. ym. (toim.): Intergenerational programs: Past, Present and Future. Washington, Taylor & Francis, 37–51.
- McCrea, J. M. & Smith, T. B. (1997b). Types and Models of Intergenerational Programs. Teoksessa Newman, S. ym. (toim.): Intergenerational programs: Past, Present and Future. Washington, Taylor & Francis, 81–93.
- Mehtonen, T. (2000). Elämä on seikkailuista suurin. GRIP – Ote elämästä –projekti 1997–2000. Mikkelin ammattikorkeakoulu, B: Artikkeleita, opinnäytetöitä, raportteja.

- Mikkola, M. (1996). Yhdyskuntatyö hyvinvointivaltion ja kansalaisyhteiskunnan välittäjänä. Teoksessa Matthies, A-L., U. Kotakari & M. Nylund (toim.): Välittävät verkostot. Tampere, Vastapaino, 59–71.
- Miller, A. (2002). *Mentoring Students and Young People. A Handbook of Effective Practice*. London, Kogan Page.
- Moilanen, J. (2003). Sukupolvet verkoksi –projektin väliraportti 9 /2003. Saatavilla www-muodossa: <http://www.koske.jyu.fi/hankkeet/>.
- Moilanen, J. (2004a). Nykyajan yhteisöllisyyden tukea sukupolvien verkostoista. Sosiaali- ja terveysviesti 3 /2004.
- Moilanen, J. (2004b). Lapset ja aikuiset kumppaneiksi. Sosiaaliturva 18.8.2004.
- Moilanen, J. (2005a). Verkostot välittävät. SPR:n ja Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan tiedotuslehti Vaparin Uutiset 1 /2005, Jyväskylä.
- Moilanen, J. (2005b). Sukupolvityö lasten ja nuorten osallistajana. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.): *Lapset ja sosiaalityö*. Helsinki, PS-Kustannus. (Tulossa 2005).
- Newman, S. ym. (toim.) (1997). *Intergenerational programs: Past, Present and Future*. Washington, Taylor & Francis.
- Niemistö, R. (2000). *Ryhmän luovuus ja kehityshehdot*. Helsinki, Palmenia-kustannus.
- Ojanen, S. (2000). *Ohjauksesta oivallukseen*. Helsinki, Palmenia-kustannus.
- Paasio, P. (2003). Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. FinSoc työpapereita 3 /2003. Helsinki, Stakes.
- Peavy, V. R. (2001). *Elämäni työkirja. Konstruktivististen ohjausperiaatteiden soveltaminen: tehtäviä ja harjoituksia*. Psykologien Kustannus Oy, Helsinki.
- Pesonen, P. (2004). Kummimummon luona on mukava käydä. Keski-suomalainen 5.12.2004.
- Pesonen, P. (2005). Kaveruus ei katso ikää. Sukupolvia lähentävä projekti on saanut hyvän vastaanoton Jyväskylässä. Keski-suomalainen 9.1.2005.
- Philip, K. (2000). *Mentoring and Young People*. Saatavilla www-muodossa: < [URL: http://www.infed.org/learningmentors/mentoring.htm](http://www.infed.org/learningmentors/mentoring.htm) . > Luettu 12.11.2002.
- Philip, K. (2003). Youth mentoring: The American dream comes to the UK? *British Journal of Guidance and Counselling*, 31, 101–112.
- Philip, K. & Hendry, L. B. (1996). Young people and mentoring – towards a typology? *Journal of Adolescence* 19, 189–201.
- Pienperheyhdistyksen Mieskaveritoiminnan rautaisannos* (2002). Helsinki, Pienperheyhdistys ry. Julkaisematon.

Pietiläinen-Söderholm, U. (2005). Kirjallinen tiedonanto 7.4.2005.

Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.)(2004). Lastensuojelu tänään. Tammi, Helsinki.

Ritala-Koskinen, A. (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.

Rhodes, J. E. (2001). Youth Mentoring in Perspective. Saatavilla www-muodossa: < [URL:http://www.infed.org/learningmentors/youth_mentoring_in_perspective.htm](http://www.infed.org/learningmentors/youth_mentoring_in_perspective.htm) > Luettu 11.12.2003.

Robson, C. (2001). Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Helsinki, Tammi.

Roivainen, I. (toim.) (2001). Yhteisöt hyvinvoinnin tuottajina. Uusi Yhteisötyö -projektin loppuraportti. Kolmen setlementin kokemuksia. Helsinki, Setlementtijulkaisuja 10.

Rousu, S. & Holma, T. (2004a). Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.

Rousu, S. & Holma, T. (2004b). Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Helsinki, Suomen Kuntaliitto.

Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) (2001). Lapsuudesta vanhuuteen – Iän sosiologiaa. Tampere, Vastapaino.

Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. (2005). Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 9–22.

Satka, M. & Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) (2005): Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Satka, M. & Moilanen, J. (2004). Lasten mukaan ottamisen ja ulosjättämisen paikat – Suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Hänninen, Sakari, Helne, Tuula & Karjalainen, Jouko (toim.): Seis yhteiskunta – Tahdon sisään! Sophi, Jyväskylä.

Seppänen-Järvelä, R. (2003). Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin. FinSoc työpapereita 1 /2003. Stakes, Helsinki.

Sheehan, K. & DiCara, J. A. & LeBailly, S. & Christoffel, K. K. (1999). Adapting the Gang Model: Peer Mentoring for Violence Prevention. Pediatrics 104 (1), 50–54.

Sihvola, S. & Kukkamaa, T. (2003). Lapsen saatavilla. Kirja kummeille ja kummeiksi haluaville. Helsinki, Ajatus kirjat.

Siljamäki, T. (2004). Ystävä ja miehen malli. Lapsen Maailma 12 /2004.

Sipe, C. L. & Roder, A. (1999). Mentoring School-Age Children: A Classification of Programs. Public /Private Venture. Saatavilla www-muodossa: < [URL:http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/38_publication.pdf](http://www.ppv.org/ppv/publications/assets/38_publication.pdf) > luettu 11.5.2002.

Stringer, E. T. (1999) Action Research. Thousands Oaks, Sage Publications.

Sukupolvet verkoksi -hanke: Alustava toteuttamissuunnitelma 20.5.2001. Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry, Jyväskylä. Julkaisematon.

Taimiaho, S. (2004). Sukupolvet verkoksi –hanke tukee perheiden arkipäivää – Tukea arkeen aikuisystävien avulla. Suur-Jyväskylän lehti 3.11.2004.

Taylor, A. & Bressler, J.(2000). Mentoring Across Generations. Partnership for Positive Youth Development. New York, Kluwer.

The Centre for Intergenerational Practice. <http://www.centreforip.org.uk/>.

Tuomisto, J. (1998). Arkipäiväoppiminen aikuiskasvatuksen ja elinikäisen oppimisen kontekstissa. Teoksessa Sallilla, P. & Vaherva, T. (toim.): Arkipäivän oppiminen. Aikuiskasvatuksen 39. vuosikirja. Helsinki, Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 30–58.

Törrönen, M. & Vornanen, R. (2004). Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, A. & Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.). Lastensuojelu tänään. Tammi, Helsinki, 154–191.

Valpola, A. (1999). Työkummi. Mentortoiminnan opas. Espoo, Olorin Oy.

Vertaissovittelu, VERSO-toiminta. <http://www.redcross.fi/koulusivut/vertaissovittelu/>.

Vilen, M. & Leppämäki, P. & Ekström, L. (2002). Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. WSOY, Helsinki.

Virtanen, P. (2000). Projektityö. WSOY, Helsinki.

Vuorinen I. (1995). Tuhat tapaa opettaa. Menetelmäopas opettajille, kouluttajille ja ryhmän ohjaajille. Suomen Morenoinstituutin julkaisusarja nro 1. Naantali, Resurssi.

Yeung, A. B. (2002). Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

YK:n Lapsen oikeuksien komitean viimeisimmät Suomea käsittelevät päätelmät ja suositukset 16.10.2000. Saatavilla [www-muodossa ulkoasianministeriön sivuilla](http://www.muodossa.ulkoasianministeriön.sivuilla): < URL: <http://formin.finland.fi/doc/fin/ihmisoik/raportointi/paatsuo/lapsi.html> > Luettu 13.7.2002.